

Bas Tierolf
Jolanda Asmoredjo
Maarten Kwakernaak
Mathilde Compagner

Evaluatie Veilig Verder

Onderzoek naar proces en effectiviteit van de Veilig Verder werkwijze in de regio Haaglanden

Inhoudsopgave

Samenvatting	3	5 Effectstudie	41
1 Introductie	5	5.1. Achtergrondkenmerken onderzoekspopulatie	42
1.1. Doelstelling en onderzoeksvragen	5	5.2. Geweld in gezinnen	44
1.2. Leeswijzer	6	5.3. Psychische problemen en onveiligheid bij de ouders en kinderen	46
2 Achtergrond Veilig Verder aanpak	7	5.4. Opvoedcompetenties en welzijn van ouders en kinderen	47
2.1. Transitie naar nieuw jeugdstelsel	7	5.5. Risicostatus van de ouders	49
2.2. Behoefte aan evidence-based methodieken	8	5.6. Beoordeling hulp door de deelnemers	50
2.3. Opzet van de Veilig Verder werkwijze	9	6 Conclusie	53
3 Methodologische verantwoording	12	6.1. Uitkomsten effectstudie	53
3.1. Vraagstelling van het huidige onderzoek	12	6.2. Werkzame elementen om het doel van minimum veiligheid te waarborgen	53
3.2. Kwantitatieve deelonderzoek	13	6.3. Welke doelgroep	55
3.3. De dataverzameling	13	6.4. Aandachtspunten vanuit gezinnen	55
3.4. Groepsinterviews professionals met Effectencalculator	20	6.5. Aandachtspunten vanuit professionals	56
3.5. Effecten	21	Literatuur	57
4 Ervaringen van professionals en cliënten	23		
4.1. Opzet Veilig Verder traject	23		
4.2. Veilig Verder methodiek	28		
4.3. Afname onveiligheid en geweld	36		
4.4. Belemmeringen en contra-indicaties Veilig Verder-aanpak	39		

Samenvatting

Het Verwey-Jonker Instituut heeft in de periode 2017-2020 onderzoek gedaan naar de Veilig Verder aanpak in de regio Haaglanden. Dit project werd gefinancierd door ZonMw en door de gemeente Den Haag. Het onderzoek spitste zich toe op enerzijds een kwantitatieve effectstudie waarin 34 gezinnen uit de Veilig Verder aanpak gedurende anderhalf jaar werden gevolgd en waarbij metingen werden gedaan ten aanzien van geweld, de opvoedingsrelatie tussen ouders en kinderen, trauma's van ouders en kinderen, risicofactoren en veiligheid en kwaliteit van leven van ouders en kinderen. Deze gezinnen werden vergeleken met een controlegroep van 65 gezinnen die was geselecteerd op basis van de mate van het geweld, de gezinssituatie en de achtergrondfactoren. Deze studie is aangevuld met de kwalitatieve Effectencalculator, waarmee op basis van interviews met professionals en cliënten, groepsgesprekken, casusbesprekingen en expertmeetings zicht werd verkregen op de werkzame elementen in de aanpak.

De Veilig Verder aanpak is een op Signs of Safety gebaseerde aanpak, waarbij het doel van Veilig Verder is om in een gezin waarin huiselijk geweld plaatsvindt en verschillende soorten hulp nodig zijn voor verschillende gezinsleden deze hulp op elkaar af te stemmen. De werkwijze in Veilig Verder gaat uit van de eigen verantwoordelijkheid en kracht van ouders, hun kinderen en met een actieve bijdrage van het sociale netwerk van deze gewelddadige gezinnen ten einde een veilig opvoedklimaat thuis te realiseren. Een Veilig Verder traject kan enkele weken tot meer dan een jaar duren, en stopt wanneer het Veilig Verder Team de gezinssituatie veilig inschat, of als een of beide ouders niet meewerken, in welk geval er opnieuw bij Veilig Thuis wordt gemeld. Er bestaat een sterke nadruk op veiligheid, en de aanpak van het geweld, op zo kort mogelijke termijn wordt geprobeerd een veilige situatie in het gezin te creëren.

Zowel uit de effectstudie als uit de Effectencalculator kwamen positieve resultaten van de Veilig Verder aanpak naar voren.

Uit de effectstudie bleek dat er bij de start sprake was van zeer veel geweld in de gezinnen/stellen (vooral partnergeweld), maar dat dit in de loop van het traject heel duidelijk was afgenomen, van gemiddeld 100 incidenten op jaarbasis bij de start, naar gemiddeld 20 incidenten op jaarbasis na anderhalf jaar. Verder zien we een afname van de opvoedingsstress en een afname van klinisch trauma bij ouders. Ten aanzien van bepaalde risicofactoren, zoals het percentage gezinnen met een laag inkomen en het percentage werkloosheid, zien we eveneens een significante afname. Daarnaast zien we een significante verbetering van de kwaliteit van leven van de ouders. In de effectstudie zijn de resultaten van de Veilig Verder deelnemers vergeleken met een controlegroep, waarin ook sprake was van zeer veel partnergeweld. De verwachting was dat de Veilig Verder aanpak betere resultaten zou laten zien dan de controlegroep, wanneer we de resultaten van de Veilig Verder groep vergelijken met de controlegroep zien we hierbij nauwelijks een verschil, ook daar vonden de meeste verbeteringen op dezelfde manier plaats, zonder significant onderscheid met de Veilig Verder populatie, alleen ten aanzien van de risicofactoren en kwaliteit van leven liet de Veilig Verder groep significant meer verbetering zien dan de controlegroep.

Ten aanzien van de Veilig Verder aanpak ervaren zowel professionals als cliënten de inzet van instrumenten vanuit met name de Signs-of-Safety methode als helpend en laagdrempelig. Toch worden deze instrumenten soms onvoldoende ingezet, volgens de teams zelf, de betrokken professionals geven vaak aan dat inzet van de instrumenten helpend had kunnen zijn. Dat er meerdere professionals in één gezin betrokken zijn, betekent dat ze (hoewel voor korte tijd) de mogelijkheid hebben om zich bekend te maken van de situatie van de individuele gezinsleden. Dit helpt vaak in het creëren van vertrouwen. De Veilig Verder professionals richten zich allen primair op één van de gezinsleden. Ook

dit helpt in het winnen van vertrouwen. Een keerzijde hiervan is dat cliënten soms ervaren dat de hulpverlener teveel aan één kant gaat staan of de partner onvoldoende wordt aangesproken.

De Veilig Verder Teams opereren in het vrijwillig kader. Toch ervaren ouders – en professionals zelf – de hulp niet altijd als volledig vrijwillig. De houding van de professionals (neutraliteit, inbrengen van perspectief van alle gezinsleden) zorgt ervoor dat de hulp niet als dwingende hulp wordt ervaren. Dit is opnieuw belangrijk voor het winnen van vertrouwen. Voor het creëren van veiligheid staat onduidelijkheid over de relatie van ouders soms in de weg. Onduidelijkheid of ouders wel of niet uit elkaar gaan leidt tot conflicten en vaak tot onveilige situaties. Hierdoor lukt het niet altijd om voor stabiliteit en blijvende veiligheid te zorgen.

Veilig Verder biedt een kans om binnen het vrijwillig kader, met oog voor wensen en behoeften van de gezinsleden te werken aan veiligheid en het voorkomen van gedwongen hulp. Wanneer ouders er zelf van overtuigd zijn dat er gewerkt moet worden aan veiligheid, is dit duidelijk bevorderlijk voor het succes van het Veilig Verder traject. Voldoende medewerking is vaak een voorwaarde voor het doen slagen van Veilig Verder trajecten. Het is echter niet duidelijk wanneer medewerking voldoende is. Universele maatstaven hierin lijken onmogelijk, gezien de diversiteit van betrokken gezinnen. Wel zou er per gezin bekeken kunnen worden wat de grenzen van medewerking zijn en wat de alternatieven voor een Veilig Verder traject zijn.

Voor de gezinnen is het niet altijd helder waarom het Veilig Verder Team is ingeschakeld. Terugblikkend zouden zij graag meer duidelijkheid hebben gehad over de aanleiding voor het Veilig Verder traject. De Veilig Verder Teams waren in eerste instantie in principe kortdurend betrokken (ongeveer een half jaar). Ouders verwachten soms meer een lange termijnplan. Voor ouders is het van belang om hier helderheid over te krijgen. Dit is vertaald naar een ontwikkeling naar duurzaamheid.

In de gezinnen waar het sociaal netwerk betrokken is, zijn ouders over het algemeen positief. Meerdere professionals geven aan dat het betrekken van het netwerk meer een voorwaarde voor een Veilig Verder traject zou moeten zijn. Met de opmerking dat het betrekken van het netwerk soms te veel tijd kan kosten waardoor het contraproductief werkt.

1 Introductie

In het werkveld van welzijn, zorg en hulpverlening (sociaal werk) is de vraag hoe effectief om te gaan met geweld in gezinnen een lastig probleem dat een lange adem én veel inzet van alle betrokkenen vergt. In Nederland is het vooralsnog niet gelukt het aantal mishandelde kinderen per jaar (118.000) terug te dringen. Uit diverse onderzoeken blijkt dat het aantal hermeldingen hoog is en het zeer moeizaam is om te zorgen dat het geweld in gezinnen daadwerkelijk stopt.

Dit onderzoekproject heeft als doel om te onderzoeken wat een nieuwe werkwijze kan bijdragen aan het methodisch handelen en de professionaliteit van het sociaal werk als het gaat om geweld en veiligheid in gezinnen. "Veilig Verder" is een oplossingsgerichte werkwijze waarin de kracht van ouders gezocht en versterkt wordt, om veilige opvoedsituaties voor hun kinderen te creëren. Dit wordt gedaan bij gezinnen waarin sprake is van geweld, in de vorm van partnergeweld of kindermishandeling. Deze werkwijze is gebaseerd op een in Australië ontwikkelde werkwijze, Signs of Safety, en wordt intensief in de centrumregio Den Haag uitgevoerd door Veilig Verder Teams. Deze werkwijze van de Veilig Verder Teams richt zich op een probleemgebied die de psychosociale ontwikkeling van kinderen en jongeren ernstig aantast, te weten geweld in de privésfeer. Deze werkwijze gaat uit van de eigen verantwoordelijkheid en kracht van ouders, hun kinderen en met een actieve bijdrage van het sociale netwerk van deze geweld-dadige gezinnen ten einde een veilig opvoedklimaat thuis te realiseren. De Veilig Verder werkwijze sluit goed aan op de transformatiedoelen van het nieuwe Jeugdstelsel, waarin de lokale organisatie en uitvoering van de hulp centraal staat. Meer kennis over de mogelijke werkzaamheid van Veilig Verder is nodig met het oog op implementatie en een beter begrip van de werking.

1.1. Doelstelling en onderzoeksvragen

In dit onderzoek wordt met behulp van een quasi-experiment en procesonderzoek nagegaan of de Veilig Verder werkwijze tot minder kindermishandeling, minder geweld, trauma en meer veiligheid voor partners en kinderen leidt dan de reguliere werkwijze in Nederland die volgt op meldingen van huiselijk geweld. Nagegaan wordt welke factoren van invloed zijn op deze uitkomst. We kijken naar het effect van een regionaal uitgerolde en uitgewerkte werkwijze van de Veilig Verder Teams, waarin systemisch en methodisch wordt gehandeld door maatschappelijk werkers en hun ketenpartners. Dit betekent dat we in dit onderzoek nagaan in welke mate de centrale claims van deze werkwijze gerealiseerd worden. Dit is de inzet op veiligheid en eigen kracht van het gezin in de context van een planmatig methodische inzet van professionals, samen met het informele netwerk rondom het gezin. In dit onderzoek wordt deze werkwijze vergeleken met "de reguliere werkwijze". Dit is het hulpverleningsaanbod dat volgt op een melding van huiselijk geweld bij een Veilig Thuis organisatie in Nederland.

Doelstelling van het onderzoek is enerzijds het vaststellen van het effect van de methodische aanpak van de Veilig Verder werkwijze t.o.v. de reguliere werkwijze op precies omschreven uitkomstmaten (zoals vermindering van huiselijk geweld en het terugdringen van de negatieve gevolgen daarvan voor ouders en kinderen). Anderzijds is de doelstelling het zichtbaar maken wat de Veilig Verder werkwijze oplevert voor het methodisch handelen van de sociaal werkers in het veld. In de onderzoeksvragen worden twee werkwijzen met elkaar vergeleken. In de centrumregio Den Haag kan de Veilig Verder werkwijze volgen op een zorgmelding bij Veilig Thuis over huiselijk geweld. Deze werkwijze wordt in het Plan van Aanpak hierna uitgewerkt. In het onderzoek wordt deze werkwijze vergeleken met de reguliere werkwijze. Dit is het hulpverleningsaanbod dat volgt op een melding van huiselijk geweld

bij een Veilig Thuis organisatie in alle regio's in Nederland. Deze werkwijze wordt hierna aangeduid als "reguliere werkwijze" ('care as usual'). De centrale onderzoek-vragen zijn:

- In hoeverre leidt de Veilig Verder werkwijze tot afname van het geweld in het gezin, minder trauma en onveiligheid bij kinderen, meer opvoedvaardigheden van de ouders en beter welzijn van zowel de ouders als kinderen?
- Zien we een verschil in de resultaten van de Veilig Verder werkwijze in vergelijking tot de reguliere werkwijze.
- In hoeverre is de risicostatus van de ouders (zoals schulden, armoede, middelengebruik, verstandelijke of psychiatrische problematiek) bij aanvang van invloed op de uitkomsten van de Veilig Verder werkwijze en hoe veranderen deze gegevens in de loop van het traject.
- Wat levert de Veilig Verder werkwijze op voor het methodisch handelen van de sociaal werkers in het veld? Wat zijn de werkzame elementen van de aanpak? Verbeterd Veilig Verder de professionele aanpak van gezinnen waar sprake is van geweld?

Met de verworven uitkomsten en uitspraken over de vraag voor welke gezinnen deze aanpak effectief en voor welke gezinnen dat niet zo is, werd ingegaan op vragen als: Wat betekent dit voor werkwijze van Veilig Verder? Moeten er methodische aanpassingen gemaakt worden van de interventie? Ten slotte werden in een bredere expertgroep de bevindingen uit deze sessies en de resultaten van het onderzoek besproken. Hierbij werden sociaal werkers uitgenodigd voor een bijeenkomst waarin we met hen bespraken: zijn deze kernelementen overdraagbaar naar sociaal werkers die te maken hebben met kindermishandeling? Werkt deze interventie voor alle gezinnen of zijn er gezinnen die wat betreft het type geweld of samenstelling een andere werkwijze vergen? In deze bespreking werden de resultaten van het onderzoek (proces en effect) gepresenteerd en besproken met het oog op de vragen:

- Wat betekenen deze resultaten voor de werkwijze van het sociaal werk in het algemeen?
- Wat zou er verbeterd kunnen worden in de werkwijze van de Veilig Verder Teams?

Op basis hiervan verwachtten we dat we niet alleen weten óf deze werkwijze interventie effectief was, maar ook onder welke voorwaarden optimale resultaten bereikt kunnen worden.

1.2. Leeswijzer

Hieronder worden de uitwerking van de doelstelling en de verschillende onderzoeksvragen besproken. Als eerste wordt in hoofdstuk 2 de achtergrond en werkwijze in de Veilig Verder aanpak geschetst. Daarna volgen in hoofdstuk 3 de verschillende methoden die zijn ingezet bij de uitwerking van de onderzoeksvragen. Hoofdstuk 4 laat de resultaten zien van de effectencalculator en in hoofdstuk 5 worden de resultaten van het kwantitatieve onderzoek beschreven. In hoofdstuk 6 ten slotte worden de conclusies op basis van het onderzoek weergegeven.

2 Achtergrond Veilig Verder aanpak

In dit hoofdstuk worden de achtergronden en werkwijze binnen de Veilig Verder aanpak besproken.

2.1 Transitie naar nieuw jeugdstelsel

Kindermishandeling is een veel voorkomend probleem. Er worden in Nederland naar schatting jaarlijks ruim 118.000 kinderen mishandeld (Alink, et al., 2011). Er is veel bewijs voor het verband tussen de ervaring met kindermishandeling en het (later)optreden van psychische problemen (Manly, et al., 2001; Verdurmen, et al., 2007). Naast deze psychische en lichamelijke gevolgen, zijn er ook sociale en maatschappelijke kosten. Bijvoorbeeld als gevolg van gezinsontwrichting, uithuisplaatsingen, en economische kosten. Op uiterst conservatieve parameters zijn de maatschappelijke jaarlijkse kosten in Nederland geschat op bijna 1 miljard Euro (Meerding, 2005).

De complexiteit van de problematiek van geweld in gezinnen vraagt om een gerichte en veelal gevarieerde werkwijze, waarin er aandacht is dat het geweld stopt, kwaliteit aan de poort is om de problemen te signaleren die aansluit bij tempo en behoefte van de gezinsdynamiek en dat er naast een systeemaanpak aandacht is voor de individuele behoeften van elk van de gezinsleden, waarbij maatwerk met diversiteitsgevoeligheid geboden wordt. Complexe problematiek zoals geweld in gezinnen vraagt om een variëteit aan hulp- en ondersteuningsarrangementen en interventies. Dit is geen eenvoudig proces en door de decentralisatie is de positie van de professionals in het lokale sociale domein

veranderd, met name de 'plek' van waaruit zij werken: minder in en vanuit de organisatie, meer in buurten en wijken, in de directe leefomgeving van burgers en cliënten, in en vanuit sociale (wijk)teams of zorgteams die veelal uit verschillende disciplines zijn samengesteld. Daarnaast is met de transitie participatie van de gezinnen zelf en hun sociale netwerk centraler komen te staan. Hoe geef je als professional het gezin zelf een rol in het hulp- en ondersteuningsproces en wat kan de functie zijn van het sociale netwerk.

De systematiek zoals die ontwikkeld is binnen Veilig Verder is een vorm van methodisch handelen waarbij gebruik gemaakt wordt van korte lijnen, dichtbij de burger en waarbij tevens het netwerk van het gezin intensief wordt betrokken bij het onderzoeken van de veiligheid. Veilig Verder is een oplossingsgerichte werkwijze, gebaseerd op Signs of Safety (SoS). Men werkt met gezinnen waar sprake is van een (vermoeden van) partnergeweld of kindermishandeling. De crux van de aanpak is een samenwerkingsrelatie met het gezin op te bouwen en van daaruit afspraken te maken om het veilig te maken, ook voor de kinderen (Turnell & Edwards, 1999). De aanpak wordt geleid door een aantal principes waar men actief op zoek gaat naar de sterke positieve kanten van het gezin en hulpbronnen in en buiten het gezin, en door deze aan te spreken, zonder de risico's uit het oog te verliezen. Ouders spelen een actieve rol bij het opstellen van een veiligheidsplan. Hulpverleners en het informele netwerk zijn aanwezig om gezamenlijk met het gezin een plan van aanpak en afspraken te maken. Dit plan en partnerschap vormt voor alle betrokkenen het kader voor afspraken. Tijdens een Veilig Verder traject wordt ingezet op het intensief betrekken van het netwerk van het gezin. Kinderen worden in het traject van Veilig Verder betrokken door ze individueel te spreken en hun wensen en meningen mee te nemen. Toch zijn ouders leidend bij deze aanpak, want het zijn de ouders die voor de verandering moeten zorgen (eventueel samen met de kinderen). Als een of beide ouders niet mee wil werken, dan stopt het traject van Veilig Verder en wordt terugverwezen naar Veilig Thuis.

Via de Veilig Verder aanpak worden organisatorische transformiedoelen van het nieuwe jeugdstelsel vertaald naar een methodische aanpak. Op alle fronten wordt de verbinding en kracht gezocht. Tussen degene die het geweld pleegt en degene die dat ondergaat (partner of kind) wordt de kracht en verbinding gezocht over wat als positief tussen betrokkenen ervaren wordt. Daarnaast wordt de verbinding gezocht tussen beide zijden van de voordeur: daar waar het gezin dat de problemen ervaart en 'die de vuile was niet wil buitenhangen' en zich daarmee isoleert (Levendosky, et al., 2004), wordt met het gezin contact gemaakt en gesproken over 'die vuile was' en afhankelijk van de locatie wordt ofwel direct, of na onderzoek naar het netwerk, gesproken met verwanten in de buitenwereld (direct na de melding met de uitnodiging aan het gezin door Veilig Thuis om te participeren in de Veilig Verder aanpak). Het probleem van het geweld ligt zogezegd vierkant op tafel: het gewelddadige gedrag wordt niet getolereerd, terwijl de plegers als mensen niet worden afgekeurd worden. En ten derde is van een tegenstelling tussen professionele en informele zorg geen sprake, omdat beide typen zorg even noodzakelijk zijn, niet zonder elkaar kunnen. Zoals de transformatie agenda bepleit, zorgverleners praten niet over ouders en jeugd maar met ouders en jeugd (ib. p.16). Het besef van de taaiheid van het probleem, zich uitdrukkend in bijna onafwendbaar recidivisme (Gumbleton, 1997; Tierolf, et al., 2014), gaat hand in hand met inzet, acties en/of waarborgen over de tijd, opgenomen in het opgestelde Veiligheidsplan van elk gezin.

2.2. Behoeftte aan evidence-based methodieken

Hoewel er nauwelijks onderzoek bekend is dat directe effecten laat zien dat sociaal werk leidt tot de-medicalisering en tot een minder beroep op dure gespecialiseerde hulp zijn hiervoor wel aanwijzingen. Zo geeft zowel de nationale als internationale literatuur aanwijzingen om aan te nemen dat sociaal werk (eerstelijnszorg) leidt tot minder zorgverlening in de tweedelijnszorg. Zo blijkt uit onderzoek van Rose et al. (2016) onder chronisch zieken dat inzet van sociaal werkers om betrokkenheid van de patiënt te vergroten leidt tot een

afname van 49% in het aantal opnames, wat resulteert in minder zorgkosten. Ook andere studies laten zien onderzoek dat sociaal werk minder zorgkosten tot gevolg heeft (Ross, et al., 2004; Beder, 2008). Ook in de Nederlandse literatuur zijn er aanwijzingen dat behandeling in de eerstelijnszorg leidt tot minder aanvragen in de tweedelijnszorg. De evaluatiestudie van Van Dijk, et al. (2013) naar een experiment met geïntegreerd aanbod aan eerstelijns geestelijke gezondheidszorg voor kinderen, toont aan dat er door geïntegreerd werken meer signalering en behandeling in de eerste lijn plaatsvindt, en minder doorverwijzing naar de tweede lijn. De vraag naar een evidenced-based aanpak komt voort uit de behoefte aan stevige kennis en handvatten die beroepskrachten in de dagelijkse praktijk ondersteunen bij de begeleiding van gezinnen met een geweldsgeschiedenis. Deze vraag wordt als urgent en actueel herkend door onderzoekers (wat werkt nu echt?), opleidingen (wat moeten we studenten leren?) en beleidsmakers (waar investeren we in?).

In Nederland wordt de Veilig Verder werkwijze in een aantal gemeenten binnen de centrumregio Den Haag uitgevoerd door Veilig Verder Teams. Hoewel er nog geen 'hard' effectonderzoek naar SoS is verricht, zijn er aanwijzingen voor belangwekkende gunstige resultaten. Zo blijkt uit onderzoek een afname van het aantal kindbeschermsmaatregelen, minder uithuisplaatsingen in een hoge risicogroep (15% versus 42% in de controle groep), een afname van het percentage recidivisme in twee jaar (Gumbleton, 1997), en een significante afname van de kosten per gezin. Ook zijn de hulpverleners vaardiger in het betrekken van ouders, en rapporteren zij aanmerkelijk meer bevrediging in hun werk (Holmgård Sørensen, 2009). De Wolf en Vink (2012; geciteerd in Rijbroek et al., 2017) vatten de benadering samen met de constatering dat SoS goed in de huidige (Nederlandse) tijdgeest past met een paradigmaverschuiving van paternalisme naar partnership, van aanbod- naar vraaggericht werken, van individu- naar community gericht, van een focus op problemen naar een focus op eigen kracht. Daarnaast is te zien dat professionals als logisch gevolg van deze benadering gaan samenwerken in plaats van afzonderlijk met deze gezinnen te werken (met vaak veel hulpverleningscontacten).

In het licht van het feit dat de aanpak met Veilig Verder Teams gebaseerd is op SoS is er aanleiding te veronderstellen dat dergelijke positieve veranderingen ook kunnen optreden met de aanpak door de Veilig Verder Teams. De inbedding van de gezinnen in de Veilig Verder werkwijze kan een antwoord zijn op de taaiheid van het probleem van kindermishandeling. De slogan in het spotje van de Nederlandse overheid 'het houdt niet op.' heeft een reële geldigheid. Tierolf et al. (2014) lieten zien dat onder vrouwen en mannen die hulpverlening ontvingen of hiermee in aanraking kwamen, na anderhalf jaar nog 6 verbale of fysieke geweldsincidenten per maand gerapporteerd worden. Uit onderzoek onder Nederlandse meldingen bij het meldpunt kindermishandeling bleek dat op het moment van melden de kindermishandeling in bijna 6 van 10 meldingen langer dan een jaar duurde (Hoefnagels, 2001). Toenemend bewijs voor de taaiheid van huiselijk geweld wordt ook gegeven met een studie naar de toenemende omvang van hermeldingen van huiselijk geweld bij de meldpunten kindermishandeling (Polak, et al. 2014).

In hun eindrapport naar de inzet van familienetwerkberaden in de jeugdbescherming concluderen Dijkstra et al. (2016) dat er nog weinig gecontroleerd onderzoek is uitgevoerd naar dit type interventie, en dat de meeste studies van lage kwaliteit en de designs retrospectief van aard zijn. Daarnaast blijkt dat in de familienetwerkberaden in de jeugdbescherming opvallend weinig afspraken gemaakt werden die direct betrekking hebben op de veiligheid van de kinderen in het gezin. Met het onderhavige onderzoek wordt beoogd tegemoet te komen aan beide tekortkomingen: met de interventie omdat die juist gericht is op de veiligheid van de kinderen in het gezin, en met het onderzoek, door te kiezen voor een gecontroleerd design.

2.3. Opzet van de Veilig Verder werkwijze

Sinds de decentralisatie in 2015 speelt Veilig Thuis een belangrijke rol in de aanpak van Huiselijk Geweld en Kindermishandeling. Eén van de wettelijke taken van Veilig Thuis is indien nodig passende professionele hulp te verlenen.

In de gemeenten Den Haag, Leidschendam-Voorburg en Zoetermeer kon tijdens de onderzoeksperiode een casus onder andere worden overgedragen naar Veilig Verder Teams. De afgelopen jaren hebben bij de gemeenten vele ontwikkelingen plaatsgevonden, hierdoor was de situatie bij de start van het onderzoek in enkele gemeenten anders. Afhankelijk van de gemeente bestaan Veilig Verder Teams uit een samenwerking tussen Veilig Thuis, organisaties voor algemene maatschappelijk werk, jeugdzorgorganisaties en eventueel MEE. Veilig Verder Teams bestaan uit een samenwerking tussen politie, Veilig Thuis, organisaties voor algemene maatschappelijk werk, jeugdzorgorganisaties en GGZ De Waag. Veilig Verder Teams bestaan uit 5 tot 25 medewerkers, afhankelijk van de omvang van het werkgebied. De vijf teams zetelden in Den Haag, Leidschendam-Voorburg, Zoetermeer, Rijswijk en Wassenaar. In Rijswijk is het VVT in de zomer van 2018 mondeling geëvalueerd en is vervolgens besloten het VVT als entiteit te stoppen, maar de werkwijze te borgen in de eigen lokale teams, waarvan de professionals ook al in het VVT zaten. Een team bestaat uit vrijwel allemaal sociaal werkers (van een AMW instantie, MEE voor LVB en vrouwenhulpverlening), een gezinscoach vanuit CJG (in Leidschendam-Voorburg is geen CJG, daar wordt samengewerkt met Jeugdformaat), en medewerkers van Veilig Thuis. Hoe vaak een team samenkomt hangt af van de instroom (grootte van het werkgebied), variërend van 1 maal per week tot dagelijks, waarbij het team van 25 medewerkers dagelijkse teams vormt). Daarnaast is er een tweede schil die voornamelijk uit gedragsdeskundigen en de (jeugd-)GGZ bestaat, die overigens niet in alle gemeenten onderdeel van het VVT zijn. De maatschappelijk werkers hebben als rol het begeleiden van ouders. De gezinscoach heeft als rol het coördineren en begeleiden van het zorgtraject dat het gezin volgt en vertegenwoordigt daarnaast ook de stem van de kinderen. Medewerkers van Veilig Thuis hebben alleen een rol bij het intake gesprek, namelijk als voorzitter.

Het doel van Veilig Verder Teams is om in een gezin waarin huiselijk geweld plaatsvindt en verschillende soorten hulp nodig zijn voor verschillende gezinsleden deze hulp op elkaar af te stemmen. Alle informatie over een bepaald

gezin en de hulp die de gezinnen ontvangen van de verschillende organisaties die deel uitmaken van het samenwerkingsverband wordt dan ook gebundeld in één dossier. Een gezin komt meestal bij het Veilig Verder Team via Veilig Thuis of via een hulpverlenersinstantie. Als een huiselijk geweld of zorgmelding, vrijwel altijd een politiemelding, bij Veilig Thuis binnenkomt, beslist Veilig Thuis of de melding naar het voorliggende veld kan of dat Veilig Thuis onderzoek gaat doen. Wanneer Veilig Thuis het besluit neemt dat de melding naar het voorliggende veld verwezen kan worden, kan de melding naar het reguliere lokale wijkteam gaan of naar het Veilig Verder Team. Bij het Veilig Verder Team worden ouders direct door het Veilig Verder Team benaderd met de vraag of zij openstaan voor het hulpverleningsaanbod van Veilig Verder. Een andere weg is dat tijdens het onderzoek van Veilig Thuis blijkt dat ouders hulp willen om de mishandeling te stoppen en dan aangemeld worden bij het Veilig Verder Team. Daarnaast kan een hulpverlenersinstantie ook het Veilig Verder Team benaderen als ze een casus hebben waarvan ze verwachten dat een brede gezinsaanpak geschikt is. De meeste Veilig Verder Teams helpen gezinnen met kinderen waarin sprake is (geweest) van huiselijk geweld; er is ook een Veilig Verder Team dat volwassenen zonder kinderen helpt. Een Veilig Verder traject kan enkele weken tot meer dan een jaar duren, en stopt wanneer het Veilig Verder Team de gezinssituatie veilig inschat, of als een of beide ouders niet meewerken.

Wanneer ouders zijn aangemeld bij Veilig Verder worden ouders en de kinderen van 6 jaar en ouder bij het Veilig Verder Team uitgenodigd, en vindt een intake met het gezin plaats. Tijdens de intake komt het hele gezin langs bij het Veilig Verder Team. Nadat iedereen is voorgesteld, wordt een gesprek gevoerd met elk van de ouders en de kinderen. Ouders spreken elk apart met een maatschappelijk werker en de aanwezige kinderen met een gezinscoach of jeugdhulpverlener. Dit gesprek van ongeveer drie kwartier gaat over de (politie-) melding, de zorgen, de krachten en wensen over wat er zou moeten gebeuren. Direct na dit gesprek komen alle gezinsleden bij elkaar, worden de zorgen, krachten en wensen uitgesproken en worden onder leiding van een voorzitter van Veilig

Thuis de eerste veiligheidsafspraken gemaakt. Ouders geven soms direct na de intake aan niet meer te willen meewerken. Dit wordt dan gemeld bij Veilig Thuis en dan volgt vaak een onderzoek door Veilig Thuis.

Voor de meeste gezinnen begint na de intake een traject dat soms bestaat uit enkele gesprekken, maar bij anderen een half jaar tot een jaar kan duren. Het is een intensief traject, waarbij meerdere keren per week contact is of bijeenkomsten zijn. Maatschappelijk werkers voeren gedurende het traject gesprekken met ouders en kijken waar ondersteuning nodig is. De gezinscoach kan na de intake en met toestemming van de ouders, informatie opvragen aan andere instanties (zoals de school, huisarts en andere hulpverleners) en eventueel hulpverlening inzetten voor de kinderen. Deze drie hulpverleners (maatschappelijk werkers en de gezinscoach, ook meestal maatschappelijk werker) van het Veilig Verder Team werken in een gezamenlijk dossier. Het dossier vermeldt de registratie van gegevens van gebeurtenissen, gesprekken, gemaakte afspraken en handelingen. Tijdens het traject van Veilig Verder komen de hulpverleners van het Veilig Verder Team, de gezinsleden en het netwerk van het gezin meerdere keren bij elkaar om de veiligheid en situatie in het gezin te verbeteren.

De visie van Veilig Verder Teams is dat men met elkaar het gezin moet helpen en met het gezin moet praten in plaats van dat hulp na elkaar komt en over het gezin gesproken wordt (Bakker, et al., 2015). Het voordeel van deze werkwijze van Veilig Verder Teams is dat er één hulpverlenersaanbod in het gezin zit waar alle informatie bekend is. Hierdoor is er geen overlap tussen verschillende hulpverleners in een gezin: hulpverlenersteam weten van elkaar wat ze doen met een gezinslid en alle informatie wordt met elkaar gedeeld zodat lacunes, problemen en ook oplossingen snel zichtbaar worden. Daarnaast ontstaat ook een gedeelde en gezamenlijke verantwoordelijkheid en kan de kennis en ervaring van medewerkers in het team worden geborgd (Bakker et al., 2015). Een belangrijk aspect van Signs of Safety, waarop Veilig Verder is gebaseerd, is de oplossingsgerichte inzet bij het creëren van veiligheid binnen het gezin.

Daarnaast is de inzet om het netwerk van het gezin intensief te betrekken, wat zorgt voor openheid omtrent de onveilige situatie binnen het gezin. Door het perspectief van de kinderen zichtbaar te maken en te bespreken, bijvoorbeeld aan de hand van een tekening die elk van de kinderen maakt, krijgen ouders inzicht in hoe de situatie door de kinderen wordt ervaren. Ook hiervan wordt verondersteld dat dit ouders gemotiveerd houdt om mee te werken (Government of Western Australia, 2011; Turnell & Edwards, 2009).

3 Methodologische verantwoordings

In dit hoofdstuk wordt de methodologische verantwoordings beschreven. Wat wordt er onderzocht en hoe wordt het onderzocht.

Het onderzoek heeft als hoofddoel na te gaan of de Veilig Verder aanpak leidt tot een afname van het geweld in de gezinnen/stellen. Daarnaast wordt gekeken of er een verbetering van het welzijn van de ouders en kinderen en de opvoedingsvaardigheden van de ouders optreedt. Om te controleren of de Veilig Verder aanpak onderscheidende resultaten geeft van 'care as usual', worden de resultaten van de deelnemers in de Veilig Verder aanpak vergeleken met de resultaten van een controlegroep die geen specifieke aanpak hebben ondergaan. In het kwantitatieve deel van het onderzoek worden de resultaten van 34 gezinnen/stellen die zijn ingestroomd in de Veilig Verder aanpak, vergeleken met 65 gezinnen/stellen die afkomstig zijn uit een populatie van ruim duizend gezinnen die gemeld zijn bij Veilig Thuis in 13 (van de 26) Veilig Thuis regio's in Nederland. In het onderzoek worden de gezinnen gedurende anderhalf jaar gevolgd met drie meetmomenten, het eerste meetmoment vond kort na de melding plaats, het tweede meetmoment na een jaar en het derde een half jaar na het tweede moment. In de analyses wordt gebruik gemaakt van twee (van de drie) metingen, om zoveel mogelijk gezinnen/stellen te includeren. Hieronder wordt beschreven wat de onderzoeksvragen van het onderzoek zijn, op welke wijze de data verzameld is en welke meetinstrumenten gebruikt zijn in het onderzoek.

Het onderzoek met het oog op het methodisch handelen van professionals vond plaats door middel van de Effectencalculator. Om inzicht te krijgen in de beleving van cliënten, werden diepte-interviews met voormalige cliënten van Veilig Verder gehouden.

De uitkomsten van deze deelonderzoeken werden voorgelegd aan experts (professionals en wetenschappers). Op deze wijze werden de bevindingen getoetst en werd nagedacht over wat de bevindingen opleveren voor het methodisch handelen van het sociaal werk in het algemeen, en of deze aanpak ingezet kan worden voor andere doelgroepen en wat er verbeterd kan worden in de aanpak van de Veilig Verder Teams.

3.1. Vraagstelling van het huidige onderzoek

De hoofdvraagstelling van het onderzoek is: Wat zijn de resultaten van de Veilig Verder aanpak huiselijk geweld in het verminderen van het geweld en de toename van het welzijn van ouders (en kinderen)?

Deze hoofdvraagstelling is uitgewerkt in verschillende deelvragen:

- In hoeverre leidt de Veilig Verder werkwijze in vergelijking tot de reguliere werkwijze tot meer afname van het geweld in het gezin, minder trauma en onveiligheid bij kinderen, meer opvoedingsvaardigheden van de ouders en beter welzijn van zowel de ouders als kinderen?
- In hoeverre is de risicostatus van de ouders (zoals schulden, armoede, middelengebruik, verstandelijke of psychiatrische problematiek) bij aanvang van invloed op de uitkomsten van de Veilig Verder werkwijze?
- Wat levert de Veilig Verder werkwijze op voor het methodisch handelen van de sociaal werkers in het veld? Wat zijn de werkzame elementen van de aanpak? Verbeterd Veilig Verder de professionele aanpak van gezinnen waar sprake is van geweld?
- Wat zou er verbeterd kunnen worden in de werkwijze van de Veilig Verder Teams?

3.2. Kwantitatieve deelonderzoek

Het kwantitatieve deel van het onderzoek volgt de werkwijze in de grote longitudinale studie (Steketee, Tierolf, Lünemann & Lünemann, 2020) waarin gezinnen die werden aangemeld op basis van partnergeweld of kindermishandeling bij Veilig Thuis, benaderd zijn om mee te doen aan het onderzoek. Het Verwey-Jonker Instituut werkte samen met de Veilig Thuis organisatie in negen regio's en de vier grote steden. Het onderzoek is uitgevoerd in Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht en in de regio's Flevoland, Gooi & Vechtstreek, Groningen, Noord-Oost Brabant, Midden-Brabant, Twente, Kennemerland, IJsselland en Zaanstreek Waterland. In elk van deze regio's werden tussen de 75 en 100 gezinnen die werden aangemeld op basis van partnergeweld of kindermishandeling, benaderd om mee te doen aan het onderzoek.

De studie heeft een longitudinaal ontwerp met drie metingen, waarbij deelnemers een vragenlijst invulden. De eerste meting (T0) is uitgevoerd in de periode dat gezinnen aangemeld zijn bij Veilig Thuis. De tweede meting (T1) is één jaar na de eerste meting (T0) uitgevoerd. De derde meting (T2) is anderhalf jaar na de eerste meting (T0) uitgevoerd. Moeders en vaders werden verzocht vragenlijsten in te vullen die over henzelf en hun kinderen (3-18 jaar) gingen. Daarnaast werden kinderen (8-18 jaar) ook gevraagd om vragenlijsten in te vullen. In elk gezin hebben ouders over maximaal twee kinderen gerapporteerd. In gezinnen met meer dan twee kinderen vond de selectie van de kinderen plaats op basis van de jongste kinderen in de leeftijdscategorieën 3-11 jaar en/of 12-18 jaar.

In de Veilig Verder aanpak werden de deelnemers via de aanmelding bij de Veilig Verder aanpak op dezelfde manier als in het grote onderzoek benaderd om deel te nemen.

De studie is goedgekeurd door de Vaste Commissie Wetenschap en Ethiek (VCWE) van de Faculteit Gedrags- en Bewegingswetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam (VCWE-2016-217R1).

3.3. De dataverzameling

De dataverzameling heeft plaatsgevonden door middel van een huisbezoek bij de deelnemers. In het vorige cohortonderzoek (G4-onderzoek effectevaluatie aanpak Huiselijk Geweld, 2009-2014) zijn verschillende methoden van dataverzameling bij een dergelijke onderzoekspopulatie uitgetoetst, maar de enige methode die voldoende respons opleverde was door middel van huisbezoek. De potentiële deelnemers kregen eerst schriftelijke informatie over het onderzoek en werden telefonisch benaderd vanuit de Veilig Thuis (VT) organisatie. Tijdens dit belcontact werd het onderzoek uitgelegd en wanneer cliënten wilden deelnemen werd een afspraak voor afname van de vragenlijsten gemaakt. Deze werving via VT is uitgevoerd door studenten, die voor de wervingsperiode een stagecontract bij de betreffende VT-organisatie kregen aangeboden. Wanneer een afspraak was gemaakt, werden de afspraakgegevens doorgegeven aan het Verwey—Jonker Instituut (hiervoor moesten de deelnemers telefonisch toestemming geven), die vervolgens de administratie van de huisbezoeken voerde. Tijdens het huisbezoek vulden de deelnemers onder begeleiding van een student-assistent zelfstandig vragenlijsten in. Er werd een laptop gebruikt om in te loggen met een identificatienummer, om de gegevens te pseudonimiseren, zodat er in het databestand geen naar personen herleidbare gegevens zijn opgenomen. De vragenlijst nam ongeveer 90 tot 120 minuten in beslag voor ouders en 45 tot 60 minuten voor kinderen. Ouders ontvingen een beloning van € 20,- en kinderen een beloning van € 10,- voor het invullen van de vragenlijsten per meting.

Aangezien huisbezoeken zeer arbeidsintensief waren, werkten we samen met studenten van verschillende universiteiten en hogescholen uit Amsterdam, Den Haag, Enschede, Groningen, Leiden, Tilburg, Rotterdam en Utrecht om de dataverzameling te realiseren.

Hieronder worden de verschillende onderdelen van het dataverzamelingsproces verder toegelicht: de training en begeleiding van studenten; beldagen

en huisbezoeken; het buddiesysteem dat is ingesteld voor de veiligheid van studenten; en de afspraken die met studenten zijn gemaakt om de privacy van respondenten te waarborgen. Alle studenten/huisbezoekers hadden ten behoeve van dit onderzoek een VOG.

Privacy

Alle studenten/huisbezoekers moesten bij aanvang een geheimhoudingsverklaring ondertekenen. Respondenten gaven aan de telefoon al toestemming voor deelname aan het onderzoek. Bij het huisbezoek vulden ze ook een toestemmingsverklaring in en ondertekenden deze. Studenten kregen alleen toegang tot de gegevens van een respondent als dit nodig was, dat wil zeggen als ze ingezet werden voor de werving van gezinnen op een bepaalde bellijst of als zij het desbetreffende huisbezoek uitvoerden. De belstudent die de afspraak inplande stuurde de contactgegevens van de respondent in een versleuteld afsprakenoverzicht naar de desbetreffende student die op huisbezoek ging, met in de cc het coördinatieteam. De student die op huisbezoek ging, melde in de appgroep van het buddyteam alleen datum, tijd en plaats van het huisbezoek. Daardoor waren gegevens alleen bekend bij het coördinatieteam en degene die de noodtelefoon had, de student die de afspraak inplande en de student die op huisbezoek ging. De student verwijderde na afloop van het huisbezoek het afsprakenoverzicht. Het coördinatieteam bewaarde een back-up in een beveiligde map in SharePoint.

De verzamelde data zijn in principe anoniem omdat er geen naar personen herleidbare gegevens in de vragenlijst voorkomen. Er bestaat echter wel een koppelbestand met de persoonsgegevens van de deelnemers ten behoeve van de huisbezoeken. Dit bestand wordt in een beveiligde map bewaard, waartoe alleen het coördinatieteam toegang heeft. De databestanden met alle vragenlijstgegevens van de deelnemers worden in een andere beveiligde map bewaard en zijn alleen toegankelijk voor de drie daartoe gemachtigde onderzoekers. Voor de analyses zijn, op basis van deze databestanden, afgeleide databestanden gemaakt zonder koppelgegevens, die in principe voor alle onderzoekers toegankelijk zijn omdat er geen naar personen herleidbare gegevens en geen koppelgegevens in voorkomen.

3.3.1. Beschrijving vragenlijsten ouders en kinderen

In deze paragraaf beschrijven we de vragenlijsten die gebruikt zijn in het onderzoek en de achtergronden, validiteit en betrouwbaarheid van deze meetinstrumenten.

Metten van het geweld in het gezin

De prevalentie en frequentie van partnergeweld en kindermishandeling zijn gemeten door middel van de CTS2 (Conflict Tactics Scale, partnergeweld) en de CTSPC (Conflict Tactics Scale Parent Child, kindermishandeling). Beide instrumenten zijn eerder in het Nederlands gebruikt in gezinnen waarin sprake was van partnergeweld en/of kindermishandeling (Overbeek, 2014; Tierolf e.a., 2014). De CTSPC is een versie van de CTS, maar bij de CTSPC wordt het geweld tussen ouder en kind gemeten en bij de CTS het geweld tussen partners.

De CTS2 is door Straus, Hamby, Boney-McCoy, en Sugarman ontwikkeld (1996) en door Lamers-Winkelmann naar het Nederlands vertaald¹. Voor dit onderzoek worden de volgende subschalen gebruikt: fysiek geweld, psychologisch geweld, seksueel geweld, verwondingen, en onderhandelen. De vragenlijst bestaat uit 39 items die worden voorgelegd. Voor elk item wordt gevraagd naar het geweld dat de respondent zelf gebruikt en naar het geweld door de partner. Zes items gaan over de wijze waarop betrokkenen omgaan met conflictsituaties (onderhandelen, bv. 'Ik liet mijn (ex-)partner zien/merken dat ik om hem gaf, hoewel we van mening verschilden'); acht items betreffen psychisch geweld (bv. 'Ik heb mijn (ex-)partner beledigd of tegen hem/haar gevloekt' en 'Mijn (ex-)partner beledigde mij of vloekte tegen mij'); twaalf items gaan over ernstig en minder ernstig fysiek geweld (bv. 'Ik heb mijn (ex-)partner geschopt' en 'Mijn (ex-)partner heeft mij geschopt'); zeven items gaan over seksueel geweld (bv. 'Mijn (ex-)partner verplichtte me tot seks zonder condoom' en 'Ik verplichtte mijn (ex-)partner tot seks zonder condoom'); zes items gaan over verwondingen (bv. 'Ik heb iets gebroken vanwege een gevecht met mijn (ex-)partner' en 'Mijn (ex-)partner heeft iets gebroken door een gevecht met mij'). Voor elk

item kon de respondent een score geven tussen de 1 (dit is nooit gebeurd) en 8 (meer dan twintig keer in het afgelopen jaar). De Cronbach's alpha's voor de fysiek-geweldschaal en de psychisch-geweldschaal zijn respectievelijk .88 en .81. De totale geweldschaal heeft in dit onderzoek een Cronbach's alpha van .90.

De CTSPC is ontwikkeld door Straus, Hamby, Finkelhor, Moore en Runyan (1998) en door Lamers-Winkelmann naar het Nederlands vertaald. Voor dit onderzoek worden twee versies gebruikt, namelijk de ouderversie en de kindversie. Kinderen kunnen deze vragenlijst vanaf acht jaar invullen. Bij de ouderversie worden de volgende subschalen gebruikt: niet-gewelddadige disciplineren, psychische agressie, fysiek geweld (inclusief vragen over disciplineren of lichamelijke straffen), en verwaarlozing. Bij de kindversie worden de subschalen niet-gewelddadige disciplineren, psychische agressie, fysiek geweld (inclusief vragen over disciplineren of lichamelijke straffen) en getuige van geweld tussen ouders gebruikt. Vier items gaan over niet-gewelddadige disciplineren (bv. 'Uitgelegd waarom iets verkeerd/fout was'); vijf items over psychische agressie (bv. 'Tegen hem/haar geschreeuwd, gegild of gekrijsd'); dertien items betreffen fysiek geweld (bv. 'Hem/haar met mijn vuist geslagen of geschopt'); vijf items gaan over verwaarlozing (bv. 'U was niet in staat om ervoor te zorgen dat uw kind(eren) het eten kreeg dat hij/zij nodig had'); vijftien items gaan over getuige zijn van geweld tussen ouders (bv. 'Mijn (stief)vader/(stief)moeder heeft de ander geslagen'). Voor elk item kon de respondent een score geven op een 8-punts Likertschaal tussen de 1 (dit is nooit gebeurd) en 8 (meer dan twintig keer in het afgelopen jaar). De betrouwbaarheidscoëfficiënt van de CTSPC was een Cronbach's alpha van .86.

Op basis van de ingevulde vragenlijsten per gezin is het mogelijk een indeling in het gezinsgeweld te maken in drie categorieën: 'geen geweld', 'mild geweld' en 'veelvuldig of ernstig geweld'. Deze indeling komt tot stand op basis van eerder onderzoek in een 'normale populatie' in 2012 (Tierolf, e.a., 2014). In deze populatie werd ook gebruik gemaakt van de CTS2 en hier bleek dat in gezinnen met kinderen in een normale populatie gemiddeld per jaar zeven

incidenten van partnergeweld plaatsvonden. Aangezien daar ook gezinnen bij zaten waar (extreem) veel partnergeweld plaatsvond, is gekeken naar het gemiddelde voorkomen van de afzonderlijke incidenten. Het bleek dat er vier milde (psychische) incidenten waren die in de normale populatie gemiddeld 1 keer per jaar voorkomen. Vandaar dat voor de definitie van 'geen geweld' in huidig onderzoek een marge is aangehouden van minder dan vier milde incidenten per jaar. In de normale populatie van gezinnen met kinderen was de standaarddeviatie van de frequentie van partnergeweld 15 incidenten. Vandaar dat voor de aanduiding 'mild geweld' is gekozen bij een frequentie van het geweld tot de gemiddelde +1 standaarddeviatie, 22 milde incidenten per jaar. Bij 4 of meer milde incidenten, oplopend tot 21 milde incidenten per jaar, noemen we het geweld 'mild geweld'. Bij 22 of meer incidenten, of bij ernstige incidenten (1 of meer) noemen we het geweld 'veelvuldig of ernstig geweld'. Ten aanzien van de kindermishandeling betekent 'geen geweld' ook daadwerkelijk 0 incidenten van kindermishandeling. Ook bij kindermishandeling zijn er drie milde incidenten die gemiddeld veel hoger scoren dan alle andere incidenten, niet zo vaak als bij partnergeweld maar toch aanzienlijk hoger. We hebben hier echter geen referentieonderzoek om te bepalen hoe vaak deze incidenten gemiddeld in de normale bevolking voorkomen, vandaar dat we hier een berekening hebben toegepast waarbij we de verhouding tussen het gemiddelde van het partnergeweld in de normale bevolking spiegelen met het hier gevonden partnergeweld en de verhouding tussen deze twee toepassen op de gevonden waarden van de drie kindermishandelingsincidenten. Op deze manier veronderstellen we dat maximaal twee milde incidenten per jaar van kindermishandeling kunnen worden gekwalificeerd als 'mild geweld'. Drie of meer milde incidenten of één of meer ernstige incidenten worden als 'ernstig of veelvuldig geweld' gekwalificeerd.

Traumatische symptomen

Jeugdtrauma's van ouders worden gemeten met de verkorte vragenlijst van de Adverse Childhood Experiences (ACE; Dube, Felitti, Dong, Chapman, Giles & Anda, 2003). Hierbij vullen ouders tien vragen in over traumatische

gebeurtenissen in de eerste 18 jaar van hun leven, waarbij ze 'ja' of 'nee' kunnen antwoorden. Het betreft de volgende tien categorieën: emotioneel misbruik, lichamelijke mishandeling, seksueel misbruik, emotionele verwaarlozing, lichamelijke verwaarlozing, ouderlijke scheiding of echtscheiding, moeder gewelddadig behandeld, middelenmisbruik van een van de familieleden uit het gezin, geestesziekte van een van de familieleden uit het gezin, detentie van een van de familieleden uit het gezin. De interne betrouwbaarheid van de ACE is hoog: met een Cronbach's alfa van .78 is de ACE betrouwbaar.

De Trauma Symptoms Inventory (Briere, 1996) is gebruikt om traumatische symptomen bij ouders te meten. Deze lijst is te gebruiken bij de evaluatie van acute of chronische posttraumatische symptomen, waaronder effecten van verkrachting, huiselijk geweld, fysieke mishandeling, oorlogshandelingen, grote ongelukken, natuurrampen, alsmede kindermishandeling en andere vroegere traumatische gebeurtenissen. De subschalen van de TSI meten een breed scala aan psychologische effecten en betreffen niet alleen symptomen die gewoonlijk zijn verbonden met een posttraumatische stressstoornis (PTSS) of een acute stressstoornis (ASS), maar ook zowel intra- als interpersoonlijke problemen die vaak worden geassocieerd met meer chronische psychologische trauma's (Briere, 1995). De lijst bestaat uit drie validiteitsschalen en de volgende tien klinische schalen: angstige opwinding, depressie, woede, opdringerige ervaringen, defensieve vermijding, dissociatie, seksuele problemen, disfunctioneel seksueel gedrag, verstoord zelfbeeld, en spanningsvermijdend gedrag. De zelfrapportage vragenlijst bestaat uit 100 items. Respondenten moeten aangeven hoe vaak bepaalde ervaringen de afgelopen zes maanden zijn voorgekomen. Voorbeelden van items zijn 'Boos worden om iets dat niet belangrijk was'. En 'Je van binnen leeg voelen'. De items worden beantwoord op een ordinale 4-punts Likertschaal, lopend van 'nooit' (0) tot 'vaak' (3). De betrouwbaarheidscoefficiënt van de klinische schalen in de Amerikaanse gestandaardiseerde steekproef is gemiddeld .86 en is daarmee zeer hoog.

Voor het constateren van een klinisch trauma bij de ouders en kinderen wordt gebruik gemaakt van de normen zoals die gehanteerd worden binnen de vragenlijst zelf, die vastgesteld is op basis van onderzoek waarbij diagnoses van psychiaters zijn betrokken. Voor de TSI wordt (nog) gebruikt gemaakt van de originele Amerikaanse normen.

Kwaliteit van leven

Kwaliteit van leven van ouders is gemeten met de Manchester Short Assessment of quality of life (MANSA). De MANSA is een multidimensionale vragenlijst ontwikkeld met het doel de kwaliteit van leven vast te stellen (Priebe et al., 2007). De vragen verwijzen naar tevredenheid over iemands baan, woning, relatie en algemene gezondheid. De vragenlijst bestaat uit 12 tot 16 gesloten vragen waarmee de tevredenheid over de leefomstandigheden wordt vastgesteld. De betrouwbaarheidscoefficiënt van de MANSA is .82.

Ouderschapscompetentie

Om na te kunnen gaan in hoeverre ouders in staat zijn te voorzien in de zorg-, ontwikkelings-, en opvoedingsbehoefte van hun kind wordt gebruik gemaakt van meerdere instrumenten. Er wordt hierbij met name gemeten in hoeverre ouders in staat zijn hun kinderen een goede opvoeding te geven. Gevraagd wordt naar de mate van opvoedstress en competentie die ouders ervaren, de ondersteuning en ruimte die ouders geven voor de ontwikkeling van zelfstandigheid, en naar de aanwezigheid van een warme en betrokken houding ten opzichte van de kinderen.

Stressbeleving. Met behulp van de NOSI-K (Nijmeegse Ouderlijke Stress Index - verkorte versie) vragenlijst wordt nagegaan in hoeverre de ouder met de geboden hulp en ondersteuning (weer) in staat is om de pedagogische verantwoordelijkheid voor de kinderen op zich te nemen. De NOSI-K is gebaseerd op de NOSI, de Nijmeegse Ouderlijke Stress Index (De Brock, Vermulst, Gerris, Veerman & Abidin, 1992). Deze verkorte versie bevat 25 items, waarbij ouders voor elke stelling aangeven in hoeverre ze het ermee eens zijn op een 6-punts

Likertschaal, die loopt van 1 (helemaal oneens) tot 6 (helemaal mee eens). Voorbeelden van items zijn 'Het valt niet altijd mee mijn kind te accepteren zoals hij/zij is' en 'Sinds ik kinderen heb, ben ik vlugger moe dan vroeger'. Een hogere score op deze schaal duidt op meer opvoedstress. De totaalscore op deze vragenlijst geeft een indicatie van de door ouders ervaren opvoedstress. De NOSI-K heeft een hoge interne consistentie (Snoeren, Hoefnagels, Evers, & Lamers-Winkelmann, 2013) die in de huidige studie gewaardeerd wordt met een Cronbach's alpha van $\alpha = .96$.

Competentie. De NOSI-K wordt aangevuld met vragen uit de subschaal 'Competentie' van de Nijmeegse Ouderlijke Stress Index (NOSI; De Brock et al., 1992). Deze schaal meet de mate waarin de ouder het gevoel heeft voldoende vaardigheden en handigheid te hebben in de omgang met het kind. Ouders reageren hierbij onder andere op de vraag 'Ik heb veel meer problemen met het grootbrengen van kinderen dan ik had verwacht'. Ook hierbij wordt gebruik gemaakt van een 6-puntsschaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 6 (helemaal mee eens). Een hogere score houdt in dat ouders zich minder competent voelen in de opvoeding. De interne consistentie in de huidige studie is hoog, met een Cronbach's alpha van $\alpha = .86$.

Warmte & betrokkenheid. Om de houding van ouders naar hun kind te kunnen beoordelen, wordt gebruik gemaakt van de subschaal 'Warmte en betrokkenheid' uit de Parental Practices Questionnaires (PPQ; Locke & Prinz, 2002; Robinson, Mandelco, Olsen & Hart, 1995). De subschaal warmte en betrokkenheid bestaat uit 11 items die gemeten zijn op een 5-punts Likertschaal, waarbij de 1 staat voor 'nooit' en de 5 voor 'altijd'. Deze 11 items leveren een totaalscore op (PPQ), gemeten op een continu (interval) meetniveau. Een voorbeelditem van de vragenlijst is: 'Vertel mijn kind dat ik waardeer wat hij of zij probeert of bereikt'. De PPQ is in eerdere studies een betrouwbaar instrument gebleken (Locke & Prinz, 2002). In de huidige studie heeft Cronbach's alpha een waarde van $\alpha=.90$.

Autonomie & steun. Om te kunnen meten in hoeverre ouders hun kind kunnen ondersteunen in de behoefte aan autonomie wordt gebruik gemaakt van de subschaal 'autonomie' uit de Mother Father Peer Scale 33 (MPF33; Epstein, 1983). Zowel het stimuleren door ouders van zelfstandig gedrag van hun kind als het overbeschermen van kinderen worden onderzocht. Ouders geven op een 4-puntsschaal van 1 (helemaal niet waar) tot 4 (helemaal waar) hun reactie op zeven items, waaronder 'Ik moedig mijn kind aan zijn/haar eigen mening te geven'. Er wordt een gemiddelde score berekend. Een hogere score houdt in dat ouders hun kind meer aanmoedigen zelfstandig te denken en handelen. De interne consistentie is in de huidige studie hoog, met een waarde van Cronbach's alpha van $\alpha =.88$.

Alcoholgebruik van de ouders

Het alcoholgebruik van respondenten en hun partners wordt gemeten met de Audit-C (WHO, 2001). De Audit-C is een bewerkte vorm van de Audit, die uit tien vragen bestaat; de Audit-C bestaat uit drie vragen. De hier gebruikte versie vraagt zowel naar het eigen alcoholgebruik als naar het alcoholgebruik van de partner. Een voorbeeld van een vraag is 'Hoe vaak drinkt u een alcoholhoudende drank?' en 'Hoe vaak drinkt uw partner een alcoholhoudende drank?' De antwoordcategorieën lopen volgens een 5-punts Likertschaal, bij twee van de drie vragen loopt deze van 0 (nooit) tot 4 (4 of meer keer per week). Eén vraag gaat in op het aantal drankjes en loopt van 0 (1 of 2) tot 4 (10 of meer). De betrouwbaarheid van de Audit-C voor eigen alcoholgebruik is .67, de betrouwbaarheid van de Audit-C voor alcoholgebruik van de partner is .86.

Op basis van de Audit-C is het mogelijk het alcoholgebruik in het aantal glazen per week te berekenen. De range van het wekelijkse alcoholgebruik in het huidige onderzoek ligt tussen 0 en 80 glazen per week. De feitelijke norm van de Audit-C is dat problematisch alcoholgebruik is gedefinieerd als meer dan drie glazen per week voor vrouwen en meer dan vier glazen wekelijks voor mannen. Voor dit onderzoek hanteren wij een grens van problematisch alcoholgebruik zoals die door de verslavingszorg gehanteerd wordt: acht alcoholische

consumpties per week. Het gemiddelde aantal glazen dat deze groep per week drinkt is 8–16 glazen (norm gehanteerd door de Jellinek). Wanneer men meer dan acht alcoholische consumpties per week drinkt, wordt dat hier als risicovol alcoholgebruik gedefinieerd.

Traumaklachten van de kinderen

Traumasympptomen van kinderen worden door middel van twee vragenlijsten gemeten, namelijk een ouderversie en een kindversie. Ouders vullen over hun kinderen van 3 tot 12 jaar de Nederlandse vertaling in van de Trauma Symptom Checklist for Young Children (TSCYC; Briere, 2005; Tierolf & Lamers-Winkelman, 2014). Hierbij vullen ouders 90 items in op een 4-punts Likertschaal van 0 (niet) tot 3 (heel vaak) hoe vaak symptomen die mogelijke reacties van kinderen kunnen weergeven op traumatische gebeurtenissen in de afgelopen vier weken zijn voorgekomen (bv. 'Heeft nare dromen of nachtmerries', 'Leeft in een fantasiewereld' en 'Maakt met opzet dingen stuk'). De vragen zijn uitgesplitst over twee validiteitsschalen en zes klinische subschalen: angst, depressie, posttraumatische stress, seksuele problematiek, dissociatie en boosheid. De Cronbach's alpha's waren in het vorige onderzoek: PTSS (.91), angst (.78), depressie (.80), seksuele problematiek (.70), dissociatie (.83) en boosheid (.89).

Kinderen van 8 tot 18 vullen de Nederlandse vertaling van de Trauma Symptom Checklist for Children in (TSCC; Briere, 1996). Hierbij worden 54 items ingevuld op een 4-punts Likertschaal van 0 (nooit) tot 3 (bijna altijd). Kinderen wordt gevraagd aan te geven hoe vaak ze ergens aan denken, hoe ze zich voelen of hoe vaak ze iets doen. In de vragenlijst komen symptomen aan de orde die mogelijke reacties van kinderen kunnen weergeven op een traumatische gebeurtenis, bijvoorbeeld 'Dagdromen' en 'Me enge dingen herinneren'. De lijst bestaat uit twee validiteitsschalen en zes klinische schalen: angst, depressie, posttraumatische stress, seksuele problematiek, dissociatie en boosheid. De Cronbach's alpha's voor de subschalen waren in het vorige onderzoek achtereenvolgens angst (.79), depressie (.85), posttraumatische stress (.83), seksuele problematiek (.73), dissociatie (.74) en boosheid (.85).

Voor het constateren van een klinisch trauma bij kinderen wordt gebruik gemaakt van twee verschillende vragenlijsten, de Trauma Symptom Checklist for Children (TSCC) voor de kinderen die zelf de vragenlijsten invullen, en de Trauma Symptom Checklist for Young Children (TSCYC) voor jonge kinderen waarover de ouders de vragenlijst invullen. Deze lijsten hebben allebei normen voor wanneer er wel of niet sprake is van klinisch trauma, op basis van onderzoek waarbij diagnoses van psychiaters zijn betrokken. Voor de TSCYC zijn deze normen op basis van Nederlands onderzoek gerealiseerd (Tierolf & Winkelman, 2014), voor de TSCC wordt (nog) gebruikt gemaakt van de originele Amerikaanse normen.

Emotionele veiligheid van de kinderen

Emotionele veiligheid van kinderen wordt door middel van twee vragenlijsten gemeten, namelijk een ouderversie en een kindversie. Ouders vullen voor kinderen van 3 tot 12 jaar de Security in the Marital Subsystem Parent Report (SIMS-PR; Cummings & Davies, 2010) in. Kinderen van 8 tot 18 jaar vullen de Security in the Interparental Subsystem Scale Child Report (SIS; Davies, Forman, Rasi & Stevens, 2002) in. Beide vragenlijsten meten dezelfde twee componenten van emotionele veiligheid: regulatie van de blootstelling en emotionele reactiviteit. Aan oudere kinderen wordt echter ook gevraagd naar interne representaties van de relatie tussen de ouders (Davies & Cummings, 1994; Davies, e.a., 2009). De regulatie van de blootstelling wordt gemeten met de subschalen Openlijke vermijding (OA) en Openlijk bemoeien (OI). Emotionele reactiviteit bestaat uit de subschalen Openlijke emotionele reactiviteit (OER) en Gedragsdisregulatie (BD). De derde component van de SIS betreft de Representatie van de ouderrelatie. Deze bestaat uit drie subschalen: Constructieve familierepresentaties (CFR), Destructieve familierepresentaties (DFR) (die precies het tegenovergestelde meet), en als laatste Conflict spillover representaties (CSR) (Cummings & Davies, 2010; Davies, Forman, Rasi & Stevens, 2002). Spillover betekent dat het kind denkt dat het negatieve effect van conflicten over kan gaan naar andere relaties in het gezin.

De SIMS-PR bestaat uit een lijst met mogelijke reacties van een kind op conflicten tussen zijn ouders. De ouder kan aangeven in welke mate de beschreven reactie overeenkomt met de reactie van zijn/haar kind op een ruzie, conflict of onenigheid tussen hem- of haarzelf en zijn/haar partner in het afgelopen jaar. Er zijn 28 reacties van het kind beschreven waarvan 'lijkt hij boos' en 'wordt hij erg rustig en teruggetrokken' twee voorbeelden zijn. De antwoorden worden gescoord op een 5-punts Likertschaal van 1 (helemaal niet) tot 5 (helemaal). Emotionele reactiviteit (in het vorige onderzoek) heeft een betrouwbaarheidscoëfficiënt van .89, gedragsdisregulatie .80, vermijden .63 en bemoeien .84.

De SIS bestaat uit 44 stellingen waarover kinderen aangeven hoe waar ze voor het kind waren in het afgelopen jaar. De vragenlijst bevat stellingen zoals 'als mijn ouders ruziën, voel ik me verdrietig' en 'als mijn ouders ruzie hebben, heb ik het gevoel dat het mijn schuld is'. De antwoorden worden gescoord op een 4-punts Likertschaal van 1 (niet waar voor mij) tot 4 (helemaal waar voor mij). De Cronbach's alpha van de vier subschalen van de SIS ligt tussen de .52 (gedragsdisregulatie) en .89 (emotionele reactiviteit).

Ook bij deze lijsten is geen natuurlijk afkappunt. Wel zijn beide lijsten gebruikt in het onderzoek in de normale bevolking in 2012. Omdat hier de emotionele onveiligheid over vier subschalen wordt gemeten, is een hogere grens noodzakelijk (omdat anders te veel kinderen in de normale bevolking als 'emotioneel onveilig' zouden worden getypeerd). Vandaar dat bij deze schalen is gekozen voor een afstand van twee standaarddeviaties hoger dan gemiddeld in de normale populatie, hetgeen betekent dat ongeveer 15% van de kinderen in de normale bevolking emotioneel onveilig scoren.

Hechting

Hechting tussen ouders en kinderen wordt door middel van twee vragenlijsten gemeten, namelijk een ouderversie en een kindversie. Ouders vullen de Security Scale (Kerns, Klepac & Cole, 1996) in over kinderen tussen de 3 en 18

jaar. Kinderen vanaf 8 jaar vullen de Security Scale in over zowel hun (stief)vader als (stief)moeder. De Security Scale bestaat uit 15 items (bv. 'Ik vind het gemakkelijk om mijn moeder te vertrouwen' of 'Mijn kind vindt het gemakkelijk om mij te vertrouwen') die beantwoord worden op een 5-punts Likertschaal van 1 (helemaal niet mee eens) tot 5 ('heel erg mee eens'). Deze vragenlijst is gebaseerd op de gehechtheidstheorie en richt zich op (a) de mate waarin kinderen de gehechtheidsfiguur als responsief en beschikbaar ervaren, (b) de mate waarin het kind ertoe neigt om steun te zoeken bij de ouder ten tijde van stress; en (c) de mate waarin het kind de communicatie met de ouder prettig vindt en waardeert. De betrouwbaarheidscoëfficiënten zijn respectievelijk .82 en .79.

Deze Security Scale bestaat uit drie verschillende lijsten, een lijst voor de ouders over de hechting met het kind, een lijst voor het kind over de hechting met de vader en een lijst voor het kind over de hechting met de moeder. Bij deze lijst is niet, zoals bij de traumalijsten, sprake van een natuurlijk afkappunt om te bepalen of er sprake is van onveilige hechting. Hier hebben we dus zelf een punt voor moeten kiezen. Wel zijn (beperkt) gegevens van een Nederlandse niet-klinische populatie bekend. Vanwege het feit dat deze verdelingen sterk rechts scheef verdeeld zijn, is gekozen om het afkappunt één standaarddeviatie links van het gemiddelde van de Nederlandse niet-klinische populatie te gebruiken.

Kwaliteit van leven

De kwaliteit van leven van kinderen is gemeten met de Kidscreen (Ravens-Sieberer et al., 2006). Vragen zijn gebaseerd op ideeën over fysieke, emotionele, mentale, sociale en gedragscomponenten van gezondheid, welzijn en levenskwaliteit. Deze ideeën zijn verzameld in literatuuronderzoek, expertconsultaties en groepsinterviews met kinderen en jongeren. We gebruiken de Kidscreen-27, waarbij 27 vragen gesteld worden over de volgende domeinen: lichamelijk welzijn (vijf items); psychisch welbevinden (zeven items); relatie met ouders (zeven items); relatie met vrienden (vier items); school en leren (vier items). Op basis van 10 van deze 27 items wordt een totaalschaal berekend, de Kidscreen-10. De interne samenhang van de Kidscreen-10 met Cronbach's Alpha is .82.

Hulpverlening

Tot slot wordt in kaart gebracht wat de hulp is die gezinnen ontvangen vanuit zowel het professionele circuit als vanuit het sociale netwerk van de gezinnen. Het hebben van een sociaal netwerk en steunsysteem is immers een beschermende factor in het doorbreken van de intergenerationele overdracht van geweld (Pels e.a., 2011). Tenslotte is er een groep gezinnen die baat heeft bij therapeutische behandeling om de gevolgen van hun ervaringen in de kinderjaren te kunnen verwerken (Egeland, 2002, aangehaald in WHO, 2007).

Aan het einde van vragenlijst is een sectie opgenomen over de hulp die de gezinnen ontvangen. Naast de inventarisatie van het hulpaanbod is er ook gevraagd naar de tevredenheid van gezinsleden over de kwaliteit van het aanbod.

Ouders is gevraagd naar de ontvangen hulpverlening van henzelf en van de kinderen. Kinderen vanaf 8 jaar hebben daarnaast ingevuld welke hulpverlening ze zelf hebben ontvangen. Hierbij is zowel naar formele hulpverlening gevraagd als informele vormen van ondersteuning, zoals van vrienden en familie. Daarnaast is ook gekeken naar medische ondersteuning door bijvoorbeeld een huisarts. Aangezien uit het vorige cohortonderzoek bleek dat voor respondenten niet altijd duidelijk is met welke instelling zij te maken hebben, hebben we voor elke regio specifieke onderdelen ingeprogrammeerd (hulpverlening) zodat iedereen voor hem/haar herkenbare termen krijgt voorgeschoteld.

Cumulatie van risicofactoren

Dit onderdeel bestaat uit zeven verschillende risicofactoren die worden meegenomen. Voor elk van de risicofactoren wordt een afkappunt gebruikt dat bepaalt of een score wel of niet in het problematische gebied valt. Wanneer sprake is van de aanwezigheid van vijf of meer risicofactoren, gaan we uit van een cumulatie van risicofactoren; bij minder dan vijf risicofactoren is geen sprake van een cumulatie van risicofactoren. De risicofactoren bestaan uit vier of meer ACE's (Adverse Childhood Experiences) die wel of niet aanwezig zijn.

Gemiddeld komt in de Nederlandse bevolking 1 ACE per bewoner voor, terwijl bij 56% geen ACE's voorkomen (1). De andere ACE's zijn armoede, gedefinieerd als een maandelijks gezinsinkomen van minder dan €1.500 (2); werkloosheid, gedefinieerd als minder dan 12 uur betaald werk per week (3); riskant drankgebruik respondent, gedefinieerd als meer dan 8 alcoholische consumpties per week (4); riskant drankgebruik partner respondent, gedefinieerd als meer dan 8 alcoholische consumpties per week (5); laagopgeleid, alleen basisschool (6) en alleenstaand ouderschap (7).

3.4. Groepsinterviews professionals met Effectencalculator

Om grip te krijgen op de werkwijze van de Veilig Verder Teams, methodisch handelen en de effecten vanuit het perspectief van professionals zijn er 16 casussen intensief besproken in groepsgesprekken van 2 tot 3 uur. In de casusselectie is gestreefd naar diversiteit van casuïstiek. Er rekening gehouden met een aantal spreidingscriteria:

- Betrokken team van Veilig Verder
- Aard van de problematiek
- Gezinsamenstelling
- Culturele achtergrond
- Betrokken organisaties

Daarnaast is vooraf gevraagd aan de professionals in de deelnemende gemeenten of de ondersteuning naar hun eigen inschatting goed verlopen is. Zo zijn er ook gericht een aantal casussen bekeken waar belangrijke ontwikkelpunten benoemd zijn.

In de groepsgesprekken is gebruik gemaakt van het instrument Effectencalculator. In een dialoog rond een werkblad werden casussen gereconstrueerd van begin tot eind door de betrokken medewerkers van Veilig Verder. In enkele gevallen sloot er ook een ketenpartner aan bij het gesprek. In het eerste deel van het gesprek is op een tijdlijn het gehele traject gereconstrueerd.

Op één lijn is de inzet van Veilig Verder en eventuele andere professionals in kaart gebracht, op een andere lijn is de situatie van het gezin door de tijd heen uitgewerkt. Nadat de gehele tijdlijn gezamenlijk gereconstrueerd is, is nog gereflecteerd aan de hand van een aantal onderwerpen:

- Waardering van het traject
- Positieve kanten
- Ontwikkelpunten
- Verloop van samenwerking
- Verschillen met 'reguliere' werkwijze
- Betrokkenheid netwerk
- Bijdrage aan veiligheid

3.4.1. Cliëntinterviews

Om inzicht te krijgen in hoe cliënten de Veilig Verder werkwijze ervaren, en op welke manier dit traject volgens hen invloed heeft gehad op hun (gezins) situatie, zijn diepte-interviews met voormalige cliënten van Veilig Verder gehouden. Alle respondenten van de vragenlijsten, die bij het invullen van de tweede vragenlijst hadden aangegeven mee te willen werken aan een vervolgonderzoek, werden gebeld met de vraag of een onderzoeker een diepte-interview met hen mocht houden. Negen respondenten stemden in met een interview, welke plaatsvonden in januari en februari 2020. De interviews vonden plaats bij de respondent thuis en duurde 1,5 tot 2 uur.

Zeven van de negen respondenten waren moeder, één respondent was vader, en één van de respondenten was een twaalfjarig kind van één van de andere respondenten. Vier respondenten kwamen uit de regio Den Haag, drie respondenten uit Zoetermeer, één respondent kwam uit Voorburg en één uit Leidschendam. De ouders hadden tussen de één en drie (stief)kinderen tussen de 3 en 18 jaar. Alle acht ouders waren op het moment van het interview niet meer samen met de partner met wie ze het Veilig Verder traject ingingen. Vijf respondenten waren alleenstaande ouder, en drie ouders woonden samen met

een nieuwe partner. Bijna alle respondenten hadden betaald werk. De helft had een relatief goed inkomen en opleiding, de andere helft had een beperkt inkomen.

De resultaten van de cliëntinterviews en groepsinterviews met professionals zijn in juni 2020 voorgelegd aan een groep professionals van de Veilig Verder Teams uit de verschillende gemeenten. Naar aanleiding van dit gesprek zijn nog een aantal resultaten bijgesteld en aangevuld.

3.5. Effecten

In deze rapportage worden verschillende analyses gedaan om de onderzoeksvragen te beantwoorden. Veelal zijn we daarbij op zoek naar verschillen tussen bepaalde groepen (zoals tussen gezinnen waar het geweld wel of niet gestopt is) of verbanden tussen variabelen (bijvoorbeeld of er een relatie is met het alcoholgebruik). Als we een verschil of verband vinden, wordt dit uitgedrukt in de effectgrootte. Hiermee wordt feitelijk bedoeld hoe (statistisch) belangrijk het gevonden verschil/verband gevonden wordt. Enerzijds wordt bepaald of een verschil/verband statistisch significant is, en anderzijds wordt gekeken hoe groot het effect van het verschil/verband is. Dit laatste wordt uitgedrukt in 'klein', 'gemiddeld' en 'groot'. Wanneer een effect kleiner dan 'klein' is (de ondergrens), dan wordt het verschil/verband niet benoemd, ook al kan het dan wel statistisch significant zijn. We spreken dus alleen van een verschil/verband wanneer er minimaal sprake is van een klein effect. Wanneer het effect groter is, wordt daarmee het verschil/verband betekenisvoller. We maken hierbij gebruik van de door Cohen (1988) voorgestelde en deels door Miles en Shevlin (2001) bijgestelde vuistregels voor effectgrootte, deze worden hieronder in de tabel weergegeven voor de maten die wij voor de effectgrootte in deze rapportage zullen gebruiken.

Bij elk geconstateerd verschil/verband wordt tevens de effectgrootte aangegeven met de waarde voor de bijbehorende maat, hierbij kan dezelfde maat (η^2) bij een andere analyse een andere betekenis hebben. Deze maten worden hieronder in de tabel kort uitgelegd. Tabel 1 Effectmaten en bepaling effectgrootte analyses

Tabel 1 Effectmaten en bepaling effectgrootte analyses

Effectmaat	Gebruik	+/-	Klein	Gemiddeld	Groot
η^2 (eta kwadraat)	Vershil in gemiddelde tussen groepen	+	0.01	0.06	0.14
η^2 (eta kwadraat)	Repeated measures	+	0.02	0.13	0.26

4 Ervaringen van professionals en cliënten

In dit hoofdstuk wordt inzicht geboden in de ervaringen van professionals van de Veilig Verder Teams en cliënten die ondersteuning van hen kregen. De resultaten zijn gebaseerd op 16 casusevaluaties met Veilig Verder Teams, 11 cliëntinterviews en een groepsgesprek met 12 leden van de Veilig Verder Teams. In de volgende paragrafen worden de belangrijkste resultaten weergegeven. Waar relevant worden deze geïllustreerd met korte casusbeschrijvingen en citaten van professionals en cliënten.

4.1. Opzet Veilig Verder traject

4.1.1. Toeleiding naar Veilig Verder traject

Volgens de professionals komen gezinnen bij het Veilig Verder Team (VVT) terecht als er zorgen zijn over de veiligheid. Vaak gaat het om gezinnen met kinderen, hoewel het ook voorkomt dat er huishoudens zonder kinderen worden aangemeld. De aanmelding bij het Veilig Verder Team verloopt via Veilig Thuis, nadat daar een melding is gemaakt. Veilig Thuis maakt de inschatting of er voor het gezin mogelijkheden zijn om een dwangtraject te voorkomen door inzet van vrijwillige hulp van het Veilig Verder Team. De belangrijkste voorwaarde voor instroom is dat gezinnen voornemens zijn mee te werken. Er zijn een aantal omstandigheden waaronder gezinnen uitgesloten worden van ondersteuning van Veilig Verder (zie paragraaf 4.4.3).

Van de respondenten waarmee een cliëntinterview is gehouden, waren er inderdaad in alle gevallen zorgen over de veiligheid van de kinderen. Bij vier respondenten was er sprake van incidenteel fysiek geweld tussen de ouders, waarvan kinderen getuige waren. Bij drie respondenten ging het om verbaal geweld, vechtscheidingsproblematiek en stalking na de scheiding, en in één geval was er na de scheiding een vermoeden van psychische mishandeling van een kind door één van de ouders. Meestal was er ook sprake van problematiek als drank- of drugsgebruik, en/of een persoonlijkheidsstoornis bij één of beide ouders, schulden en recente ingrijpende gebeurtenissen. Bij vijf respondenten was er, vóór de melding die leidde tot dit Veilig Verder traject, geen sprake van een eerdere Veilig Thuis melding, betrokkenheid van politie, of betrokkenheid van andere hulporganisaties. Bij de andere respondenten kwam wel al eerder politie, Veilig Thuis en/of hulpverlening in beeld.

De directe aanleiding voor het inschakelen van een Veilig Verder Team was meestal een politiemelding door de respondent zelf of door burens bij een acuut incident, of in verband met een aangifte een aantal dagen erna. In één geval was het de ex-partner die hulp zocht, vanwege zorgen om de kinderen en de wens om effectiever met de ex-partner te kunnen communiceren. Na de politiemelding kregen twee ex-partners een huisverbod en werd het Veilig Verder Team of tijdens deze periode of daarna betrokken. In de andere gevallen deed de politie een VT-melding en raakte daardoor Veilig Verder betrokken. In een enkel geval was het voor de respondent onduidelijk wat de directe aanleiding was voor het inschakelen van het Veilig Verder Team. Deze respondent ervaarde de blijvende onduidelijkheid hierover als negatief. Het wekte bij voorbaat veel wantrouwen op naar de ex-partner en de professionals van het Veilig Verder Team, en zorgde voor tegenzin bij aanvang van het traject. De respondent vertelt hieronder hoe belangrijk helderheid bij aanvang is:

Veilig Verder moet eerst duidelijk maken waarvoor ze zijn. En wat hun doel is. Ze moeten duidelijkheid geven over details hoe het tot zover is gekomen. Dat bleef vaag. Wat was nou precies de aanleiding voor ingrijpen en wat is het doel van de hulpverlening? Dat werd niet goed gecommuniceerd.

4.1.2. Opstart van een Veilig Verder-traject

Elk Veilig Verder-traject kent een beginpunt in de vorm van een intake-bijeenkomst, ook wel framework-bijeenkomst genoemd. In deze bijeenkomst gaan de ouders en kinderen uiteen, om allen individueel met een professional van het Veilig Verder Team te bespreken waar aan gewerkt moet worden. Vervolgens presenteren zij aan elkaar wat zij besproken hebben. Zo krijgen ouders van elkaar inzicht in elkaars perspectieven en verwachtingen en wordt ook het perspectief van de kinderen gedeeld. Overigens zijn de kinderen niet aanwezig bij het onderdeel waar de ouders elk hun kant van het verhaal delen, zodat er meer vrijuit gesproken kan worden.

Een aantal van de geïnterviewde cliënten herinnerden zich van dit eerste gesprek dat er een plan van aanpak en/of veiligheidsafspraken werden gemaakt, zoals welke telefoonnummers te bellen bij onveilige situaties. Bij één van de cliënten lukte het niet concrete afspraken te maken, vanwege het vroegtijdig stoppen van het Veilig Verder traject. Een andere cliënt was juist positief verrast over het feit dat deze afspraken gemaakt konden worden.

Ik vond het wel goed. We hebben een plan van aanpak gemaakt. Dat is netjes gegaan. Iedereen werkte goed mee. Dat verbaasde me wel van mijn ex. (Cliënt)

Volgens meer dan de helft van de geïnterviewde cliënten is er gedurende het traject echter geen veiligheidsplan opgesteld, maar werd bijvoorbeeld wel gezegd: "ik moest gewoon 112 bellen als dat nodig was".

Een tweetal geïnterviewde cliënten gaf aan moeite te hebben met het feit dat de focus van de hulp al vanaf het begin was gericht op het formuleren van gezamenlijke doelen en het maken van afspraken om tot die doelen te komen. Zij hadden bij die eerste bijeenkomst juist heel sterk de behoefte aan een gesprek over de aanleiding voor de hulp: welke problemen en incidenten lagen hieraan ten grondslag. De volgende respondent denkt dat hierdoor te weinig begrip was voor de problemen en de aanpak uiteindelijk niet goed aansloot bij wat er nodig was:

Veilig Verder ging uit van het politierapport en werkte heel erg volgens hun protocol, in plaats van mijn verhaal te vragen. Dit verhaal wat ik nu bij jullie [tijdens het interview] doe, dat heb ik nooit bij Veilig Verder gedaan. Zij hebben mij nooit gevraagd goh, wat is er nou eigenlijk gebeurd? Nooit. Ze zijn uitgegaan van een samenvatting van een politierapport en dan zijn ze gewoon doorgedenderd zoals met alle standaard casussen weet je wel. Gewoon een nummertje waarbij bepaalde vragen hoorden, en dat het dan in een hoekje geplaatst moest worden. Maar ze hebben nooit gevraagd goh wat is er nou eigenlijk gebeurd? Want als ze dat hadden gedaan denk ik, dat ze een hele hoop anders hadden aangepakt of anders hadden benaderd of begrepen ook.

Dit voorbeeld, en het eerdere voorbeeld van een cliënt die zelf onduidelijkheid ervaarde over de directe aanleiding voor het Veilig Verder traject, geven aan dat er bij sommige cliënten meer behoefte is aan goed verwachtingsmanagement met betrekking tot het Veilig Verder traject. Het is aannemelijk dat het aan de ene kant niet mogelijk en/of wenselijk is om de precieze herkomst van een melding bij Veilig Thuis met de ouders te bespreken. Aan de andere kant past het uitgebreid bespreken van de incidenten die de aanleiding vormden voor de hulp niet bij de doelstellingen en werkwijze van de Veilig Verder methodiek. Immers is de hulp oplossingsgericht, met als doel het creëren van een veilige situatie voor de kinderen. Uitgangspunt is het heden en de toekomst, in plaats van het verwerken van het verleden. Door bij aanvang duidelijk te bespreken wat de (on)mogelijkheden zijn en waarom bepaalde keuzes gemaakt worden

met betrekking tot de werkwijze van Veilig Verder, kan de cliënt een beter beeld krijgen over wat hij/zij kan verwachten van de hulp.

4.1.3. Verschillende rolverdelingen per werkgebied

Zowel in Den Haag, als Leidschendam -Voorburg als Zoetermeer wordt bovengenoemde werkwijze toegepast in het begin van het traject (*framework-bijeenkomst*). In de verdere invulling zijn verschillen in hoe de samenwerking is vormgegeven.

Den Haag

In Den Haag krijgen beide ouders een eigen contactpersoon (maatschappelijk werker) van het Veilig Verder Team. Ook de kinderen krijgen een eigen contact-persoon (een gezinscoach); er blijven dus drie partijen actief binnen het gezin. Bovendien is er nog een voorzitter (vanuit Veilig Thuis) betrokken, die bijvoorbeeld de framework-bijeenkomst voorziet en een neutrale rol inneemt. "Als gedragswetenschapper kan ik de kritische vragen stellen. Bijvoorbeeld als vanuit de ouder wordt gepraat, terwijl het kind centraal moet staan."

De professionals van het Veilig Verder Team Den Haag zien deze taakverdeling als de kern van hun werkwijze: door met eigen contactpersonen te werken, kunnen professionals daadwerkelijk een vertrouwensband ontwikkelen, 'naast' het gezinlid staan en wantrouwen richting hulpverlening wegnemen. Een Haagse Veilig Verder Team-professional vat samen: *"Ik sta naast jou, maar de veiligheid van de kinderen staat voorop en hun belang is waar wij samen voor staan."* Dit zou vooral meerwaarde hebben als de ouders een zwaarwegend meningsverschil hebben. *"Ouders vertellen ook meer, ze durven zich kwetsbaar op te stellen."*

In onderstaande casus werd door professionals aangegeven dat het grote meerwaarde had dat ouders hun eigen hulpverlener hadden.

Casus: een gezin met een vluchtachtergrond

Ouders van een gezin met drie kinderen zijn na elkaar naar Nederland gevlucht. Eenmaal in Nederland herenigd loopt de relatie niet goed. Vader mishandelt moeder, waarna moeder de politie belt. Er wordt een melding gemaakt bij Veilig Thuis. Moeder en vader staan dan heel ver uit elkaar. Het was daarom prettig dat zij beiden een eigen hulpverlener toegewezen kregen. "In deze zaak was dat echt nodig. Omdat je dan naast een ouder kunt staan."

Zoetermeer

In Zoetermeer hebben ouders niet hun 'eigen' contactpersoon, hoewel er wel meerdere professionals betrokken zijn in het gezin. De taakverdeling binnen het team wordt afgestemd op de specialismen binnen de teams. De aard van de hulpvraag is dus leidend in wie een vraag oppakt. Dit komt voort uit een eerdere situatie waarin professionals uit verschillende organisaties betrokken waren; tegenwoordig zijn zij allen werkzaam bij de gemeente Zoetermeer. Als er een specifieke aanleiding is, krijgen kinderen wel een eigen contactpersoon: *"Kinderen betrek je niet hele traject, maar alleen bepaalde momenten. Als ze zelf behoefte hebben te praten, hebben ze hun eigen vaste contactpersoon."*

Voor professionals in Zoetermeer is deze keuze overigens vooral gemaakt uit praktische overwegingen. Als zij voldoende capaciteit hadden, zouden zij waarschijnlijk ook werken met aangewezen Veilig Verder-professionals voor beide ouders en de kinderen en een voorzitter: *"de wenselijke situatie is de situatie als in Den Haag. Maar in Zoetermeer is dat nu niet te doen"*. Met andere woorden: het Veilig Verder Team in Den Haag heeft vooralsnog meer capaciteit om de Veilig Verder-werkwijze vorm te geven.

Leidschendam -Voorburg

In Leidschendam -Voorburg wordt ook niet gewerkt met vaste contactpersonen voor de ouders, maar er zijn wel minimaal twee Veilig Verder-professionals betrokken in het gezin. Het is niet vooraf vastgesteld hoe de taakverdeling eruit ziet en wordt bepaald aan de hand van de specifieke situatie van het gezin. Ouders geven vaak zelf hun voorkeur aan met welke professional ze het liefst contact hebben. Een voordeel van de aanpak zónder vaste contactpersoon per ouder dat genoemd wordt is dat bij verlof of vertrek de taken makkelijker overgedragen kunnen worden naar de andere betrokken Veilig Verder professional. Net als in Zoetermeer hebben kinderen in het gezin wel hun eigen contactpersoon, wanneer daar aanleiding toe is: *“Kinderen hebben wel een aparte contactpersoon. Het is heel belangrijk dat ze niet met teveel verschillende mensen [hoeven te] praten.”*

Cliëntervaringen met rolverdeling hulpverleners

Volgens de cliënten die werden geïnterviewd, waren er bij de gezamenlijke gesprekken altijd minimaal twee hulpverleners van Veilig Verder aanwezig. Bij een deel van de respondenten hadden beide partners een eigen hulpverlener, bij de andere respondenten waren er twee hulpverleners, maar niet specifiek voor één van hen. Soms gaven ouders aan dat er nog een derde persoon vanuit Veilig Verder was betrokken, die ze omschreven als de ‘scheidsrechter’ of als ‘coördinator’. Volgens de ouders hadden de jongere kinderen geen eigen hulpverlener, maar de oudere kinderen wel. Als kinderen geen eigen hulpverlener hadden, sprak de hulpverlener van de ouder wel af en toe met de kinderen.

De meeste ouders die een eigen hulpverlener hadden vonden het fijn om een vast persoon als aanspreekpunt te hebben waarbij ze hun verhaal kwijt konden en om advies bij bepaalde situaties te vragen. Ook waren de meeste van deze ouders positief in de gevallen dat ‘hun’ hulpverlener hun verhaal vertelden tijdens de gezamenlijke gesprekken. De ‘eigen’ hulpverleners hebben dan een brugfunctie in de communicatie met de andere ouder, waarbij de inhoud en de gezamenlijke doelen voorop blijven staan, in plaats van dat emoties de overhand nemen.

Dat vond ik erg goed. Op dat moment was dat goed. Want je bent kwetsbaar en emotioneel. Dus als iemand anders dat voor je doet is het beter vind ik. Rustig. (Cliënt)

Tegelijkertijd kunnen er volgens sommige ouders ook nadelen zitten aan een eigen hulpverlener. Bijvoorbeeld dat er op deze manier geen gemeenschappelijk contactpersoon is die altijd van de gehele gezinssituatie op de hoogte is. Eén van de ouders had ook een veel betere klik en grote voorkeur voor de hulpverlener die aan de andere ouder was gekoppeld, omdat deze volgens de respondent beter in staat was om het perspectief van een cliënt naar voren te brengen en te vertegenwoordigen.

De respondenten die geen vaste ‘eigen’ hulpverlener hadden gaven aan dat de verschillende hulpverleners wel op één lijn zaten, maar dat ze af en toe het gevoel hadden meerdere keren hetzelfde verhaal te moeten vertellen:

Ik vond het in het begin wel lastig, want je hoopt telkens één iemand te zien. Maar je moet dan iedere keer weer opnieuw je verhaal doen en ik weet dat mijn ex dat ook wel vond. (...) Dat is het enige wat ik jammer vond. Het is allemaal niet leuk wat er gebeurd is en dan heb je geen zin om iedere keer dat verhaal uit te leggen zeg maar.

Al met al lijken er zowel vanuit cliëntperspectief als dat van de professional voor- en nadelen te zitten aan het al dan niet koppelen van een individuele hulpverlener aan individuele ouders.

4.1.4. Duur en intensiteit van traject

De trajecten van Veilig Verder zijn intensief, maar in principe van korte duur. Deze opzet zorgt ervoor dat er in korte tijd ook grote stappen gezet kunnen worden. Hoewel de Veilig Verder Teams een flinke caseload hebben, wordt er wel rekening mee gehouden dat ze gezinnen regelmatig kunnen spreken. Zo kunnen ze in korte tijd meer bereiken, is de ervaring van professionals.

Kortdurende ondersteuning

Een van de eigenschappen van de Veilig Verder Teams is dat zij ook in de gelegenheid zijn om kortdurend ondersteuning te bieden. Bijvoorbeeld wanneer de vraag overzichtelijk genoeg is om deze op te lossen met een aantal gesprekken en praktische adviezen. Maar ook bij het overbruggen van wachttijden voor meer specialistische hulp. De mogelijkheid om zelf kortdurende, lichte ondersteuning te bieden wordt als een belangrijke werkzame factor gezien door de Veilig Verder Teams. Zo ben je niet alleen een verwijst-team, maar kun je ook daadwerkelijk zelf de situatie van het gezin verbeteren. Dit helpt ook in het winnen van vertrouwen van de ouders: het Veilig Verder Team komt niet alleen praten, ze komen ook zelf helpen en zijn direct inzetbaar. Bovendien kan het Veilig Verder Team op deze manier zorg dragen voor minimaal acceptabele veiligheid: er kunnen snel voorwaarden geschept worden.

Is de ruimte er (tijdelijk) niet om kortdurende ondersteuning te bieden, staat direct de werkzaamheid van de aanpak onder druk. Een professional geeft een voorbeeld van een situatie waar zij eigenlijk teveel gezinnen tegelijkertijd moest ondersteunen: *“Je moet flexibel zijn voor Veilig Verder. In deze casus deed ik het tussen de bedrijven door”*.

In onderstaande casus werd door professionals aangegeven dat overbruggingshulp door het Veilig Verder Team nodig was, omdat er sprake was van een wachtlijst voor vervolghulp.

Casus: overbrugging nodig bij gezin

Na een geweldsincident tussen ouders – waar kinderen bij aanwezig waren – wordt een gezin met twee kleine kinderen aangemeld bij het Veilig Verder Team. Ouders waren eerst sceptisch, maar waren uiteindelijk wel gemotiveerd om deel te nemen. Er bleek al snel behoefte aan vervolghulp. Het doorverwijzen ging echter traag.

Ouders waren eerst terughoudend met toestemming geven en vervolgens kregen zij te maken met wachtlijsten. Er moest daarom veel overbrugd worden door het Veilig Verder Team: *“Eigenlijk moet je verdere caseload even op stil gezet kunnen worden.”*

4.1.5. Afronding en overdracht

De afronding van het Veilig Verder traject verliep wisselend voor de cliënten die geïnterviewd werden. Twee ouders gaven aan dat er een afrondend gesprek is geweest, bij twee ouders is er een overdrachtsgesprek geweest met de gezinscoach van het CJG of de WSG. De andere vier ouders gaven aan dat er geen afrondend gesprek is geweest.

Voor het creëren van duurzame veiligheid is vaak passende vervolghulp nodig. Het Veilig Verder Team verwijst regelmatig door naar specialistische hulp, wanneer dit nodig is. Bijvoorbeeld opvoedondersteuning, scheidingsbemiddeling of psychische hulp. Veel ingezette vervolginventies zijn Ouderschap Blijft, de Schip-methode en opvoedondersteuning van JGH. Wanneer het gezin niet voldoende meewerkt verwijst het Veilig Verder Team terug naar Veilig Thuis. Bij overdracht naar een andere organisatie wordt soms een breuk ervaren in de voortgang: de *flow* waarin het gezin zit door de intensieve ondersteuning van Veilig Verder Team verdwijnt wanneer er sprake is van wachtlijsten en -tijden of stroperige samenwerking: *“Je zit in een flow, het loopt, we zijn aan de slag. En als er dan een wachtlijst is: dan wordt die flow doorbroken.”* Het bij echtscheidingen veel ingezette traject Ouderschap Blijft is een voorbeeld van een traject waarvoor een vrij lange wachttijd bestaat.

Uit de gesprekken met professionals blijkt een ander knelpunt bij de afronding van Veilig Verder te spelen voor cliënten waarbij geen opvoedproblemen spelen. Bij echtscheidingsproblematiek of opvoedvragen is er veel vervolghulp beschikbaar. Is er echter geen sprake van dergelijke problemen, is er niet altijd passende hulp beschikbaar. *“Als er geen opvoedproblemen zijn, valt er veel af”*.

4.2. Veilig Verder methodiek

4.2.1. Tussen vrijwilligheid en drang

De Veilig Verder Teams bieden vrijwillige ondersteuning. Dat wil zeggen: ondersteuning vanuit het 'vrijwillig kader'. De professionals zijn zich ervan bewust dat de ondersteuning niet altijd als vrijwillig wordt ervaren door de ouders. Wanneer ouders niet akkoord gaan met de hulp van Veilig Verder is het alternatief immers een drang- of dwangtraject. *"Het is vrijwillig, met een dwangetje"*, stelt één van de professionals. Dat is een belangrijk instrument voor de Veilig Verder Teams: het helpt om ouders mee te krijgen in het traject. *"Een beetje drang kan geen kwaad voor motivatie". "Het is wel een goed verhaal: niet dit? Dan komt Veilig Thuis. Maar het is ook een kans, je hebt veel meer vrijheid in hoe het gebeurt, zolang de veiligheid maar gegarandeerd wordt. Wij gaan faciliteren, zolang het maar de veiligheid ten goede komt. Het kan veel minder ingrijpend in het leven zijn."*

Wel heeft de ondersteuning een vrijwillig 'karakter', benadrukken de professionals: ouders hebben meer keuzevrijheid en meer regie over de ondersteuning dan in een drang- of dwangtraject. Voor veel ouders betekent dit dat zij hulp krijgen waar zij daadwerkelijk behoefte aan hebben. Er is meer ruimte voor ouders om zelf oplossingen aan te dragen of mee te denken in wat een passende vorm van hulp zou zijn; zo worden oplossingen ook meer gedragen door ouders. Ook ligt de focus van 'vrijwillige' ondersteuning meer op positieve kanten van de gezinssituatie. *"De vraag die ik bij elk gesprek als eerste stel: wat gaat er goed? En dan: werken de afspraken?"*

In onderstaande casus werd door professionals aangegeven dat het alternatief van ondersteuning door het Veilig Verder Team – namelijk een hermelding bij Veilig Thuis – het gezin overhaalde om toch mee te werken.

Casus: stok achter de deur

In een gezin waar sprake is van geweld tussen ouders is sprake van beperkte medewerking door moeder. Zij ziet het probleem niet in, terwijl zij zelf ook slachtoffer is. Moeder had geen behoefte aan hulp. Toen is gezegd: *"Als je geen behoefte hebt aan hulp, leggen we het terug naar VT"*. Toen werkte ze wel mee en kon er gewerkt worden aan de veiligheid in het gezin.

Grijs gebied tussen meewerken en niet meewerken

Voor ouders kan het vrijwillig karakter van de ondersteuning ook als vrijblijvend ervaren worden. Ouders werken dan beperkt mee en zijn selectief in wat zij wel en niet accepteren. Een terugkerend probleem in de casussen van de Veilig Verder Teams is dat in sommige gezinnen er nét voldoende meegewerkt wordt en er nét voldoende veiligheid is dat er niet opgeschaald wordt, maar onvoldoende om structureel vooruitgang te boeken. Dit resulteert in langere trajecten, frustratie bij teams en veel inzet op het meekrijgen van ouders in het traject. *"Ouders kunnen je lang aan het lijntje houden. Het is niet altijd duidelijk wanneer het voldoende medewerking is en wanneer niet."* Het komt ook voor dat in een gezin één van de ouders niet voldoende meewerkt. Ook dan is het voor de teams vaak een stap te ver om Veilig Thuis in te schakelen, maar de voortgang wordt door gebrek aan medewerking van één van de ouders sterk belemmerd.

Dergelijke situaties gaan ten koste van voortgang en de aandacht die er gegeven kan worden aan kinderen. In deze situaties is er ook minder aandacht voor het betrekken voor het netwerk. De focus komt te liggen op het proces en minder op inhoudelijke vooruitgang en SoS-methodieken. *"Nadeel van het vrijwillig kader is, je kunt niet afdwingen dat ouders hun netwerk betrekken."* Ook in de nazorg van het Veilig Verder Team laten gezinnen geregeld geen of beperkte medewerking zien. Gezinnen houden deze gesprekken regelmatig af, waardoor het niet altijd lukt om zicht te krijgen op de situatie van het gezin na afsluiten van het Veilig Verder traject.

"Frustrerend is vooral als je vastloopt, maar het is niet erg genoeg om vervolgstappen te zetten. Het is vrijwillig, dus werk je onvoldoende mee en wij maken ons zorgen, dan zullen we verdere stappen moeten gaan zetten. Dan kan het naar dwang-drang gaan. De frustratie zit 'm vooral in als we onvoldoende zorgen hebben om een vervolgstap te zetten [opschaling] en ons best zorgen maken."

Soms wordt in een dergelijke situatie Veilig Thuis eenmalig ingeschakeld om voorwaarden aan de medewerking te stellen. Het gezin wordt dan geconfronteerd met het mogelijke gevolg van onvoldoende medewerking, namelijk een Veilig Thuis-onderzoek. Met name in Leidschendam wordt nauwer samengewerkt met Veilig Thuis. Zo proberen zij te voorkomen dat 'meldingen retour gaan', door gesprekken met Veilig Thuis en ouders te voeren op momenten als het traject stagneert.

In onderstaande casus werd door professionals aangegeven dat ouders wel voldoende meewerkte aan het traject van Veilig Verder, maar vervolghulp afhiel, waardoor de situatie maar beperkt verbeterde.

Casus: meewerken, maar vervolghulp afhouden

De ouders van een gezin met drie kinderen ligt in een ingewikkelde scheiding. De kinderen zijn heel open en er zijn geen opvoedproblemen. Om veiligheid in het gezin te creëren, is eigenlijk vervolghulp nodig. Hoewel moeder steeds bleef opdagen bij gesprekken, weigerde ze alle vervolghulp. "Dat was lastig: het is immers vrijwillige ondersteuning. Bij tegenwerken kan opgeschaald worden, maar doordat moeder alleen vervolgondersteuning afhiel en er geen acute veiligheidszorgen waren, bleef het vastzitten." Uiteindelijk is het traject met voldoende veiligheid afgesloten, maar kansen voor structurele verbetering beleven liggen.

Cliëntervaringen met vrijwillige karakter

De helft van de cliënten die werden geïnterviewd gaven aan, zeker als ze terugkijken naar de periode waarin ze hulp kregen van Veilig Verder, dat ze blij zijn dat ze deze hulp accepteerden. Een aantal ouders benadrukt dat het belangrijk is voor ouders in een vergelijkbare situatie om toch naar de gesprekken te gaan, ook als ze geen zin hebben of als de hulp bemoeizuchtig aanvoelt:

Op dat moment denk je dat mensen zich met je bemoeien. Maar als ze hulp aanbieden moet je dat gewoon aannemen. Ze willen je helpen. Ze willen het beste voor je gezin. Op het moment dat je kwetsbaar bent kan het zijn dat je dat anders ziet. Maar neem hulp als het je wordt aangeboden. (Cliënt)

Deze voormalig cliënten geven aan dat het om hulp gaat waar ouders niet voor hoeven te betalen en die ze dan ook als kans kunnen zien om de situatie voor henzelf en hun kinderen te verbeteren. Overigens gaf één van hen wel aan dat de hulp niet als vrijwillig aanvoelde, vanwege het besef dat het alternatief was dat zij in het gedwongen kader zouden komen. Omdat deze cliënt met een ouder kind al een eerdere negatieve ervaring had met het gedwongen kader, hetgeen resulteerde in een uithuisplaatsing, vormde dit alternatief inderdaad een 'stok achter de deur' voor beide ouders om mee te werken. Deze cliënt en de ex-partner gingen met open vizier, zonder wantrouwen, het Veilig Verder traject in en ervaarde de hulp als heel prettig:

Ik hoef niet te jekken. Ze hebben mij goed behandeld. Soms hoor je dat je nooit meer van die mensen af komt. Ik heb het niet zo meegemaakt. Wij waren open. Er werd goed naar me geluisterd. (Cliënt)

Deze ervaring komt sterk overeen met de ervaringen van vrijwel alle geïnterviewde cliënten. Hierbij valt op dat de hulp niet alleen officieel binnen het 'vrijwillig kader' valt, maar dat de manier waarop professionals met de cliënten werken ook uitgaat van de vrijwilligheid en bereidwilligheid van de cliënten. De professionals staan duidelijk 'naast' de cliënt en helpen hen gezamenlijk

tot een oplossing te komen. Nadrukkelijk wordt er geen 'kant gekozen' of een waardeoordeel geveld. De ervaring van de volgende respondent illustreert hoe deze aanpak van Veilig Verder professionals snel en effectief wantrouwen bij ouders kan wegnemen:

In het begin ervaarde ik de hulpverleners als heel dreigend en heel bedreigend. Ik kreeg het gevoel dat er een instantie was ingeschakeld om mijn kinderen af te pakken. Dit nam redelijk snel af. Het werd duidelijk dat het ze om het belang van de kinderen ging en dat ze de intentie hadden om alles beter te laten verlopen. (Cliënt)

Eén van de geïnterviewde cliënten had een andere ervaring met de bejegening van de hulpverleners van Veilig Verder. Deze respondent ervaarde met name bij de gezamenlijke gesprekken dat de bejegening vanuit de professionals neerbuigend overkwam:

De manier van communiceren was niet op een goed niveau. Het was alsof ik bij een reclasseringsambtenaar was, alsof ik een boef was. Alsof ik iets verkeerd had gedaan. Ik had zelf al iets heftigs meegemaakt, iets traumatisch eigenlijk, en dan zit je daar met het gevoel van 'ik heb een misdaad begaan'. Ja boos gewoon, dat we door elkaar gingen praten. Dat ze boos zeiden: en nu is het klaar! (Cliënt)

Hoewel de 'zachte' houding en werkwijze over het algemeen ervoor leek te zorgen dat ouders snel vertrouwen kregen in de professionals en in een meewerkende modus kwamen, leverde het in sommige gevallen ook frustratie op bij de ouders. In deze gevallen hadden de respondenten liever gezien dat er ook op een 'hardere' manier kon worden opgetreden, bijvoorbeeld als hun ex-partner volgens hen niet voldoende meewerkte of over de schreef ging:

Ik vond haar een beetje zwak. Bij hem heb je iemand nodig die overal tegenin durft te gaan, want hij loopt over je heen en liegt de boel bij elkaar waar je bij staat. Als je een beetje zwak bent kan je makkelijk gemanipuleerd worden door hem. [De professional] zat er maar gewoon een beetje bij. (Cliënt)

Dat het vrijwillig karakter van de werkwijze in sommige gevallen niet toereikend is, zoals aangegeven door de professionals, werd ook duidelijk in de cliëntinterviews. Bij de helft van de geïnterviewde cliënten was het vrijwillige karakter van de hulp van Veilig Verder volgens de respondent uiteindelijk ook de reden dat de hulp niet het gewenste effect opleverde. In deze gevallen werkte één of beide ouders niet voldoende mee en werd het gezin bijvoorbeeld overgedragen aan hulpverleners van Ouderschap Blijft.

4.2.2. Inzet van het sociaal netwerk

In de Signs of Safety methode staat het activeren van het sociaal netwerk van het gezin centraal. Dit is terug te zien in de werkwijze van het Veilig Verder Team. Er wordt actief gezocht naar welk netwerk er is en welke meerwaarde het zou kunnen bieden. Bijvoorbeeld als vangnet bij moeilijke situaties: wat doe je en waar ga je naartoe, wanneer er een ruzie dreigt? Ook spelen mensen uit het netwerk vaak een rol in een deel van de ondersteuning.

In onderstaande casus gaven professionals aan dat het betrekken van een familiaal lid grote meerwaarde had voor het herstellen van de veiligheid in het gezin.

Casus: een actieve tante

In een gezin met twee kinderen heeft het netwerk heeft voor meer veiligheid gezorgd: zij hebben grip op het gezin en zijn vertrouwd. Vooral de tante had een actieve rol: dochter was daar altijd welkom, als er iet aan de hand was. Dochter heeft zo een veilige plek om heen te gaan of te bellen als ze zorgen heeft. Voor dochter heldere zijn daarover heldere afspraken gemaakt.

De cliënten die voor dit onderzoek werden geïnterviewd hadden vrijwel allemaal een sociaal netwerk om zich heen waar zij veel steun aan ontleenden. Het gaat vooral om steun van ouders, een broer of zus, zwager en steun van een of meerdere vrienden. Bij vrijwel alle respondenten werd tijdens het Veilig Verder traject gevraagd of iemand van het sociale netwerk wilde aansluiten bij een gesprek. Bij één respondent ging de hulpverlener van Veilig Verder op huisbezoek bij de oma van het kind om in te schatten of zij een goede tussenpersoon was voor de overdracht. De ouders vonden het meestal fijn dat iemand uit hun sociale netwerk werd betrokken bij het Veilig Verder traject, omdat ze zich emotioneel gesteund voelden of praktisch gesteund door hun rol in het maken en/of uitvoeren van veiligheidsafspraken. De volgende respondent beschrijft hoe het betrekken van een zus, ondanks aanvankelijke tegenzin, uiteindelijk hielp bij het creëren van een veilige situatie:

In eerste instantie wilde ik het niet. Daarna vond ik het toch wel prettig. Er waren situaties waarbij ik mij erg opwond. Mijn zus kon me dan tot rust manen. Dat was ook het doel van de gesprekken. Dat mijn zus als buffer of intermediair tussen mij en mijn ex zou spelen. In eerste instantie werkte dat niet, maar nu wel.

Uit de cliëntinterviews bleek wel dat het belangrijk is dat de keuze voor het betrekken van mensen uit het sociaal netwerk door beide ouders wordt ondersteund. Eén van de respondenten vond het bijvoorbeeld contraproductief en onbegrijpelijk dat de net nieuwe, nog geheel onbekende partner van de ex-partner werd uitgenodigd.

Zowel de professionals als de cliënten zien het betrekken van het sociaal netwerk als een succesfactor van Veilig Verder. Uit de gesprekken met professionals blijkt echter dat het inzetten van het sociaal netwerk niet altijd van de grond komt. Het meest genoemde ontwikkelpunt dat professionals noemen is het beter benutten van het sociaal netwerk van het gezin. Gezinnen geven volgens de professionals vaak aan dat zij geen behoefte hebben aan inmenging

van hun netwerk en stellen regelmatig dat er helemaal geen netwerk is. Ook komt het voor dat slechts één van de ouders iemand betreft, bijvoorbeeld een vriend of direct familielid. *“Het is echt een kunst om een netwerk te vinden en te betrekken bij gezinnen die aangeven geen netwerk te hebben.”*

Hoewel de Veilig Verder Teams ervaren dat er vooruitgang is geboekt in het inzetten van het sociaal netwerk, blijft het een ontwikkelpunt. Er is veel tijd en aandacht nodig voor het aanboren van de krachten van het netwerk: het overtuigen van ouders dat het meerwaarde heeft, het bereid vinden van het netwerk en het oriënteren waar de capaciteiten liggen in het netwerk is niet eenvoudig en bij elke gezinssituatie anders.

De Veilig Verder professionals overwegen soms of het betrekken van het netwerk geen voorwaarde zou moeten worden voor deelname aan een Veilig Verder traject. *“Als we stellen dat Veilig Verder vrijwillig maar niet vrijblijvend moet zijn dat zou je wellicht al bij de start goed kunnen bespreken dat dit een van de dingen is die wij heel belangrijk vinden is onze samenwerking.”* Aan de andere kant bestaat ook de zorg dat er veel weerstand zal ontstaan bij ouders, waardoor mensen afhaken. *“Als je ‘netwerk’ gelijk al aan het begin als eis stelt, zullen veel mogelijke trajecten nooit een traject worden”.*

4.2.3. Instrumenten

De Veilig Verder Teams maken gebruik van verschillende instrumenten, die voornamelijk voortkomen uit de Signs of Safety-methodiek (SoS). Over het algemeen zien de Veilig Verder-professionals meerwaarde van deze instrumenten en passen deze veelvuldig toe. *“Als je het potentieel van SoS gebruikt, heb je er ook écht wat aan”,* aldus een Veilig Verder-professional uit Zoetermeer.

Framework

Een Veilig Verder-traject begint zoals eerder benoemd met een *framework*-bijeenkomst. Het zet de toon voor het traject, door alle gezinsleden een stem te

geven en de veiligheid van de kinderen centraal te zetten. Ouders en kinderen spreken los van elkaar en delen daarna wat zij besproken hebben met elkaar. Zo krijgen de ouders inzicht in elkaars perspectief, en in het perspectief van de kinderen. *“Het framework is een snelkookpan. Daar gebeurt al heel veel, door aandacht voor ieders verhaal en ieders ‘waarheid.’”*

In onderstaande casus gaven professionals aan dat de *framework*-bijeenkomst ervoor zorgde dat ouders inzicht kregen in hoe hun dochter de thuissituatie ervaarde.

Casus: dochter centraal door framework-bijeenkomst

Een gezin met een tienerdochter wordt aangemeld bij Veilig Thuis na een ruzie. In de *framework*-gesprekken bleek dat ouders er zich niet van bewust waren dat hun relatie sterke invloed had op de situatie van hun dochter. Ook dochter zelf was zich er niet van bewust dat het gedrag van haar ouders zo'n negatieve invloed op haar had: voor haar was het 'normaal'. *“We legden een foto van dochter op tafel. Elke keer als iets niet behulpzaam was voor dochter, legden we er een korrel op. Op een gegeven moment heb ik het hele bakje omgegooid”.*

Drie Huizen

De Veilig Verder Teams maken regelmatig gebruik van het instrument Drie Huizen, om met kinderen in kaart te brengen hoe hun huidige en gewenste thuissituatie eruit ziet. De kinderen vertellen over drie 'huizen': het huis van de zorgen, het huis van de leuke dingen en het droomhuis. Dit helpt hen om hun ervaringen en zorgen te delen met het Veilig Verder Team.

Vlaggen

Het instrument Vlaggen wordt door alle Veilig Verder Teams ingezet. Met deze methode krijgen ouders inzicht in waar hun stressfactoren liggen en kunnen zij signalen bij zichzelf en elkaar leren herkennen. *“Je weet het wel van elkaar, maar toch vind je het ‘leuk’ om op dat knopje te drukken dat diegene naar ‘rood’ gaat.”* Voor ouders kan het helpen om hier meer inzicht in te krijgen. *“Het gezin krijgt inzicht in gedrag, in triggers en in stressoren. Meer bewustzijn daarvan, zodat je ook bewust die drukpunten kan vermijden.”*

Words & Pictures

Met Words & Pictures worden (met name jongere) kinderen op een toegankelijke, beeldende manier uitgelegd wat er aan de hand is en waarom het Veilig Verder Team betrokken is. Voor kinderen zitten er vooral verklaringen in van wat er aan de hand is. Het maakt het voor kinderen begrijpelijker en leuker om de gesprekken hierover aan te gaan.

Time-out afspraken

Een belangrijk en veelgebruikt 'instrument' voor het omgaan met onveilige situaties is het vastleggen van *time-out* afspraken. In deze afspraken stond wat de ouders en kinderen doen in geval van een incident of een wanneer zij een mogelijk onveilige situatie voorzien. Deze afspraken worden genoteerd en hielden vaak in: loop weg en ga naar een buur, familielid, of vriend. Die persoon uit het netwerk werd daar ook van op de hoogte gesteld. Deze heldere afspraken zorgde voor houvast in tijden van (potentiële) crisis.

Andere instrumenten die worden toegepast:

- Veiligheidscircles
- Woedethermometer (niet meer in gebruik sinds 'Vlaggen' wordt ingezet)

In onderstaande gaven professionals aan dat de SoS-methodiek grote meerwaarde had bij het verhelderen van de situatie aan kinderen.

Casus: meerwaarde van SoS

In een gezin met vijf kinderen is veel ruzie en geweld, maar ook veel betrokkenheid naar elkaar. Na een heftig incident wordt Veilig Verder ingeschakeld. Met de jongere kinderen hielpen de SoS methoden om de situatie inzichtelijk en begrijpelijk te maken voor de kinderen. En de kinderen konden hiermee duidelijk maken aan het Veilig Verder wat er aan de hand was. *“Er was meer veiligheid door time-out afspraken. Er was meer duidelijkheid door Words & Pictures. Het was heel zinvol: we hebben het ingezet voor uitleggen en ontschuldigen. [...] Drie Huizen had hier grote meerwaarde. Het geeft inzicht in de beleving van het kind. Niet alleen maar over problemen praten, maar ook wat er prettig is en wat de wensen zijn. Veel meer ontspannen dan een regulier onderzoek naar problematiek. Je zit naast elkaar en bent bezig met de ‘huizen.’”*

Meer mogelijk met SoS-instrumenten

Het verschilt per team, per professional en per casus hoe (en in hoeverre) er gebruikt gemaakt wordt van de instrumentaria. Opvallend is dat wanneer er weinig gebruik is gemaakt van bovengenoemde instrumentaria, de betrokken professionals aangeven dat zij daar eigenlijk meer gebruik van hadden willen maken. Zetten zij de SoS-instrumenten in, zien zij de meerwaarde. Doen zij dat niet, zien zij het als een gemiste kans. De belangrijkste reden waarom er geen gebruik wordt gemaakt van bepaalde SoS-instrumenten is dat medewerking van ouders nodig is: het zijn instrumenten die passen bij vrijwillige ondersteuning.

In onderstaande casus gaven professionals aan dat de beperkte inzet van Signs of Safety verklaard kon worden door de beperkte medewerking van het gezin.

Casus: beperkte inzet SoS

Ouders van twee kleine kinderen zijn uit elkaar. Ze zijn al eerder bij Veilig Verder geweest, toen ze nog bij elkaar waren. Wanneer vader moeder bedreigt, belt zij de politie. Moeder wilde zelf graag ondersteuning van Veilig Verder. Vervolgens was moeder erg wisselend in de mate waarin ze meewerkte. Ze kwam opdagen op alle afspraken, maar gaf voor bijna niets toestemming. Uiteindelijk werkte ze steeds net voldoende mee, waardoor het traject lang duurde: *“de overuren van afgelopen jaar zitten in dit gezin”*, aldus één van de Veilig Verder-professionals. De professionals waren zo druk bezig met moeder betrokken houden, dat SoS-methodieken grotendeels achterwege bleven. Toch is het uiteindelijk veiliger geworden, doordat het Veilig Verder doorzette en moeder overhaalde om toch toestemming te geven voor vervolghulp.

Gebruik van ARIJ

De afgelopen jaren is de ARIJ als risicotaxatie-instrument geïntroduceerd bij de Veilig Verder Teams. Hoewel er in de ARIJ relevante en passende vragen rondom de veiligheid worden gesteld, voegt dit voor Veilig Verder niet zoveel toe. Dat Veilig Verder betrokken is betekent namelijk al dat er sprake is van onveiligheid en de teams hebben dergelijke instrumenten niet nodig om veiligheid op het netvlies te krijgen: *“de ARIJ is verplicht vanuit de gemeente. Het wordt nog niet altijd als nuttig gezien omdat hele werkwijze gericht is op veiligheid. En je start omdat er onveiligheid is.”*

Toch kan het inzetten van de ARIJ meerwaarde hebben, bijvoorbeeld om eerder gesignaleerde problemen te bevestigen en te verhelderen. Een Veilig Verder-professional geeft aan dat de ARIJ inderdaad niet helpend is in het vaststellen of er sprake is van onveiligheid, maar wel in welke factoren er beïnvloedbaar zijn en hoe die in het veiligheidsplan kunnen worden meegenomen. In Zoetermeer

wordt nu twee keer in een traject een ARIJ afgenomen: aan het begin om de urgentie van onveiligheid te bepalen en aan het eind van het traject om te bepalen of de risicofactoren inderdaad in zoverre zijn afgenomen dat de veiligheid 'voldoende' is.

Een professional van Leidschendam-Voorburg geeft tot slot aan dat het nadelig is dat het technisch niet mogelijk is om de uitkomsten van de ARIJ op te slaan in hun digitale dossier.

Cliëntervaringen met instrumenten Veilig Verder

Uit de cliëntinterviews kwam naar voren dat met name de instrumenten die voor de kinderen werd gebruikt, zoals de Drie Huizen, indruk op de ouders maakten. De volgende respondent vertelt hierover het volgende:

Veilig Verder is op de school van (naam zoon) geweest. Ze hebben een tekening met hem gemaakt. Die tekening was bijzonder. Er waren twee werelden. De wereld bij papa bestond uit gamen en de wereld bij mama bestond uit boekjes en lego, echt een huis. (Cliënt)

4.2.4. Hulp voor kinderen

Zoals eerder besproken hebben de kinderen binnen het Veilig Verder traject een eigen contactpersoon en worden zij bij het traject betrokken middels het gebruik van verschillende instrumenten. De professionals van Veilig Verder komen vaak tegen dat kinderen zich schuldig voelen voor de situatie waarin het gezin zich bevindt. Met name in Zoetermeer wordt benadrukt dat *ontschuldigen* centraal staat in de aanpak.

De meeste ouders waarvan een kind contact had met een Veilig Verder hulpverlener, schatten in dat dit contact goed verliep. Eén van de cliënten die werd geïnterviewd geeft een voorbeeld van hoe Veilig Verder het kind betrok:

De kinderen hebben ook hulp gehad van Veilig Verder. Ze hebben zo'n verhaaltje gemaakt van die ruzie. Ik wilde wel weten of ze er geen knauw van hadden gekregen. Ik vond de hulp aan de kinderen goed, ik denk niet dat ze meer konden doen want ze waren nog heel jong. Ik zelf wist niet hoe ik het op een normale kindermanier uit moest leggen, en toen kwamen ze met dat verhaal. Toen dacht ik, misschien is het wat duidelijker. Na het verhaal gingen ze gewoon door met leuk en vrolijk doen, het was niet dat ze daarna er heel veel vragen over stelden. (Cliënt).

In twee gevallen waren de ouders minder positief over het contact tussen de Veilig Verder hulpverlener en hun kind. Zij vonden dat de methodiek niet goed aansloot bij het niveau van hun kind, of wat hun kind op dat moment nodig had. Dit betrof in beide gevallen wat oudere kinderen, die in de puberteit zaten. Eén van deze kinderen, die ook werd geïnterviewd, ervaaarde de gesprekken inderdaad als onprettig, hoewel deze respondent het uiteindelijk toch waardevol vond om erover te praten:

Ik had nooit echt zin in al die gesprekken. Ik ben zelf niet een hele erge prater. Ik vind het gewoon saai. (...) Ik vond het gewoon vervelende gesprekken, maar het heeft me wel geholpen denk ik. Ik denk dat het vooral heeft geholpen dat ik gewoon kon praten met iemand als ik dat wilde. (...) Ja, als je niet praat, dan wordt het alleen maar erger en uiteindelijk moet het eruit, want het wordt er niet beter op als je het allemaal in en voor jezelf houdt. (Cliënt, kind)

4.2.5. Verschil met 'reguliere' aanpak

Eén van de hoofdvragen van dit onderzoek is in hoeverre de Veilig Verder werkwijze tot meer afname van het geweld in het gezin, minder trauma en onveiligheid bij kinderen, meer opvoedingsvaardigheden van de ouders en beter welzijn van zowel de ouders als kinderen leidt, in vergelijking tot de reguliere werkwijze. Hoewel deze onderzoeksvraag hoofdzakelijk door middel van de kwantitatieve effectstudie wordt beantwoord, is deze vraag ook voorgelegd

aan de professionals waarmee de groepsgesprekken werden gehouden. Uit die gesprekken bleek echter dat de Veilig Verder werkwijze al dusdanig was ingeburgerd in Den Haag, Leidschendam-Voorburg en Zoetermeer, dat het voor de professionals heel moeilijk was om in te schatten wat er ingezet zou zijn, als er géén Veilig Verder Team was. De periode voordat het Veilig Verder Team er was, was inmiddels te lang geleden en veel professionals waren niet bekend met hoe de situatie was voordat het Veilig Verder Team begon. Bovendien heeft de werkwijze van Veilig Verder ook invloed op de andere organisaties waarmee zij samenwerken, waaronder Veilig Thuis.

In de meeste gevallen was er waarschijnlijk een regulier Veilig Thuis-onderzoek geweest, schatten de professionals in. Veilig Verder-professionals zien grote verschillen met de werkwijze van Veilig Thuis. Zo heeft het Veilig Verder Team meer handelingsruimte: ze kunnen o.a. zelf kortdurende ondersteuning bieden, waar Veilig Thuis alleen onderzoek doet. Ook hebben kinderen een meer centrale plaats in het Veilig Verder traject, de aanpak is minder gericht op dader en slachtoffer en meer op de algehele veiligheid in de gezinssituatie. Door gebruik van het Signs of Safety-instrumentarium wordt ook meer ingezet op het betrekken van het netwerk, hoewel dit niet altijd van de grond komt. Het Veilig Verder Team verwijst net als Veilig Thuis ook door naar vervolghulp. Het verschil is dat het Veilig Verder Team zelf meer kan oppakken in de eerste instantie en vaker ingezet wordt op vrijwillige vervolghulp.

In onderstaande casus gaven professionals aan dat het vrijwillig karakter van de ondersteuning van Veilig Verder voor de ouders waarschijnlijk prettiger was dan als er een Veilig Thuis-onderzoek was gekomen.

Casus: ruzie en dreigementen in gezin

De politie maakt een melding bij Veilig Thuis, vanwege ruzie tussen ouders in aanwezigheid van de kinderen. Vader heeft moeder daarbij bedreigd. Ze worden aangemeld bij het Veilig Verder Team, omdat Veilig Thuis mogelijkheden ziet tot vrijwillige ondersteuning. "Als wij er niet waren geweest, dan was Veilig Thuis misschien aan de slag gegaan. Zij zitten meer op het gedwongen en dat wil je voorkomen. Als wij er niet waren geweest, dan waren er misschien wel meer incidenten geweest. Wanneer de ouders de kans krijgen om een vrijwillige traject te volgen, spreekt dit wel meer aan. Het is een heel andere toon. We hebben ze voldoende meegegeven om het anders aan te pakken bij een incident."

4.2.6. Algehele beoordeling Veilig Verder door ouders

De acht ouders die geïnterviewd werden gaven bijna allemaal een voldoende of hoger voor hun algehele ervaring met Veilig Verder. Drie ouders geven een cijfer tussen de 6 en 6,5, twee ouders geven een cijfer tussen de 7 en 8, en twee ouders een cijfer tussen de 8,5 en 9. De enige ouder die een onvoldoende geeft, namelijk een 4, vond dat de Veilig Verder methode niet de juiste was in hun situatie, omdat er sprake was van een trauma bij het kind vanwege psychische mishandeling van de ex-partner naar het kind.

De meeste ouders zijn positief over hun contact met de hulpverleners, die ze meestal als behulpzaam en respectvol omschrijven. De volgende cliënt beschrijft de hulpverlening bijvoorbeeld als volgt:

Ze waren onafhankelijk, gewoon buitenstaanders die duidelijk maken dat het niet oké is wat er gebeurd en dat ze helpen met de afspraken. (...) Ze waren heel lief, maar wel effe op je punten wijzen als iets niet kan. Ik had dat wel nodig op dat moment. Ik zou ze omschrijven als aardig en meedenkend.
(Cliënt)

Naast prettig persoonlijk contact dat cliënten met de hulpverleners hadden, hadden ze het gevoel dat ze hun verhaal kwijt konden, praktische tips kregen met betrekking tot de zorg van de kinderen en hoe te communiceren met de ex-partner. Ook vonden ze het fijn dat het belang van het kind naar voren werd gebracht.

4.3. Afname onveiligheid en geweld

4.3.1. Veiligheid centraal

De professionals in de Veilig Verder Teams zijn specialisten op het gebied van veiligheid in gezinnen. Hoewel zij een diversiteit van problematiek tegenkomen, ligt de focus van hun inzet altijd op het creëren van veiligheid in het gezin, in de eerste plaats voor kinderen. Daarbij gaat het niet alleen om fysieke veiligheid, maar ook om andere vormen van veiligheid, zoals een veilig opvoedingsklimaat, een gezonde ouder-kind relatie en regelmaat en stabiliteit in het gezin.

Bij het Veilig Verder Team staat veiligheid in elk gesprek centraal en het veiligheidsplan is leidend voor elke casus. Veiligheid is vanzelfsprekend ook altijd een aandachtspunt; anders komt het gezin immers niet bij het Veilig Verder Team terecht. Andere domeinen zoals huisvesting, schulden, relaties en opvoeding worden ook belicht, maar altijd in het licht van verbetering van de veiligheid thuis. Daarbij is 'voldoende veiligheid' de norm. *"Je mag ruzie maken, maar het móet veilig zijn"*. De teams proberen inzicht te bieden in wat niet bevorderlijk is voor de situatie van het kind. *"Van: wie heeft gelijk naar: dit heeft invloed op het kind en wat doen we daaraan?"*

Door deze constante focus op veiligheid zijn er geen vaste 'taxatiemomenten' van de veiligheid in het gezin; er is sprake van een voortdurende monitoring gedurende de betrokkenheid van het Veilig Verder Team. Deze constante focus op veiligheid zorgt er volgens de teams voor dat de veiligheid daadwerkelijk

verbetert in de gezinnen, vooral ook omdat de teams zelf handvatten bieden aan het gezin om veiligheid te creëren.

In onderstaande casus gaven professionals aan dat door de inzet van Veilig Verder de thuissituatie veiliger is geworden, doordat de focus constant op veiligheid bleef liggen.

Casus: focus op veiligheid

In een gezin met één kind hebben de ouders vaak ruzie. Er is ook mogelijk ook sprake van overmatig alcoholgebruik. Na een fysiek geweldsincident wordt een zorgmelding gemaakt. Het Veilig Verder Team wordt ingezet. Zij stellen met ouders duidelijke veiligheids- en omgangsafspraken vast. Ook werd ouders inzichtelijk gemaakt dat de situatie thuis onveilig was voor hun zoontje; dat was ze niet helder. Bovendien werd verslavingszorg ingezet voor één van de ouders. De taken waren helder verdeeld: Veilig Verder was er echt voor veiligheid, voor andere zaken werden andere partijen ingeschakeld. Zo bleef er constant focus op de veiligheid, ondanks allerlei andere ontwikkelingen rondom huisvesting en financiën.

Toch zien de teams dat er verbetering mogelijk is op het gebied van veiligheid. In de samenwerking met ketenpartners blijven kansen liggen om signalen eerder en sneller op te pakken. Onderliggende problematiek zoals financiën en psychische gezondheid kunnen voor onveiligheid zorgen en het Veilig Verder Team wordt pas bij een incident ingeschakeld. Het Veilig Verder Team werkt dan aan de oplossing, maar verbinding met partners die aan de oorzaak werken is nog beperkt. *"Beter samenwerken zou voor nog meer veiligheid kunnen zorgen"*.

Een andere uitdaging op het gebied van veiligheid is het creëren van passende en veilige woonruimte. Soms is er voor het garanderen van de veiligheid tijdelijk een woning nodig voor één van de ouders. Woningen zijn echter niet altijd voorhanden en dit kan soms zorgen voor problematische situaties thuis.

Ook binnen de jeugdhulp zijn kansen voor betere samenwerking, hoewel dit regionaal afhankelijk is. Een voorbeeld dat genoemd wordt is de snelheid van handelen nadat er een jeugdbeschermingstafel is geweest: *“Als je bij de JBT bent geweest moet er zo snel mogelijk iemand op. Maar het kan zes tot acht weken duren. Er gebeurt eerst niks. Geen vastigheid, aanmodderen, waardoor veiligheid inderdaad niet verbetert. Je wilt dat je daarin meer samen kan optrekken.”*

In onderstaande casus gaven professionals aan dat het gebrek aan geschikte woonruimte voor een van de ouders de voortgang in de weg zat.

Casus: noodgedwongen samen in de woning

Vader, moeder en drie kinderen zitten in een precare situatie. Er is een geschiedenis van huiselijk geweld. Op papier zijn ouders uit elkaar, en samen is afgesproken dat vader in het huis kan blijven. Het lukt moeder echter niet een andere woning te vinden. Moeder heeft zelf Veilig Verder ingeschakeld, want ze wil graag hulp. Wanneer er een nieuw incident richting één van de kinderen plaatsvindt, moet er direct een oplossing komen. Dat is echter niet eenvoudig en uiteindelijk verhuist moeder naar een andere gemeente.

Veiligheid vergroten door inzicht in kindperspectief

Verschillende respondenten van de cliëntinterviews vertelden hoe in de gezamenlijke gesprekken de hulpverleners van Veilig Verder het perspectief van hun kind(eren) naar voren brachten, bijvoorbeeld door de Drie Huizen tekening te bespreken, een foto van het kind op tafel te plaatsen, of vragen vanuit

het kindperspectief te stellen aan de ouders. Meerdere respondenten gaven aan dat zij dit waardevol vonden, omdat zij zelf en/of de ex-partner hierdoor beter inzicht kregen in hoe de situatie voor de kinderen was. De volgende respondent merkt bijvoorbeeld dat dit inzicht er door Veilig Verder bij haar ex-partner is gekomen:

Als wij ruzie maken heeft hij nu begrepen hoe dit op [ons kind] overkomt. Hij is zich nu bewust van de invloed op [ons kind]. Hij heeft dingen vanuit een andere kant leren bekijken. (Cliënt)

4.3.2. Bijdrage Veilig Verder aan afname geweld

Volgens de helft van de ouders die geïnterviewd werden heeft Veilig Verder bijgedragen aan een veiliger situatie. Deze ouders geven aan dat er door de hulp van Veilig Verder afspraken gemaakt konden worden, en dat het lukte om een veilige plek voor hun kind(eren) te creëren. Het citaat van de volgende respondent illustreert hoe belangrijk de hulp van Veilig Verder was bij het centraal stellen van de kinderen en het maken van afspraken:

Ik ben heel blij dat Veilig Verder mij ondersteund heeft met het maken van die afspraken, dat zou ik zelf niet hebben gekund. Als ik één-op-één met [mijn ex-partner] moest praten, dat was niet te doen. Het was heel fijn dat er een buitenstaander was die daarin kon ondersteunen. Als hij boos werd omdat hij zich aangevallen voelde door wat er werd gezegd, dan waren zij er om wel even duidelijk te maken wat nu de situatie is en waarvoor de afspraken zijn. Hij zei bijvoorbeeld dan dat het onzin was dat die afspraken er zijn en dat het allemaal niet in zijn voordeel was. Maar dan zeiden zij “het is wel in het voordeel van de kinderen, het gaat niet om jou, maar om die [kinderen].” Hij neemt dat eerder aan van hen dan van mij. Hij is ook een keer weggelopen van het gesprek. De hulpverlener ging dan gewoon verder met mij om die afspraak te maken, en dan achteraf met hem te bespreken. Dat werd dan via de mail gestuurd. Elke keer opnieuw draaide het weer om afspraken maken. (Cliënt)

Bij de ouders die het effect van Veilig Verder voor hun situatie positief inschatten, valt op dat er door de hulp praktische oplossingen kwamen, die direct bijdroegen aan een veiliger situatie. Bijvoorbeeld was een belangrijke tip van een hulpverlener voor een respondent: *"Pick your battles, laat sommige dingen gaan."* Bij deze respondenten viel op dat er zeer praktische, maar effectieve oplossingen werden aangedragen voor het steeds uit de hand lopen van ruzies tijdens de overdracht van de kinderen. Bijvoorbeeld om niet meer direct met elkaar te communiceren, en alleen over de kinderen. Communicatie verliep dan via een schriftje, of via email, of via iemand uit het sociaal netwerk. Het volgende citaat illustreert dat de hulp resulteerde in praktische afspraken, die zorgden dat er veel minder ruzies tijdens de overdracht plaatsvonden:

In grote lijnen vond ik de hulp wel goed. Er werd geadviseerd om het contact te verminderen. En als er wel contact was dat er geen dingen geëist mochten worden. Alleen uitwisselen van informatie, koetjes en kalfjes.

Bij twee geïnterviewde cliënten resulteerde het Veilig Verder traject niet direct in een oplossing voor de problemen, maar vonden de respondenten de hulp van Veilig Verder toch onmisbaar bij het proces van zoeken naar een oplossing. Een van hen vertelt bijvoorbeeld dat de één-op-één gesprekken die zij ná het Veilig Verder traject met haar ex-partner had het meest hebben bijgedragen tot een verbetering van de situatie. Echter, die waren volgens deze respondent alleen mogelijk door de sessies bij Veilig Verder. Door die sessies konden de ouders namelijk op een rustiger en constructievere manier met elkaar praten. Ook in een geval waarbij de hulp van Veilig Verder niet toereikend was en er een overdracht naar de Jeugdbescherming nodig was, gaf de respondent aan dat zij niet zonder de hulp van Veilig Verder had gekund.

De andere helft van de geïnterviewde ouders vindt dat het Veilig Verder Team niet heeft bijgedragen aan een oplossing van de situatie. Dit betrof gevallen waarbij volgens de respondenten één of beide ouders niet voldoende meewerkten. Volgens hen was er bij Veilig Verder sprake van een te grote

vrijblijvendheid en te weinig mogelijkheden voor het afdwingen van hulp aan de ex-partner. Opvallend was dat verschillende van deze ouders naar voren brachten dat de Veilig Verder methodiek wellicht wel goed zou werken in andere gevallen, maar dat het voor hun situatie niet de juiste aanpak was. De volgende citaten van twee verschillende cliënten illustreren dit:

Het is wel goed dat ze bestaan. Mogelijk dat het bij sommige situaties wel helpt. Bijvoorbeeld bij simpele conflicten rondom de opvoeding. Maar bij onze situatie is andere hulp nodig. Intensievere hulp, die vaker betrokken is dan één keer per twee weken. En die meer actie onderneemt. Mijn ex kon nu gewoon niet op komen dagen. (Cliënt)

Ik denk over het algemeen gezien dat mensen daar terechtkomen omdat vader moeder zwart maakt en moeder vader zwart maakt en het kind daar tussenin zit. Die nare gevallen dat het kind de dupe is van ouders die strijd hebben met elkaar en dan het kind een beetje verliezen daarin, snap je. Dat vader op zich wel zijn eigen correcte standpunten heeft, en moeder ook, maar ze elkaar dwarszitten. Bij zoiets zou het werken. Dat is denk ook hetgeen waar het een beetje op gebaseerd is. Vader zijn verhaal wordt gehoord. En moeder haar verhaal. En ze hebben allebei gelijk. Ze willen allebei het beste voor het kind en zo willen ze dat dan samenbrengen. Dat is denk ik best een goede manier dan. Maar in ons geval is het niet zo dat ik modder gooi naar vader, want dat doe ik niet. (..) Ik heb [mijn kind] uit een situatie gehaald die niet goed voor haar was. En daarom ben ik daar terecht gekomen. En dan werkt die constructie misschien niet. Maar daar hebben ze niet naar gekeken. (Cliënt)

Deze ervaringen sluiten aan bij de bevindingen besproken bij 4.2.1 (Tussen vrijwilligheid en drang).

4.4. Belemmeringen en contra-indicaties Veilig Verder-aanpak

Zoals hiervoor benoemd is het een voorwaarde van Veilig Verder dat ouders voldoende meewerken. Werken zij niet voldoende mee of is er onvoldoende motivatie, dan wordt het teruggelegd bij Veilig Thuis. Zijn er niet voldoende zorgen voor een 'terugmelding', maar werken ouders ook niet volledig mee, wordt vaak minder bereikt en/of duren trajecten langer. Er zijn ook een aantal andere omstandigheden waaronder de werkwijze minder goed tot zijn recht komt. In een aantal gevallen zijn die vastgelegd als contra-indicaties voor Veilig Verder.

4.4.1. Onduidelijkheid over de relatie

Een belangrijke voorwaarde voor een veilige en leefbare gezinssituatie is helderheid over het voortbestaan van de relatie tussen ouders (of partners). Wanneer het Veilig Verder Team in het gezin komt, is het niet altijd helder of ouders samen verder willen of apart verder gaan. Een vervolgstap richting een stabiele gezinssituatie is vaak pas mogelijk als hierover een knoop is doorgehakt. Het Veilig Verder Team kan hier maar beperkt in sturen: ouders tonen vaak ambivalentie en onvoorspelbaarheid in hun relatie. Het uitstel van een beslissing hoe verder te gaan betekent meestal ook uitstel van de veiligheid en een prettige gezinssituatie. Trajecten duren in deze gevallen langer en kinderen blijven langer in een onprettige en soms onveilige thuissituatie. Ook komen deze gezinnen vaker terug bij Veilig Verder. *"Langdurige en ernstige vechtscheidingen komen heel vaak terug. Vaak zijn dit zaken die je gezien de problematiek niet kan opschalen naar de Jeugdbeschermingstafel, dus loslaat zonder dat het 'vechten' is gestopt."*

In onderstaande casus gaven professionals aan dat de complexe en veranderlijke relatie van ouders het werken aan de veiligheid in de weg stond.

Casus: relatie staat centraal

Na een aangifte van moeder over huiselijk geweld door vader wordt het Veilig Verder Team ingeschakeld. In de eerste instantie ging de samenwerking goed: ouders zijn met elkaar in gesprek te gaan en ook de kinderen kwamen aan het woord. Gedurende het traject kwam niet de onveiligheid, maar vooral de echtscheidingsproblematiek meer op de voorgrond te liggen. Hierdoor stagneerde het traject. *"De relatie van ouders zat in de weg: als ouders meer focus op kinderen hadden gehad was het beter geweest. De verhalen van ouders liggen zo ver uit elkaar dat het moeilijk is om samen te werken aan veiligheid."*

4.4.2. Taalbarrières

De instrumenten van de Signs of Safety methodiek zijn voor een belangrijk gedeelte gebaseerd op mondelinge communicatie. In gezinnen waar ouders en/of kinderen de taal niet vaardig zijn, werken instrumenten als het *framework* niet goed, zeker als er ongelijkheid in het taalniveau is. Een tolk kan dan uitkomst bieden, maar dit werkt niet altijd goed.

4.4.3. Contra-indicaties

De teams noemen een aanvullend een aantal situaties waarin hun aanpak minder passend is. In Den Haag en Leidschendam-Voorburg zijn een aantal situaties waarin een contra-indicatie geldt en de casus niet wordt opgepakt door het Veilig Verder Team, ondanks dat er sprake is van onveiligheid in het gezin.

- *Bij (vermoedens van) eerwraak*

Omdat de werkwijze sterk gericht is op het betrekken van het netwerk en open gesprekken met elkaar, zijn vraagstukken rondom eerwraak moeilijk te combineren met de Veilig Verder-aanpak. Deze casussen komen soms wel voor bij de Veilig Verder Teams. Rekening houdend met de veiligheid wordt het netwerk dan bewust niet betrokken. Ook kan geschakeld worden met hulpverleners die gespecialiseerd zijn in eerwraak-kwesties.

- *Bij stalking*

Het Veilig Verder Team probeert naast beide ouders te staan en onderling begrip te creëren. Wanneer er sprake is van stalking-gedrag, is dit niet goed te verenigen met de werkwijze van Veilig Verder. In de teams in Den Haag en Leidschendam-Voorburg is stalking een contra-indicatie en werden dergelijke cases niet aangenomen.

- *Bij seksueel geweld*

In Den Haag is intiem geweld een contra-indicatie voor het Veilig Verder Team. Als hier bij de intake al sprake van is, wordt de casus niet aangenomen door het Veilig Verder Team.

Toch komt het voor dat de teams gedurende het traject te maken krijgen met bovenstaande situaties. Bij de intake is niet altijd bekend of er sprake is van een van deze zaken en gedurende het traject kunnen zich ook nieuwe ontwikkelingen voordoen. Er worden dan aanvullende ketenpartners opgezocht, of de casus wordt teruggedroefd bij Veilig Thuis. In Leidschendam-Voorburg wordt in dergelijke gevallen per casus bekeken of deze in het traject kunnen worden genomen, maar altijd in overleg met Veilig Thuis.

Het Veilig Verder Team in Zoetermeer kent geen specifieke contra-indicaties, maar past de werkwijze wel aan in bovenstaande situaties. De samenwerking wordt dan opgezocht met andere organisaties. *“Als het nodig is, laten we de methodiek los”.*

5 Effectstudie

In dit hoofdstuk wordt het kwantitatieve onderzoek dat is uitgevoerd bij de Veilig Verder populatie, beschreven. Hierin zijn deelnemers in de Veilig Verder aanpak vergeleken met een qua problematiek vergelijkbare populatie gezinnen, die niet in de Veilig Verder aanpak (of een soortgelijke aanpak) zijn geïncludeerd.

Ten behoeve van deze analyses is gebruik gemaakt van de dataset van het onderzoek 'Een kwestie van lange adem' van het Verwey-Jonker Instituut (Steketee, Tierolf, Lünemann & Lünemann, 2020). In 13 Veilig Thuis-regio's heeft het Verwey-Jonker Instituut anderhalf jaar lang gezinnen met kinderen gevolgd waar partnergeweld of kindermishandeling speelt. Dit gebeurde vanaf het moment van melding bij Veilig Thuis. Het Verwey-Jonker Instituut voerde het onderzoek uit in opdracht van Augeo Foundation, het ministerie van VWS, de G4-gemeenten Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht en negen andere Veilig Thuis-regio's: Flevoland, Gooi en Vechtstreek, Groningen, Kennemerland, Midden-Brabant, Noord-Oost Brabant, Twente, IJsselland en Zaanstreek-Waterland. Tijdens het onderzoek vullen gezinnen (ouders en kinderen) gedurende anderhalf jaar drie keer vragenlijsten in. In opdracht van de Gemeente Den Haag is in de regio Haaglanden een extra inspanning verricht om cliënten die in de Veilig Verder aanpak terecht kwamen, te includeren in het onderzoek.

In het totale onderzoek zijn uiteindelijk ruim 1200 gezinnen geïncludeerd, waarvan 34 gezinnen in de Veilig Verder aanpak terecht zijn gekomen. Op basis van een matching op het totale geweld, totale partnergeweld, opleidingsniveau, migratie-achtergrond, inkomen, aantal kinderen en psychische problematiek ouders. Op deze basis zijn 65 gezinnen in deze controlegroep geïncludeerd,

waarbij ervoor werd gezorgd dat deze gezinnen niet in een andere specifieke aanpak elders in het land waren geïncludeerd¹. De gezinnen uit de Veilig Verder groep en de controlegroep worden vergeleken op basis van de resultaten van twee (van de drie metingen), waarbij gebruik is gemaakt van de tweede of derde meting voor het tweede meetmoment. Omdat de derde meting was bedoeld als follow-up meting en we niet in alle gezinnen een tweede meting of derde meting hebben kunnen doen, wordt op deze manier het aantal gezinnen waarover we uitspraken kunnen doen vergroot.

In dit hoofdstuk worden de resultaten getoond van de vergelijking van de Veilig Verder groep met de controlegroep. Hierbij wordt gekeken naar de volgende aspecten.

- In hoeverre leidt de Veilig Verder werkwijze tot afname van het geweld in het gezin, minder trauma en onveiligheid bij kinderen, meer opvoedvaardigheden van de ouders en beter welzijn van zowel de ouders als kinderen?
- Zien we een verschil in de resultaten van de Veilig Verder werkwijze in vergelijking tot de reguliere werkwijze.
- In hoeverre is de risicostatus van de ouders (zoals schulden, armoede, middelengebruik, verstandelijke of psychiatrische problematiek) bij aanvang van invloed op de uitkomsten van de Veilig Verder werkwijze, en in hoeverre verbetert de risicostatus van de ouders in de loop van het traject.
- Hoe beoordelen de deelnemers de hulp die wordt geboden in het traject.

¹ In het grote onderzoek zijn verschillende specifieke regionale aanpakken meegenomen ter evaluatie, dit is natuurlijk niet compleet, dus voor zover mogelijk hebben we de controlegroep zodanig gekozen dat ze in elk geval niet in een specifieke aanpak zaten die in het grote onderzoek was meegenomen.

De resultaten van de effectstudie kennen een aantal beperkingen. In eerste instantie was het de bedoeling om tussen de 50 en 100 gezinnen te includeren in de studie. Maar het bleek lastig om de meest ideale wervingswijze toe te passen bij de Veilig Verder aanmeldingen. Hierdoor zijn we lang bezig geweest met werven en hebben we uiteindelijk niet het beoogde aantal gehaald. Een deel van de deelnemers is overigens niet via de werving bij Veilig Verder in het onderzoek ingestroomd, maar via de werving via Veilig Thuis in het grote onderzoek. Het feit dat we niet het beoogde aantal gezinnen konden includeren, zorgt er vooral voor dat het lastig is om significante verbanden/verschillen aan te tonen in de kwantitatieve studie. Soms lijken er dus wel verschillen te bestaan, maar kan dit niet hard gemaakt worden, omdat de groep te klein was.

In paragraaf 5.1 worden als eerste de achtergronden van de twee populaties die zijn onderzocht, Veilig Verder deelnemers en de controlegroep, weergegeven. Om meer inzicht te geven in de problematiek in de Veilig Verder groep, wordt deze groep ook vergeleken met de totale instroom in Veilig Thuis in Nederland, om te laten zien waar de Veilig Verder populatie verschilt van de alle meldingen bij Veilig Thuis. Daarna worden in paragraaf 5.2 de resultaten ten aanzien van het geweld in het gezin beschreven: neemt het geweld daadwerkelijk af gedurende het onderzoek? In paragraaf 5.3 gaan we in op de onderzoeksvraag hoe het staat met het trauma en onveiligheid bij de ouders en kinderen. Daarna komen in paragraaf 5.4 de opvoedcompetenties van de ouders en het welzijn van ouders en kinderen in beeld, in paragraaf 5.5 wordt de risicostatus van de gezinnen nader beschouwd en tenslotte wordt in paragraaf 5.6 ingegaan op de hulp die ouders en kinderen gekregen hebben en hoe die wordt beoordeeld. In deze paragrafen wordt tevens steeds beoordeeld of er een verschil bestaat tussen de Veilig Verder groep en de controle groep.

5.1. Achtergrondkenmerken onderzoekspopulatie

In dit hoofdstuk worden twee populaties beschreven en vergeleken. Als eerste worden hieronder de algemene kenmerken van deze populaties naast elkaar gezet om te vergelijken of ze voldoende overeenkomstig zijn voor de verdere analyses. Aangezien zowel ouders als kinderen konden deelnemen aan het onderzoek wordt hierbij een onderscheid gemaakt naar gezinnen, ouders, kinderen en deelnemende kinderen.

Tabel 2 Aantal deelnemende gezinnen, ouders en kinderen

Populatie	Aantal gezinnen	Totaal ouders	Totaal kinderen	Totaal kinderen zelf
Veilig Verder	34	39	45	3
Controlegroep	65	73	124	32

In totaal hebben 34 gezinnen deelgenomen in de Veilig Verder aanpak en deze gezinnen zijn gekoppeld aan 65 gezinnen uit het grote onderzoek. In de tabel hieronder worden de twee groepen vergeleken op algemene achtergrondkenmerken.

Tabel 3 Achtergrondgegevens van de ouders en kinderen

	Veilig Verder (n =39)	controlegroep (n = 73)	Significantie verschil
Leeftijd (%)			
< 25 jaar	2,6%	5,5%	Ns
25-34 jaar	33,3%	30,1%	
35-44 jaar	43,6%	39,7%	
45-54 jaar	20,5%	23,3%	
> 55 jaar	0,0%	1,4%	
Percentage man (%)	28,2%	21,9%	Ns
Migratieachtergrond (%)			
Nederlands	56,4%	71,2%	Ns
Antilliaans	5,1%	5,5%	
Marokkaans	5,1%	4,1%	
Surinaams	15,4%	5,5%	
Anders	17,9%	13,7%	
Opleiding (%)			
Lager onderwijs	5,1%	9,6%	Ns
MAVO, LBO	20,5%	16,4%	
HAVO, VWO, MBO	46,2%	41,1%	
HBO, WO	25,6%	28,8%	
Anders	2,6%	4,1%	
Netto maandelijks inkomen (%)			
< €1,500	48,7%	52,1%	Ns
€1,500 - €3,100	43,6%	37,0%	
> €3,100	7,7%	11,0%	
Betaald werk (%)			
> 12 uur betaald werk	59,0%	46,6%	Ns
Informatie kinderen	N=42	N=124	
Aantal kinderen ouder dan 3 jaar (%)			
0 kinderen ouder dan 3 jaar	15,4%	6,8%	Ns
1 kind ouder dan 3 jaar	41,0%	30,1%	
2 kinderen ouder dan 3 jaar	25,6%	37,0%	
> 3 kinderen ouder dan 3 jaar	17,9%	24%	
Gemiddelde leeftijd kinderen	8,2 jaar	9,1 jaar	Ns
Sekse kinderen, meisje (%)	42,2%	47,6%	Ns

We zien nergens een significant verschil tussen de verdelingen binnen de Veilig Verder groep en de controlegroep. Dit betekent dat deze groepen op basis van de achtergrondkenmerken vergelijkbaar zijn.

In de onderstaande tabel worden de Veilig Verder groep en de controlegroep vergeleken met de overige populatie gemeld bij Veilig Thuis, minus de meldingen voor specifieke projecten die eveneens apart onderzocht worden, deze zijn dan ook niet geïncludeerd in de totale populatie.

Tabel 4 Problemen in gezinnen bij aanvang melding

	Totale populatie zonder VV en controle	Veilig Verder	controlegroep
	N=921	N=34	N=65
	gemiddelde	gemiddelde	gemiddelde
Totaal Incidenten In Gezin	63	100	118
Totaal Incidenten Partnergeweld In Gezin	54	94	116
Totaal Incidenten Direct Geweld Tegen Kinderen In Gezin	16	7	10
	Percentage	Percentage	Percentage
Gezinnen Met Emotionele Onveiligheid Kinderen	50,6%	48,1%	48,1%
Gezinnen Met Onveilige Hechting Kinderen	46,2%	27,6%	50,0%
Gezinnen Met Opvoedingsstress	39,8%	27,6%	36,8%
Gezinnen Met Getraumatiseerde Kinderen	35,6%	16,7%	40,7%
Gezinnen Met Getraumatiseerde Ouders	15,0%	20,0%	21,8%
Gezinnen Met Cumulatie Risicofactoren	31,6%	17,6%	40,0%
Gezinnen Met Ouders Met Jeugdtrauma's	26,2%	20,0%	31,7%

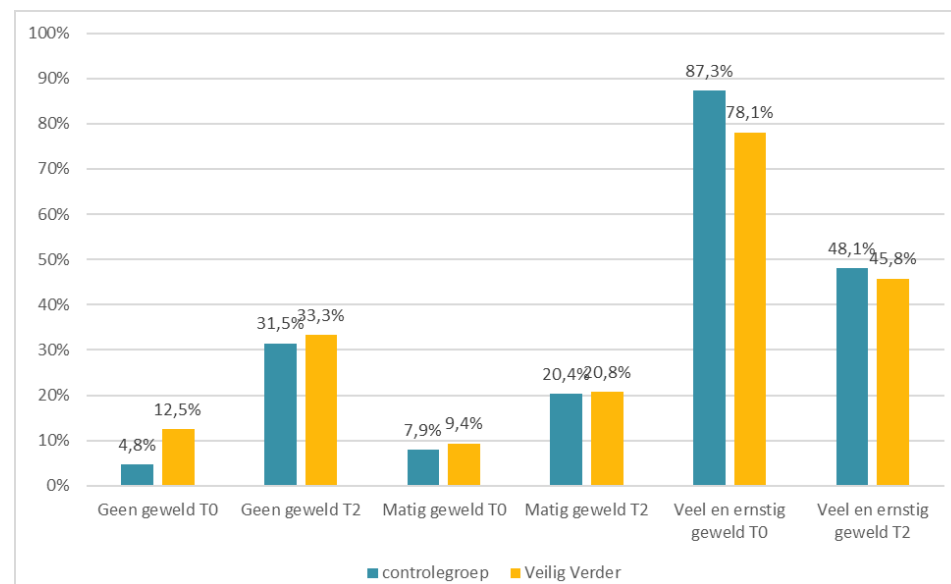
De Veilig Verder groep en de controlegroep zijn onder andere gematcht op totaal geweld en partnergeweld. We zien dat deze twee scores ook duidelijk verschillen van de totale populatie, waarbij er significant meer geweld (en partnergeweld) plaatsvindt in de Veilig Verder en controlegroep gezinnen. Vooral in de Veilig Verder populatie zien we veel minder kinderen, er zijn relatief veel gezinnen zonder kinderen, terwijl dat in de grote populatie nauwelijks voorkomt. Dit was één van de inclusiecriteria voor het grote onderzoek, dus het is ook niet verwonderlijk dat we daar nauwelijks gezinnen zonder kinderen tegenkomen. Aangezien het ook één van de matchingscriteria was, zien we in de controlegroep nog wel een paar gezinnen zonder kinderen, maar niet zoveel als in de Veilig Verder groep.

In de Veilig Verder groep zien we minder kindproblemen, met uitzondering van emotionele onveiligheid, wat sterk samenhangt met partnergeweld. Verder lijken ook de cumulatie van risicofactoren en de psychische problemen van ouders iets minder voor te komen in de Veilig Verder populatie. Dit komt ook overeen met de doelstelling van Veilig Verder om de complexe problematiek niet te includeren.

5.2. Geweld in gezinnen

Belangrijke onderzoeksvraag is of er sprake is van een afname van geweld, één of anderhalf jaar na de melding. In het onderzoek hebben we gekeken naar het geweld dat door de ouders en door de kinderen is gerapporteerd. Het betreft zowel partnergeweld (fysiek, en/of psychisch geweld, letsel, seksueel misbruik) als kindermishandeling (fysieke en/of psychische mishandeling, verwaarlozing).

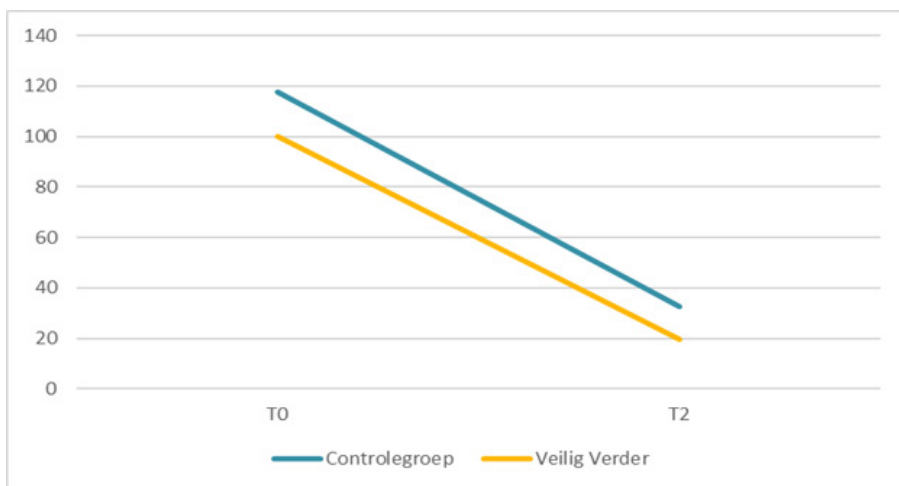
Figuur 1 Geweld naar categorie en meting

In figuur 1 zien we dat de verdeling tussen 'geen', 'matig' en 'veel/ernstig' geweld tussen de Veilig Verder groep en de controlegroep bij de T0 en de T2 niet significant van elkaar verschilt. De verandering bij de tweede meting, namelijk veel meer gezinnen in de categorie 'geen geweld' en veel minder gezinnen in de categorie 'veel/ernstig geweld' is significant in beide groepen ($p < 0,001$), maar we zien geen verschil tussen de Veilig Verder groep en de controlegroep.

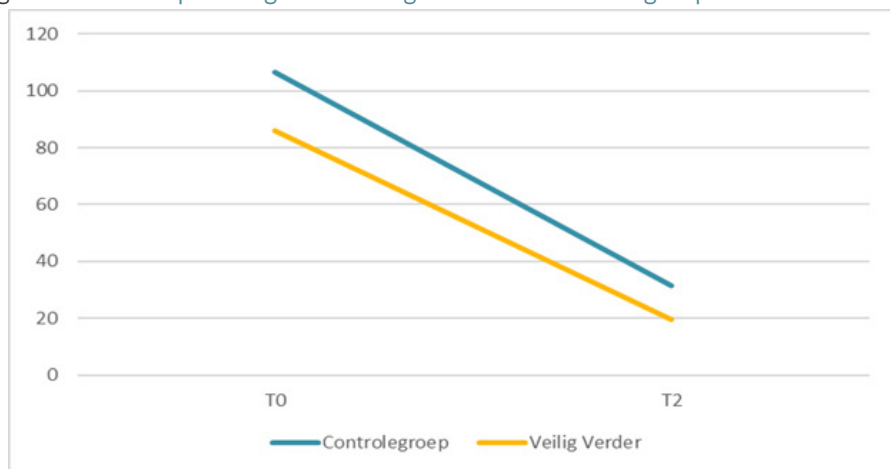
Aangezien het geweld is gemeten op basis van het aantal incidenten op jaar-basis, kunnen we voor zowel het totaal geweld, als het partnergeweld en de kindermishandeling het verloop, de afname, over de twee metingen weer-geven voor de twee groepen. In de onderstaande figuren zien we het verloop van de drie soorten geweld voor de Veilig Verder groep en de controlegroep. Als eerste het gemiddeld aantal incidenten totaal geweld, we zien dat het voor beide groepen in dezelfde mate afneemt. In beide groepen is sprake van een significante afname waarbij sprake is van een groot effect ($\eta^2 = .24, p < .001$)

Figuur 2 Afname totaal geweld Veilig Verder en controlegroep

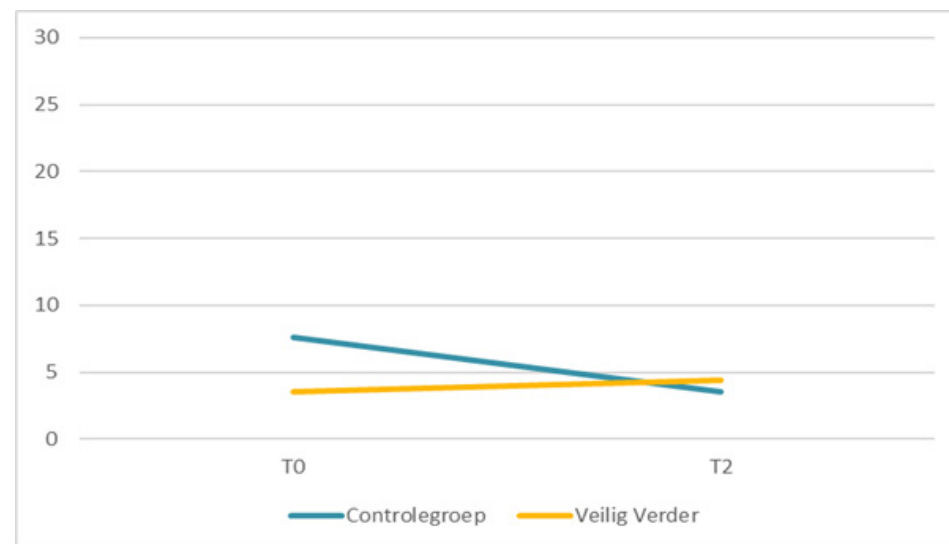
Wanneer we kijken naar de afname van het gemiddeld aantal incidenten partnergeweld op het niveau van de afzonderlijke ouders/partners, zien we logischerwijze hetzelfde beeld als bij het totaal geweld, namelijk bij beide is sprake van een significante afname waarbij sprake is van een gemiddeld tot groot effect ($\eta^2 = .19$, $p < .001$) en we zien geen significant verschil tussen de twee groepen (zie figuur 3).

Figuur 3 Afname partnergeweld Veilig Verder en controlegroep

Als laatste kijken we hier naar de afname van de directe kindermishandeling op kindniveau (dus niet gezinsniveau), dus het geweld direct gepleegd tegen de kinderen, zonder inclusie van het mogelijk getuige zijn van partnergeweld door de kinderen. Dit wordt getoond in de onderstaande figuur 4. We zien geen significant verschil over de twee metingen, daarbij zien we ook geen verschil tussen de Veilig Verder groep en de controlegroep. Hierbij moeten we wel melden dat de directe kindermishandeling bij aanvang al aan de lage kant was in vergelijking met de gehele instroom bij Veilig Thuis (zie tabel 3).

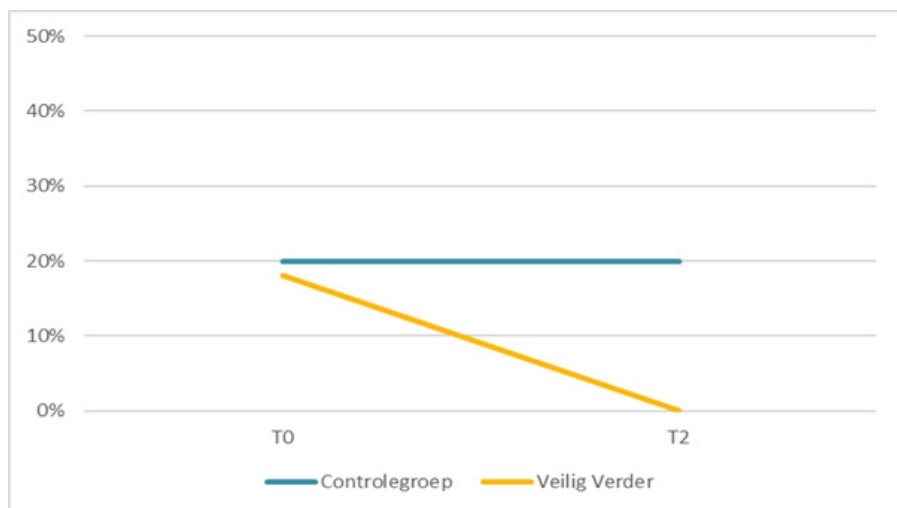
Figuur 4 Afname directe kindermishandeling Veilig Verder en controlegroep

5.3. Psychische problemen en onveiligheid bij de ouders en kinderen

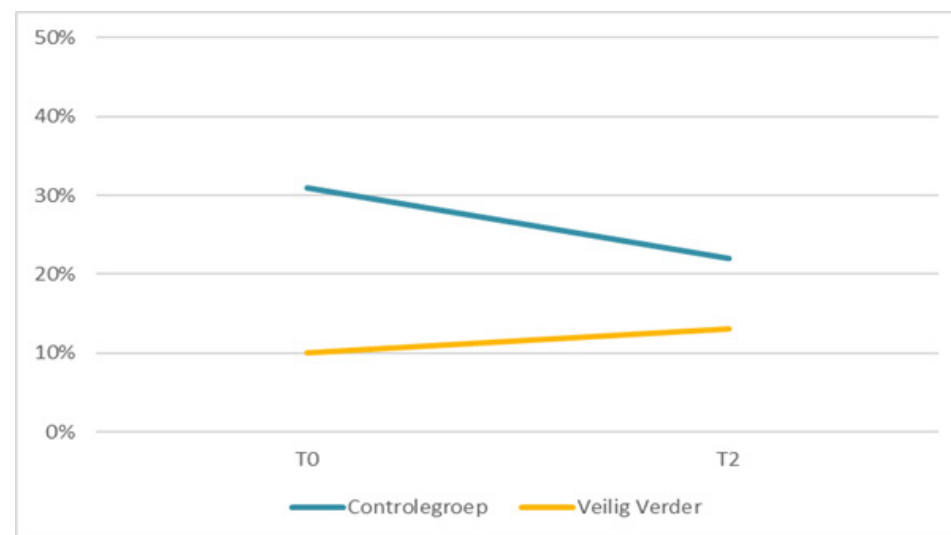
In deze paragraaf gaan we in op de psychische problemen van ouders en kinderen, en de gevoelens van onveiligheid bij zowel ouders als kinderen. Bij de ouders wordt gekeken naar het percentage ouders met een klinische traumacore op minimaal één van de tien symptoom clusters (zie bijlage TSI). In figuur 5 zien we dat bij aanvang het percentage ouders met een klinische score op de trauma symptomen in beide groepen (Veilig Verder en controlegroep) gelijk ligt. Bij de tweede meting zien we dat geen van de ouders uit de Veilig Verder groep nog klinische symptomen vertoont, terwijl in de controlegroep het percentage gelijk is gebleven.

Figuur 5 Klinisch trauma bij ouders

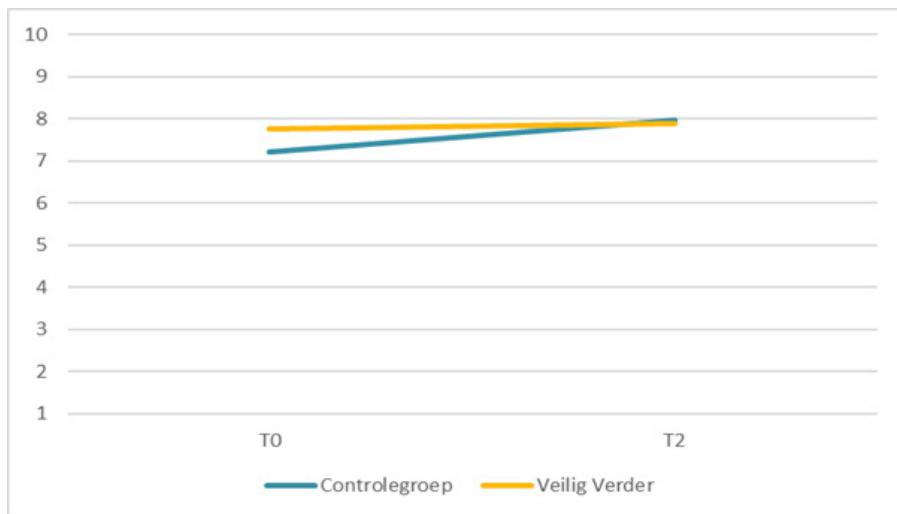
Bij de kinderen zien we een iets afwijkend beeld, zie figuur 6. Bij de T0 zien we duidelijk veel meer kinderen met psychisch trauma in de controlegroep. In de Veilig Verder groep is duidelijk minder sprake van getraumatiseerde kinderen. In de controlegroep zien we wel een lichte (niet-significante) afname, terwijl we in de Veilig Verder groep een lichte (niet-significante) stijging zien van het percentage getraumatiseerde kinderen. Overigens is bij de laatste meting nog altijd een lager percentage van de kinderen getraumatiseerd in de Veilig Verder groep dan in de controlegroep.

Figuur 6 Klinisch trauma bij kinderen

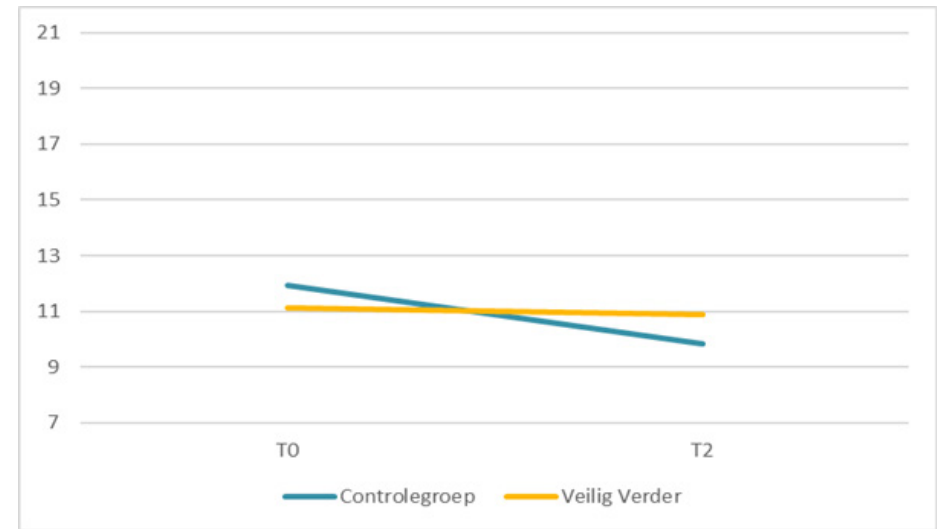
In de figuur 7 laten we de veiligheidsbeleving van de ouders zien, gerepresenteerd als een cijfer tussen 1 en 10. We zien geen noemenswaardig verschil tussen de twee groepen. In beide groepen lijkt de veiligheid iets toe te nemen, maar de verschillen, zowel in tijd als tussen de groepen, zijn niet significant. Overigens is het wel opvallend dat de veiligheidsscores behoorlijk hoog lijken, gezien de situatie waarin deze ouders zich bevinden.

Figuur 7 Veiligheidsbeleving ouders

Bij de kinderen kijken we naar de emotionele onveiligheid. Deze is specifiek gerelateerd aan het gedrag van kinderen bij conflicten tussen ouders. Een hogere score duidt daarbij op meer onveiligheid van de kinderen. In de normale bevolking is deze score 8,4 voor kinderen. In figuur 8 zien we dat deze score bij aanvang in beide groepen veel hoger is dan in de normale bevolking, en dat de score bij de laatste meting in beide groepen iets (maar wel significant) is gedaald. Waarbij de score overigens nog altijd veel hoger (dus onveiliger) zijn dan in de normale bevolking.

Figuur 8 Emotionele onveiligheid kinderen

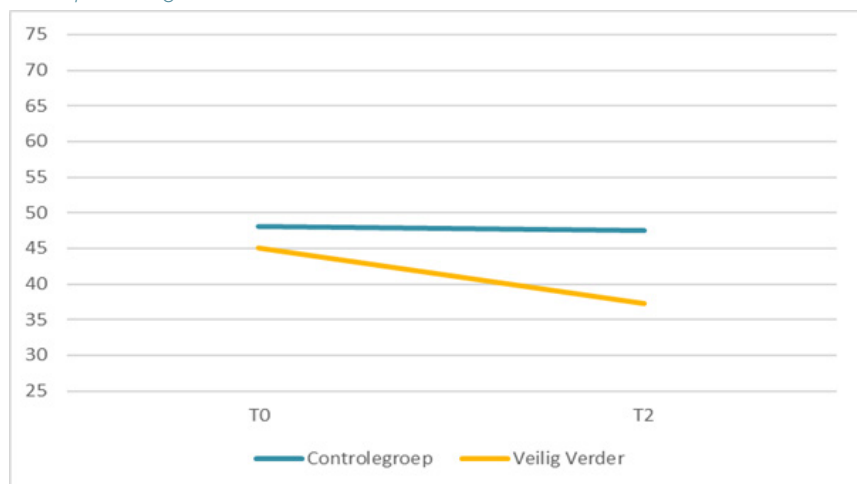

5.4. Opvoedcompetenties en welzijn van ouders en kinderen

In deze paragraaf worden de opvoedcompetenties van de ouders en het welzijn van ouders en kinderen besproken.

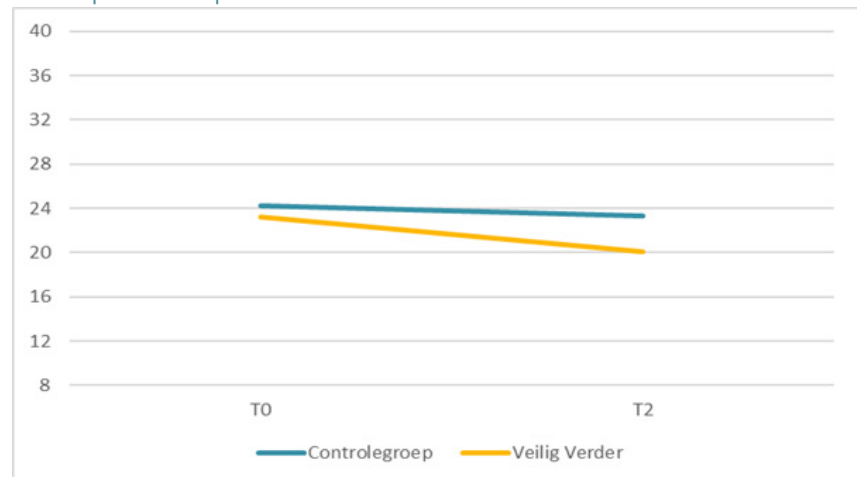
De opvoedcompetenties worden op twee manieren weergegeven, enerzijds als de opvoedingsstress van ouders, daarnaast als de competenties van ouders. In figuur 9 wordt de afname van de opvoedingsstress over de metingen getoond. Bij aanvang is de opvoedingsstress van ouders in beide groepen significant hoger dan in de normale bevolking (40,4). In de controlegroep zien we geen afname en in de Veilig Verder groep zien we wel een afname over de metingen. De verschillen tussen de Veilig Verder en controlegroep zijn echter niet significant, ook de afname in de Veilig Verder groep is niet significant.

Figuur 9 Opvoedingsstress van ouders

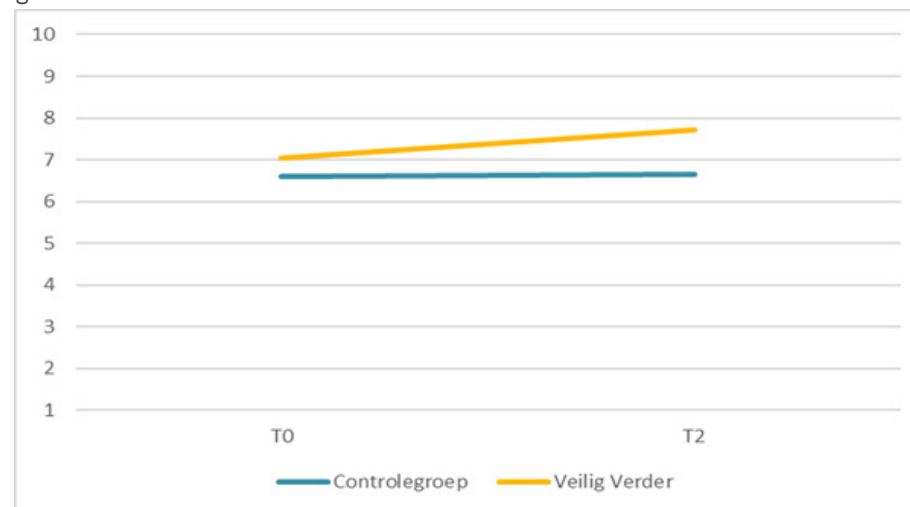
De opvoedcompetenties worden gemeten met de subschaal 'competenties' van de NOSI. Hoe hoger deze score, des te minder competenties ouders zichzelf toedenken. In figuur 10 is te zien dat de Veilig Verder en controlegroep vrijwel op hetzelfde niveau beginnen, daarna zien we hetzelfde als bij de Opvoedingsstress, in de Veilig Verder groep zien we een lichte daling en in de controlegroep blijft de score gelijk. Ook hier zijn de verschillen tussen de twee groepen en de metingen niet significant.

Figuur 10 Opvoedcompetenties ouders

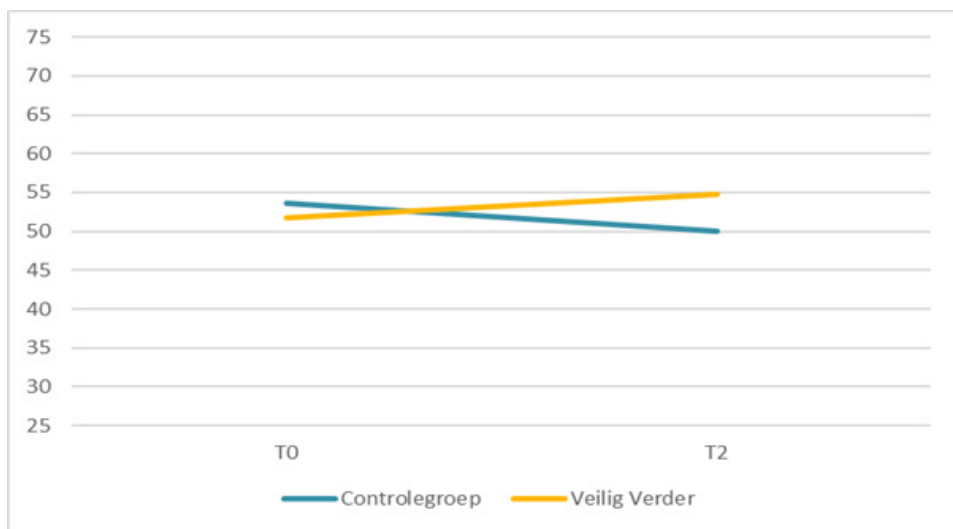
Het welzijn van de ouders en kinderen is gemeten aan de hand van de kwaliteit van leven. Voor de ouders wordt dit gemeten als een rapportcijfer op een schaal van 1 tot 10. We zien dat bij aanvang deze cijfers nauwelijks verschillen tussen de twee groepen, maar in de Veilig Verder groep zien we significante stijging en bij de controlegroep blijft dit cijfer gelijk. Ook zien we hier een significant verschil tussen de Veilig Verder en de controlegroep, waarbij sprake is van een klein tot gemiddeld effect ($\eta^2 = .09, p < .01$).

Figuur 11 Kwaliteit van leven ouders

De kwaliteit van leven van de kinderen wordt weergegeven met een T-score, waarbij het Europese gemiddelde de norm is. De normale Nederlandse jongerenpopulatie heeft hier een gemiddelde score van 54, bij de Veilig Verder groep vinden we hier bij aanvang een lagere score en bij de laatste meting een vergelijkbare score als de normale populatie. Bij de controlegroep zien we een omgekeerd beeld, daar is de score bij aanvang vrijwel gelijk aan de normale bevolking en bij de laatste meting is de score gedaald. Toch geldt voor geen van deze verschillen dat ze significant zijn. Dit heeft met name te maken met het feit dat maar heel weinig kinderen uit de Veilig Verder groep de vragenlijsten zelf hebben ingevuld (zie tabel 1), en de kwaliteit van leven van de kinderen is alleen via de deelnemende kinderen zelf gemeten.

Figuur 12 Kwaliteit van leven kinderen

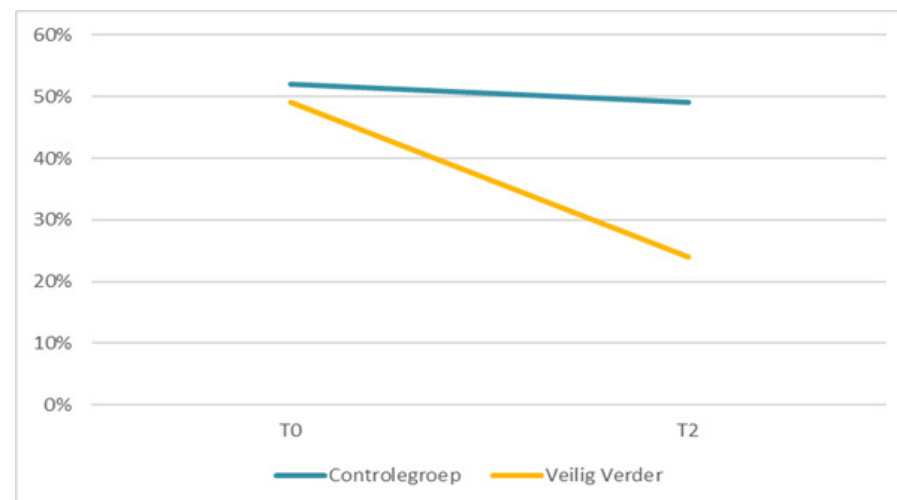

5.5. Risicostatus van de ouders

De risicostatus van de ouders gaat over een aantal met geweld samenhangende risicofactoren, zoals armoede, werkloosheid, en drankgebruik, waarbij het drankgebruik wordt onderscheiden in eigen drankgebruik en drankgebruik partner. In deze paragraaf wordt het verloop van deze factoren over de metingen bekeken.

Als eerste wordt ingegaan op armoede, in dit verband vertaald als laag inkomen (minder dan €1,500 maandelijks gezinsinkomen). In figuur 13 zien we de vergelijking tussen de Veilig Verder en controlegroep over de twee metingen. Er is sprake van een significant verschil in het verloop, waarbij sprake is van een klein tot gemiddeld effect ($\eta^2 = .05, p < .05$). Het verloop in de Veilig Verder groep is hierbij gunstiger dan in de controlegroep, waarbij sprake is van duidelijk minder ouders met laag inkomen bij de laatste meting in de Veilig Verder groep, terwijl het percentage gezinnen met laag inkomen in de controlegroep gelijk blijft.

Figuur 13 Laag inkomen

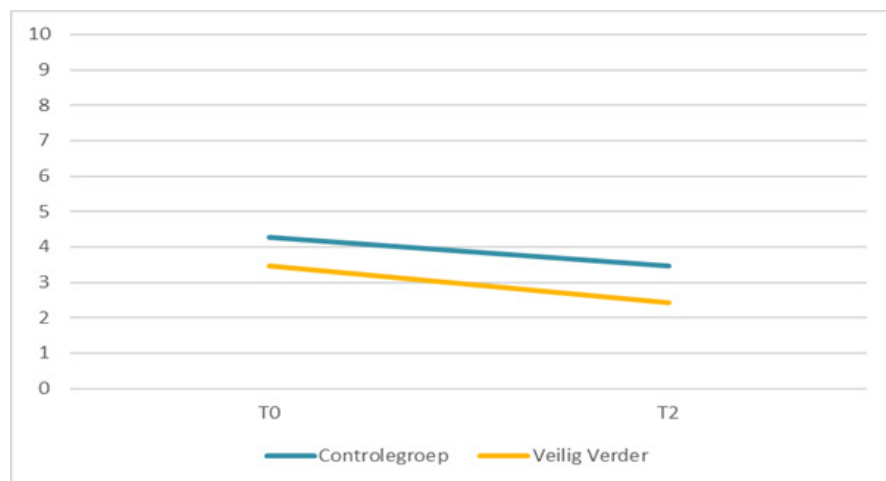
Ten aanzien van de werkloosheid zien we een vergelijkbaar beeld als bij het lage inkomen (zie figuur 14), met dit verschil dat de werkloosheid in de Veilig Verder groep bij aanvang net iets lager was dan in de controlegroep. Het verschil tussen de werkloosheid van de Veilig Verder en de controlegroep is significant waarbij sprake is van een klein tot gemiddeld effect ($\eta^2 = .05, p < .05$).

Figuur 14 Werkloosheid

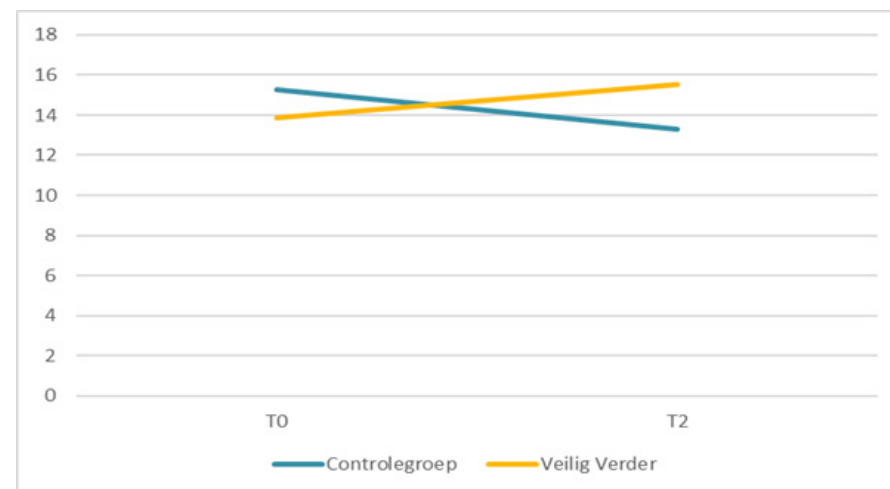
Het alcoholgebruik wordt weergegeven als gemiddeld aantal alcoholische consumpties per week. Als eerste kijken we naar het eigen alcoholgebruik, we zien in figuur 15 dat het eigen drankgebruik in zowel de Veilig Verder als de controlegroep niet overmatig wordt ingeschat. Daarbij zien we ook geen significant verschil tussen de twee metingen en tussen de Veilig Verder groep en de controlegroep.

Figuur 15 Eigen drankgebruik in aantal alcoholische consumpties per week

Ten aanzien van het drankgebruik van de partner zien we dat dit veel hoger (en problematischer) wordt ingeschat (zie figuur 16). Ook hier zien we echter geen significant verschil tussen de Veilig Verder en controlegroep en ook zien we geen significante afname bij de laatste meting.

Figuur 16 Drankgebruik partner in aantal alcoholische consumpties per week

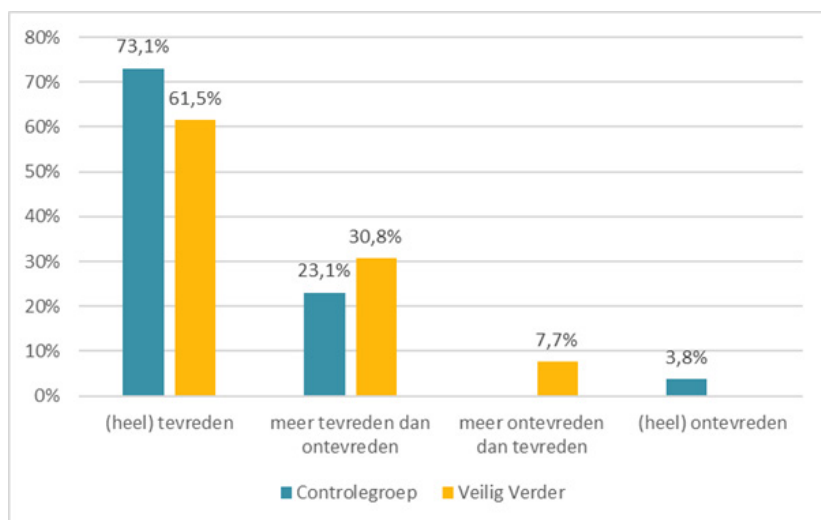
5.6. Beoordeling hulp door de deelnemers

In deze paragraaf wordt de beoordeling van de hulpverlening door de Veilig Verder deelnemers vergeleken met de beoordeling van de hulpverlening door de controlegroep. Aangezien de deelnemers de volwassenen zijn wordt hier naar de hulp aan de volwassenen/ouders gekeken. We kijken op twee manieren naar de beoordeling van de hulp. De deelnemers is gevraagd de mening te geven over het nut en het belang van de hulp die ze hebben gekregen in de anderhalf jaar dat de metingen hebben plaatsgevonden. De combinatie van nut en belang bepaalt de tevredenheid over de hulp. We beschouwen hierbij alle formele hulp die de deelnemers in de Veilig Verder aanpak hebben gekregen, als onderdeel van de Veilig Verder aanpak, dit wordt vergeleken met alle formele hulp die de controlegroep heeft gekregen en beoordeeld. Daarnaast kijken we specifiek naar het oordeel over de Veilig Verder aanpak. Alle deelnemers konden één specifieke hulpsoort kiezen waarover ze meer informatie konden geven, waaronder een beoordeling in de vorm van een rapportcijfer. Aan alle Veilig Verder deelnemers is gevraagd bij deze vragen de Veilig Verder aanpak als hulpsoort te kiezen. In totaal 12 deelnemers hebben hieraan gevolg gegeven.

Deze beoordeling is vergeleken met hetzelfde oordeel van 30 andere ouders uit de controlegroep, die hun mening over verschillende andere hulpsoorten hebben gegeven, maar wel op dezelfde manier.

Als eerste kijken we naar de tevredenheid over de formele hulp die de deelnemers hebben gekregen in de afgelopen anderhalf jaar. Dit wordt getoond in figuur 17. We zien geen significant verschil in het oordeel over de formele hulp tussen de Veilig Verder groep en de controlegroep.

Figuur 17 **Tevredenheid formele hulp**

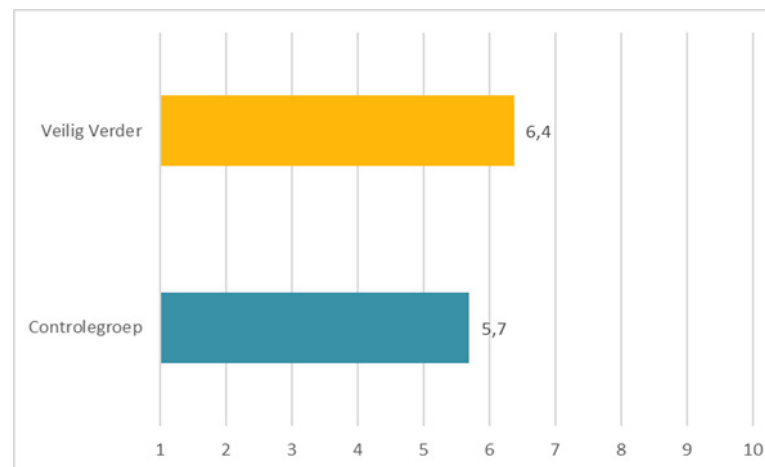

Het merendeel van de ouders lijkt tevreden over de hulp, waarbij de grootste groep (heel) tevreden is. Slechts een kleine minderheid is ontevreden over de formele hulp.

De tweede manier waarop de hulpverlening wordt beoordeeld betreft een rapportcijfer voor de Veilig Verder aanpak. Dit wordt vergeleken met het rapportcijfer die de deelnemers uit de controlegroep gaven aan de hulpsoort die zij hadden uitgekozen om meer informatie over te geven.

We zien dat deze rapportcijfers weliswaar licht verschillen, waarbij de Veilig Verder aanpak een cijfer net boven de 6 krijgt en waarbij de hulp aan de controlegroep een cijfer net onder de 6 krijgt.

Figuur 18 **Rapportcijfer hulp**

Het verschil tussen de cijfers is echter niet significant, dus we kunnen niet zeggen dat de Veilig Verder deelnemers de aanpak hoger waarderen dan de controlegroep de hulp die zij hebben gekozen om te waarderen.

Ten slotte hebben we de Veilig Verder deelnemers nog gevraagd het cijfer toe te lichten, wanneer ze dat wilden. Hieronder worden een aantal citaten gegeven van de toelichting die de Veilig Verder deelnemers gaven. Sommige uitspraken zijn uitgesproken positief:

“Heel fijn dat je een eigen maatschappelijk medewerker krijgt waar je je zorgen mee kan delen en die met je meedenkt en goede adviezen geeft”

“Alle hulpverleners zijn heel empathisch geweest en hebben goede communicatie vaardigheden”

"Betrokken medewerkers!"

"Wij hadden een plan opgesteld en het is goed gelukt."

En soms wordt er ook kritisch gekeken:

"Je wordt heel snel in één ruimte gebracht met de ex-partner, zonder fatsoenlijk voorgesprek. Het was wel de bedoeling om een fatsoenlijk voorgesprek te voeren, maar hier bleek geen tijd voor."

"Je wordt behandeld als een nummertje. Alle zaken moeten in hetzelfde protocol passen. Als de zaak niet goed in het protocol past, wordt er toch krampachtig aan vastgehouden."

"Ze bleven hem aanspreken op ouderlijke verantwoordelijkheid, maar dat had weinig nut bij een autist."

"Wanneer de behandeling stopt en de cliënt wordt doorverwezen, dat deze nog begeleidt wordt naar verdere hulp. Ikzelf heb nu het gevoel dat ik in de kou aankwam en na de hulp in mijn hemd op de straat ben gezet."

En er worden tips gegeven hoe de aanpak te verbeteren:

"Adequater inspelen op onze bijzondere situatie die overal als uitzonderlijk wordt benoemd. Een standaardaanpak zal niet voldoen."

"Eerst oorzaak onderzoeken. Vaak als je het verleden weet kun je beter het heden voorspellen."

"Het is logisch dat hulpverleners alle kanten van de zaak moeten bekijken en zo neutraal mogelijk moeten blijven, maar soms zijn bepaalde dingen gewoon duidelijk en dan mag dat best wat harder uitgesproken worden. In plaats van altijd de lieve vrede willen bewaren."

"Meer informatie vooraf verstrekken. Meer verdieping in het totaalplaatje van hun kant."

"Proberen erachter te komen wat het probleem is. Zaken individueel behandelen en niet als nummertje. Plannen zo nodig aanpassen op de zaak. Neem tijd voor een fatsoenlijk voorgesprek. Ga ervan uit dat de ouders het beste willen voor hun kind."

"Soms lijkt het alsof de hulp niet erg concreet wordt. In mijn geval heeft dat niets uitgemaakt maar misschien dat het voor ergere gevallen te traag gaat."

6 Conclusie

Op basis van gezamenlijke uitkomsten effectstudie, Effectencalculator en cliëntinterviews, aangevuld met informatie uit de expertmeeting.

6.1. Uitkomsten effectstudie

In het kwantitatieve onderzoek zijn 34 gezinnen/stellen die zijn ingestroomd in de Veilig Verder aanpak, gedurende anderhalf gevolgd met drie metingen over alle in de probleemstelling genoemde onderwerpen. De gezinnen in de Veilig Verder aanpak zijn vergeleken met 65 gezinnen in de reguliere ('care as usual') aanpak volgend uit een melding bij Veilig Thuis.

Vanuit het kwantitatieve onderzoek komt als eerste naar voren dat de Veilig Verder aanpak succesvol is geweest in het terugdringen van het geweld in de gezinnen, met name het partnergeweld is zeer sterk afgenomen. Daarnaast zien we een aantal verbeteringen, zoals een afname van de opvoedingsstress en afname van klinisch trauma bij ouders en ten aanzien van bepaalde risicofactoren, zoals laag inkomen en werkloosheid, die beide significant zijn afgenomen. Daarnaast zien we een significante verbetering van de kwaliteit van leven van de ouders. Over het algemeen geven de deelnemers in de Veilig Verder aanpak in de vragenlijsten aan dat ze (heel) tevreden zijn over de hulp, toch zien we hier ook een aantal kritische opmerkingen van deelnemers.

Wanneer we de resultaten vergelijken met de controlegroep zien we hierbij nauwelijks een verschil, ook daar vonden de meeste verbeteringen op dezelfde manier plaats, zonder significant onderscheid met de Veilig Verder populatie, alleen ten aanzien van de risicofactoren en kwaliteit van leven liet de Veilig Verder groep significant meer verbetering zien dan de controlegroep.

6.2. Werkzame elementen om het doel van minimum veiligheid te waarborgen

In de interviews met professionals en cliënten werden een aantal zaken benoemd die bijdragen aan het waarborgen van veiligheid in de betrokken gezinnen. Deze zijn niet uniek voor de Veilig Verder Teams, maar gelden volgens de betrokkenen wel als belangrijke elementen voor de werkzaamheid van Veilig Verder.

Niet toeleiden naar hulp, maar toewerken naar veiligheid

De teams geven aan dat ze niet toeleiden naar hulp, maar toewerken naar veiligheid. Deze houding houdt in dat in elk gesprek veiligheid als hoofdthema centraal staat. De focus ligt niet op het duiden en verwerken van onderliggende problematiek, maar om doel- en oplossingsgericht naar een veilige situatie toe te werken. Ook geven professionals aan dat het niet 'verboden' is om ruzie te maken, zolang geweld niet voorkomt en veiligheid geborgd is. De Veilig Verder Teams onderscheiden zich van andere uitvoerende teams door deze constante focus op veiligheid. Andere thema's (schulden, huisvesting, etc.) komen wel naar voren in de gesprekken met gezinnen, maar altijd in het licht van veiligheid. Dit gegeven blijkt ook uit het kwantitatieve onderzoek, waar we vooral veel en ernstige geweldsproblematiek zien en minder problematische achtergronden/risicofactoren

Meerdere professionals in het gezin

Onderdeel van de werkwijze Veilig Verder is dat er gelijktijdig meerdere professionals bij het gezin betrokken zijn. Zo proberen ze – vaak vanuit verschillende disciplines – in korte tijd tempo te brengen in het verbeteren van de veiligheid. De teams proberen zoveel mogelijk naast de gezinsleden te staan. Dat er meerdere professionals in één gezin betrokken zijn, betekent dat ze (hoewel voor korte tijd) de mogelijkheid hebben om zich bekend te maken van de situatie van de individuele gezinsleden. Dit helpt vaak in het creëren van vertrouwen.

Aandacht voor verschillende gezinsleden

Doordat er verschillende professionals van Veilig Verder in het gezin actief zijn, kunnen zij aandacht besteden aan de verschillende gezinsleden. In de *framework*-bijeenkomst wordt altijd los van elkaar gesproken, om vervolgens gezamenlijk de uitkomsten van de gesprekken te delen. Zo krijgen de gezinsleden de ruimte om hun verhaal te doen, maar ook hun perspectief op een veilige manier te delen met elkaar. In Den Haag krijgen de ouders en kinderen een 'eigen' hulpverlener toegewezen: de Veilig Verder professionals richten zich allen primair op één van de gezinsleden. Ook dit helpt in het winnen van vertrouwen. Een keerzijde is dat cliënten soms ervaren dat de hulpverlener teveel aan een kant gaat staan of de partner onvoldoende wordt aangesproken.

Vrijwillig karakter met lichte drang van alternatief gedwongen kaders

De Veilig Verder Teams opereren in het vrijwillig kader. Toch ervaren ouders – en professionals zelf – de hulp niet als volledig vrijwillig. Ouders hebben meer ruimte om de vorm van de ondersteuning zelf in te vullen, maar de motivatie voor deelname komt toch vaak uit een zorg dat er alsnog opgeschaald wordt naar een gedwongen kader. De manier waarop (neutraliteit, inbrengen van perspectief van alle gezinsleden) zorgt ervoor dat het niet als dwingende hulp wordt ervaren. Dit is opnieuw belangrijk voor het winnen van vertrouwen.

Effectieve inzet instrumenten

Zowel professionals als cliënten ervaren de inzet van instrumenten vanuit met name de Signs-of-Safety methode als helpend en laagdrempelig. De *framework*-bijeenkomst helpt bij het inzicht creëren in elkaars perspectieven en ervaringen. Met 'Vlaggen' krijgen ouders inzicht in signalen wanneer de ander geïrriteerd of boos is, zodat ze daar op een goede manier op kunnen reageren. Words & Pictures helpt kinderen om te begrijpen wat er in het gezin aan de hand is en waarom Veilig Verder betrokken is. Met Drie Huizen krijgen hulpverleners inzicht in hoe kinderen de thuissituatie ervaren en hoe ze dit graag anders zouden zien. Professionals geven aan dat het vaak helpend is om een foto van de kinderen op tafel te leggen tijdens het gesprek en soms – letterlijk

– te wijzen naar de kinderen en de ouders erop te attenderen dat het over de veiligheid en het welbevinden van hun kinderen gaat.

Time Out afspraken

Een belangrijk instrument van de Veilig Verder Teams is het maken van Time Out afspraken. Dit houdt in dat de gezinsleden een plan hebben waar zij heen gaan, als er ruzie is of zij zelf boos worden. Vaak speelt het netwerk hier een rol in: een kind kan bijvoorbeeld naar een buurman of tante gaan als het thuis onrustig is.

Verbeteren veiligheid: helderheid toekomst gezinssamenstelling

Voor het creëren van veiligheid staat onduidelijkheid over de relatie van ouders vaak in de weg. Onduidelijkheid of ouders wel of niet uit elkaar gaan leidt tot conflicten en vaak tot onveilige situaties. Het is duidelijk dat juist in die gezinnen het nog niet lukt om binnen korte tijd voor stabiliteit en blijvende veiligheid te zorgen.

Verbeteren veiligheid: motivatie voor verbetering veiligheid

Een andere voorwaarde voor het verbeteren van de veiligheid lijkt motivatie voor deelname aan het Veilig Verder traject te zijn. Veilig Verder biedt een kans om binnen het vrijwillig kader, met oog voor wensen en behoeften van de gezinsleden te werken aan veiligheid en het voorkomen van gedwongen hulp. Wanneer ouders er zelf van overtuigd zijn dat er gewerkt moet worden aan veiligheid, is dit duidelijk bevorderlijk voor het succes van het Veilig Verder traject. De teams proberen ook de positieve kanten (krachten) van het gezin te benadrukken in het gesprekken, bijvoorbeeld door elk gesprek te beginnen met de vraag wat er wél goed ging sinds de laatste afspraak.

Rol van het sociaal netwerk

In de methodiek Signs-of-Safety speelt het sociaal netwerk van het gezin een belangrijke rol. In de praktijk blijkt het niet gemakkelijk om het netwerk daadwerkelijk te betrekken. Ouders geven vaak aan geen netwerk te hebben, of

willen hun problemen liever binnen de muren van het huis houden. In dit laatste spelen soms culturele aspecten mee; in sommige culturen is de drempel hoger om mensen van buitenaf te betrekken in problemen thuis. Wanneer ouders wel bereid zijn netwerk te betrekken, wordt dit vaak uitgesteld of komt er uiteindelijk één persoon met één van de ouders mee. Het valt op dat gezinnen zelf heel positief zijn over de rol van het netwerk, als het netwerk inderdaad betrokken is. Deze gezinnen lukte het vaak iemand te vinden in het netwerk die dichterbij het gezin staat dan hulpverlening, maar wel een min of meer neutrale rol kan innemen.

Motivatie en betrokkenheid professionals

De Veilig Verder professionals lieten over het algemeen een grote motivatie voor het werk en de werkwijze zien. De betrokkenheid en het enthousiasme zijn duidelijk zichtbaar. Dit werd niet alleen vanuit de medewerkers zelf geuit, maar dit werd ook geregeld door de cliënten aangegeven.

6.3. Welke doelgroep

De Veilig Verder Teams richten zich primair op gezinnen met kinderen, maar één van de Veilig Verder Teams richt zich ook op stellen zonder kinderen. In de meeste gezinnen is sprake van een verstoorde relatie tussen ouders, waar het gezin mogelijk een vorm van onveiligheid ervaart. De zwaarte en aard van onveiligheid loopt sterk uiteen, van het getuige zijn van verbaal geweld tot incidenten van fysieke mishandeling. Er is in de gezinnen geen hoog risico ingeschat op acute onveiligheid; die cases worden niet overgedragen aan het Veilig Verder Team. Dit beeld komt ook terug in het kwantitatieve onderzoek, onder de deelnemers waren gezinnen/stellen met en zonder kinderen, waarbij met name het partnergeweld overmatig aanwezig was.

6.4. Aandachtspunten vanuit gezinnen

De gezinnen die geïnterviewd zijn in deze studie geven aan dat er een aantal ontwikkelpunten zijn voor de Veilig Verder aanpak.

Duidelijkheid geven over aanleiding Veilig Verder traject

Voor de gezinnen is het niet altijd helder waarom het Veilig Verder Team is ingeschakeld. Terugblikkend zouden zij graag meer duidelijkheid hebben gehad over de aanleiding voor het Veilig Verder traject. Bij onduidelijkheid kan dat een ongelijkwaardige uitgangspositie veroorzaken, waarbij de ene ouder de ander wantrouwt en onzeker is over wat er over de situatie is gezegd.

Verwachtingsmanagement betrokkenheid Veilig Verder

De Veilig Verder Teams zijn in principe kortdurend betrokken. Ouders verwachten soms meer een lange termijnplan. Voor ouders is het van belang om hier helderheid over te krijgen. Het is voor ouders ook niet altijd helder welke voorwaarden er zijn (bijvoorbeeld motivatie en medewerking van beide ouders) en wat het Veilig Verder Team wel en niet kan betekenen. Zo is Veilig Verder niet gericht op het oplossen van onderliggende conflicten, maar proberen ze vooral met praktische oplossingen te komen om de veiligheid te waarborgen.

Niet altijd neutrale partners in sociaal netwerk betrokken

In de gezinnen waar het sociaal netwerk betrokken is, zijn ouders over het algemeen positief. Het komt echter voor dat er iemand uit het sociaal netwerk betrokken is die geen neutrale positie inneemt. Beide ouders zouden de keuze voor de te betrekken partner uit het sociaal netwerk moeten ondersteunen, om ongelijke verhoudingen te voorkomen.

Vervolg Veilig Verder

Veilig Verder is intensief maar voor korte duur betrokken om met het gezin de basisvoorwaarden voor veiligheid te creëren. Vaak wordt er daarna vervolgondersteuning ingezet, zoals gezinsbegeleiding of hulp rondom een echtscheiding,

waarbij er echter vaak sprake is van een wachtlijst, waardoor – na de intensieve periode van Veilig Verder – er opeens een onderbreking in de ondersteuning is. Vaak blijven Veilig Verder professionals dan wel betrokken, maar op een laag pitje. Ouders geven aan dat dit voelt als een breuk in een opgaande lijn. De Veilig Verder Teams zijn uiteraard niet verantwoordelijk voor wachtlijsten van andere organisaties en oplossingen op dit vlak liggen buiten Veilig Verder.

6.5. Aandachtspunten vanuit professionals

Ook professionals binnen de Veilig Verder Teams geven aan dat er een aantal ontwikkelpunten zijn voor de Veilig Verder aanpak.

Heldere voorwaarden voor medewerking

Voldoende medewerking is een voorwaarde voor Veilig Verder trajecten. Het is echter niet duidelijk wanneer medewerking voldoende is. Ouders balanceren daarom regelmatig op de grens van net voldoende en onvoldoende mede-werken. Het vrijwillig karakter van de ondersteuning van de ouders geeft soms ook ruimte voor ouders om voldoende te doen dat er niet opgeschaald wordt, maar onvoldoende om vooruit te komen. Dit zijn precies de casussen waar moeizaam vooruitgang wordt geboekt. Er zijn dan langere trajecten, onvoldoende betrokkenheid van netwerk, frustratie bij teams en een sterkere focus op de ouders, ten koste van aandacht voor kinderen.

Universele maatstaven lijken onmogelijk, gezien de diversiteit van betrokken gezinnen. Wel zou er per gezin bekeken kunnen worden wat de grenzen van medewerking zijn en wat de alternatieven voor een Veilig Verder traject zijn. Zo hebben gezinnen meer een keuze voor het Veilig Verder traject (of een alternatief) en kan er voorkomen worden dat er te lang 'aangemodderd' wordt in een gezin.

Meer structureel inzetten Signs-of-Safety methodiek

De Veilig Verder Teams zijn zeer positief over de instrumenten van de Signs-of-Safety. Toch wordt het inzetten van deze instrumenten soms onvoldoende ingezet, volgens de teams zelf. Het is niet helemaal helder waarom dit zo is, maar terugblikkend geven betrokken professionals vaak aan dat inzet van de instrumenten helpend had kunnen zijn.

Nog meer aandacht voor betrekken sociaal netwerk

Het lukt nog niet altijd om het sociaal netwerk van het gezin te betrekken, terwijl dit wel één van de uitgangspunten van Veilig Verder is. Meerdere professionals geven aan dat het betrekken van het netwerk meer een voorwaarde voor een Veilig Verder traject zou moeten zijn.

Literatuur

Alink, L. R. A., van IJzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., Pannebakker, F., Vogels, T., & Euser, S. (2011). *Kindermishandeling in Nederland anno 2010: De Tweede Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen (NPM-2010)*. Leiden: Casimir Publishers.

Bakker, H., van Deth, A., Bakker, P.P., van den Bosch, H., & Groen, G. (2015). *Op weg. Verkenning naar een landelijk dekkende infrastructuur aanpak kindermishandeling, huiselijk en seksueel geweld*. Utrecht: Movisie en Nederlands Jeugd Instituut, Utrecht.

Beder, J. (2008). Evaluation research on social work interventions: a study on the impact of social worker staffing. *Social work in health care*, 47(1), 1-13.

Briere, J. (1995). *Trauma Symptom Inventory (TSI): Professional manual*. Odessa, FL: PAR, Psychological Assessment Resources.

Briere, J. (2005). *Trauma Symptom Checklist for Young Children (TSCYC): Professional manual*. Lutz: PAR, Psychological Assessment Resources.

Briere, J. (1996). *Trauma Symptom Checklist for Children (TSCC): Professional manual*. Lutz: PAR, Psychological Assessment Resources.

Brock, de, A. J. L. L., Vermulst, A. A., Gerris, J. R. M., & Abidin, R. R. (1992). *NOSI, Nijmeegse Ouderlijke Stress Index. Experimentele versie. Handleiding*. Lisse: Swets & Zeitlinger.

Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Cummings, E. M., & Davies, P. T. (2010). *Marital conflict and children: an emotional security perspective*. New York: Guilford Press.

Davies, P. T., & Cummings, E. M. (1994). Marital conflict and child adjustment: An emotional security hypothesis. *Psychological bulletin*, 116, 387-411.

Davies, P. T., Forman, E. M., Rasi, J. A., & Stevens, K. I., (2002). Assessing children's emotional security in the interparental relationship: The Security in the Interparental Subsystem Scales. *Child Development*, 73, 544-562.

Davies, P. T., Sturge-Apple, M. L., Cicchetti, D., Manning, L. G., & Zale, E. (2009). Children's patterns of emotional reactivity to conflict as explanatory mechanisms in links between interpartner aggression and child physiological functioning. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 50(11), 1384-1391.

Dube, S. R., Felitti, V. J., Dong, M., Chapman, D. P., Giles, W. H., & Anda, R. F. (2003). Childhood abuse, neglect, and household dysfunction and the risk of illicit drug use: the adverse childhood experiences study. *Pediatrics*, 111(3), 564-572.

Dijk, M. van, Verhaak, P., & Zwaanswijk, M. (2013). *Evaluatie van een geïntegreerd eerste lijns zorgaanbod voor kinderen met psychosociale problemen*. Utrecht: Nivel.

Dijkstra, S., Creemers, H. E., Asscher, J. J., Deković M, & Stams, G. J. (2016). The effectiveness of family group conferencing in youth care: a meta-analysis. *Child Abuse & Neglect*, 62, 100-110. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2016.10.017>

Egeland, B., Bosquet, M., & Chung, A. L. (2002). Continuities and discontinuities in the intergenerational transmission of child maltreatment: implications for breaking the cycle of abuse. In: Browne K et al., eds. *Early prediction and prevention of child abuse. A handbook*. Chichester, J. Wiley, 2002:217-232.

Epstein, S. (1983). *The mother-father-peer scale (MFP)*. Niet gepubliceerd meetinstrument. Amherst: Universiteit van Massachusetts.

Government of Western Australia Dept. of Child Protection (2011). *The Signs of Safety Child Protection Practice Framework* (2nd Edition).

Gumbleton, J. (1998). *Untreatable families? Working with denial in cases of severe child abuse* (dissertation).

Hoefnagels, C. (2001). *'Met recht van spreken - enkele theoretische en empirische bijdragen ten behoeve van de secundaire preventie van kindermishandeling -*. Dissertatie. Amsterdam: SWP.

Holmgård Sørensen, T. (2009). *Familien I Centrum, Socialcentrenes Implementering af*

Losningsfokuserede Metoder, Malog Rammekontoret for Born og Familier (The Family in Focus, Social service centre for implementation of Solution-focused methodologies, gol orientations of the office for children and families). P. Socialforvaltningen (Social Services Department), Kobenhavns Kommune Copenhagen, Denmark. Available from: <https://www.kk.dk/indhold/publikationer-1>

Jonson-Reid, M., Emery, C. R., Drake, B., & Stahlschmidt, M. J. (2010). Understanding chronically reported families. *Child maltreatment*, 15(4), 271-281.

Kerns, K. A., Klepac, L., & Cole, A. (1996). *Security Scale*. APA PsycTests. <https://doi.org/10.1037/t17560-000>

Kerns, K. A., Klepac, L., & Cole, A. (1996). Peer relationships and preadolescents' perceptions of security in the child-mother relationship. *Developmental Psychology*, 32, 457-466. doi:10.1037/0012-1649.32.3.457.

Kolk, B.A. (2005). Developmental trauma disorder: toward a rational diagnosis for children with complex trauma histories. *Psychiatric Annals*, 35, 401-408.

Levendosky, A. A., Bogat, G. A., Theran, S. A., Trotter, J. S., Eye, A. von, & Davidson, W. S. (2004). The social networks of women experiencing domestic violence. *American Journal of Community Psychology*, 34(1-2), 95-109. <https://doi.org/10.1023/B:AJCP.0000040149.58847.10>

Locke, L. M., & Prinz, R. J. (2002). Measurement of parental discipline and nurturance. *Clinical Psychology Review*, 22(6), 895-929.

Manly, J. T., Kim, J. E., Rogosch, F. A., & Cicchetti, D. (2001). Dimensions of child maltreatment and children's adjustment: contributions of developmental timing and subtype. *Development and psychopathology*, 13(4), 759-782.

McGregor, J., Mercer, S. W., & Harris, F. M. (2016). *Health benefits of primary care social work for adults with complex health and social needs: a systematic review*. Health & social care in the community.

Meerding, W. J. (2005). De maatschappelijke kosten van kindermishandeling. In: H. Baartman, R. Bullens, & J. Willems (red.). *Kindermishandeling: De politiek een zorg* (pp. 46-64). Amsterdam: SWP.

Miles, J., & Shevlin, M. (2001). *Applying Regression and Correlation: A Guide for Students and Researchers*. Sage: London.

Polak, G., Romijn, G., Snoeren, F., Speetjens, P., Hoefnagels, C. (2013). *Onderzoek naar voorspellers van herhaalde meldingen van huiselijk geweld*. Utrecht: Trimbos Instituut.

Priebe, S., Huxley, P., Knight, S., & Evans, S. (2007). Application and results of the Manchester Short Assessment of Quality of Life (MANSA). *International Journal of social Psychiatry*, 45(1), 7-12.

Ravens-Sieberer, U., & the European KIDSCREEN Group. (2006). *The KIDSCREEN Questionnaires - Quality of life questionnaires for children and adolescents – Handbook*. Lengerich: Pabst Science Publisher.

Robinson, C. C., Mandleco, B., Olsen, S. F., & Hart, C. H. (1995). Authoritative, authoritarian, and permissive parenting practices: Development of a new measure. *Psychological Reports*, 77(3, Pt 1), 819-830.

Rose, S. M., Hatzenbuehler, S., Gilbert, E., Bouchard, M. P., & McGill, D. (2016). A Population Health Approach to Clinical Social Work with Complex Patients in Primary Care. *Health & social work*, hlw013.

Ross, J. W., Roberts, D., Campbell, J., Solomon, K. S., & Brouhard, B. H. (2004). Effects of social work intervention on nonemergent pediatric emergency department utilization. *Health & social work*, 29(4), 263-273.

Rijbroek, B., Strating, M.M.H., and Huijsman, R. (2017). *Implementation of a solution based approach for child protection: A professionals' perspective*. *Children and Youth Services Review*. 82, 337-346.

Steketee, M., Tierolf, B., Lünemann, M., & Lünemann, K. (2020). *Kwestie van lange adem. Kan huiselijk geweld en kindermishandeling echt stoppen?* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Straus, M. A., Hamby, S. L., Boney-McCoy, S., & Sugarman, D. B. (1996). The Revised Conflict Tactics Scales (CTS2): Development and preliminary psychometric data. *Journal of Family Issues*, 17, 283-316.

Straus, M. A., Hamby, S.L., Finkelhor, D., Moore, D.W. & Runyan, D. (1998). Identification of Child Maltreatment With the Parent-Child Conflict Tactics Scales: Development and Psychometric Data for a National Sample of American Parents. *Child Abuse & Neglect*, 22(4), 249-270.

Tierolf, B., Lünemann, K., & Steketee, M. (2014). *Doorbreken geweldspatroon vraagt gespecialiseerde hulp. Onderzoek naar effectiviteit van de aanpak huiselijk geweld in de G4*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Tierolf, B., & Lamers-Winkelmann, F. (2014). *TSCYC Vragenlijst over traumasymptomen bij jonge kinderen*. Amsterdam: Hogrefe Uitgever.

Trimbos-instituut en het ROS-netwerk, (2012). *Handleiding bouwstenen Zorgpaden in de basis ggz. De Audit-C* http://www.eerstelijns-ggz.nl/documenten/ROS_TB_handleiding_herzien2013-inleiding-en-vragenlijsten.pdf opgehaald 26 juni 2016.

Turnell, A., & Edwards, S. (1999). *Signs of safety: a solution and safety oriented approach to child protection*. 1st ed. New York: Norton.

Turnell, A. & Edwards, S. (2009). *Veilig opgroeien : de oplossingsgerichte aanpak Signs of Safety in jeugdzorg en kindbescherming*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.

Verdurmen, J., ten Have, M., de Graaf, R., van Dorsselaer, S., van 't Land, H., & Vollebergh, W. (2007). *Psychische gevolgen van kindermishandeling op volwassen leeftijd – Resultaten van de 'Netherlands Mental Health Survey and Incidence Study' (Nemesis) –* Utrecht: Trimbosinstituut.

World Health Organization (2001). *The Alcohol Use Disorders Identification Test Guidelines for Use in Primary Care 2nd Ed*. WHO Department of Mental Health and Substance Dependence, and Deborah Talamini, University of Connecticut.

World Health Organisation (2007). *The cycle of violence. The relationship between child maltreatment and the risk of later becoming a victim or perpetrator of violence. Key facts*. WHO, Europe.

COLOFON

Opdrachtgever	ZonMw, Gemeente Den Haag
Auteurs	Drs. B. Tierolf J. K. Asmoredjo, MSc. M. Kwakernaak, MSc. M. Compagner, MSc.
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>

ISBN 978-94-6409-045-1

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2020.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.
Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.